

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI**

**BANDIRMA'DAKİ SANAYİCİLERİN
KUŞ CENNETİ MİLLİ PARKI KİRLİLİĞİNİ
ALGILAMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ferhat ARSLAN

Balıkesir 2005

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI**

**BANDIRMA'DAKİ SANAYİCİLERİN
KUŞ CENNETİ MİLLİ PARKI KİRLİLİĞİNİ
ALGILAMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

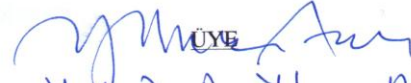
**DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. YILMAZ ARI**

**Ferhat ARSLAN
200212515001**

Balıkesir 2005

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalında hazırlanan Yüksek Lisans / ~~Doktora~~ ^{Çalışma} tezi jürimiz tarafından
incelenerek, aday ~~Fahat~~ ^{Fahat} ~~ARSLAN~~ ^{ARSLAN} 23/07/2005 tarihinde tez
savunma sınavına alınmış ve yapılan sınav sonucunda sunulan tezin ~~başarılı~~ ^{başarılı}
olduğuna oy ~~birliği~~ ^{birliği} ile karar verilmiştir.

ÜYE
Doç. Dr. Abdullah KİSE

ÜYE
Yardı. Doç. Dr. Yilmur AKI

ÜYE
Doç. Dr. Halil İbrahim TAŞ

ÜYE

ÜYE

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Bandırma'daki Sanayicilerin Kuş Cenneti Milli Parkı Kirliliğini Algılaması

Ferhat ARSLAN

Jüri: Doç. Dr. Abdullah KÖSE
Yrd. Doç. Dr. Yılmaz ARI
Yrd. Doç. Dr. H. İbrahim TAŞ

Kuş Cenneti Milli Parkı (KCMP) barındırdığı kuş türleri ve ekosistem işlevleri nedeniyle eşsiz bir doğa parçasıdır. Milli parkta son yıllarda kirliliğin artması birçok kişi tarafından tamamen sahadaki sanayi tesislerine bağlanmış ve çevreye gereken önemi vermediği gerekçesiyle sahadaki sanayiciler sürekli olarak suçlanmıştır. Bu çalışma sanayicilerin kendilerine yöneltilen bu suçlamalar ve KCMP ile ilgili görüşlerini yansıtmayı amaçlamıştır. Acaba sanayiciler doğa koruma programlarını nasıl algulamaktadırlar? Kendilerine yöneltilen suçlamalara verdikleri cevaplar nelerdir? Sanayiciler gerçekten doğaya karşı duyarsız mıdır? Acaba parkın korunması sürecinde onların yaşadığı zorluklar nelerdir? Çalışma sırasında sanayicilerle ve sanayicileri temsil eden sivil toplum kuruluşlarıyla açık uçlu sorular kullanılarak görüşmeler yapılmış ve elde edilen bulgular literatür taramasıyla desteklenmiştir. Çalışma sonunda sanayicilerin duyarlı olmalarına rağmen bir dizi etken dolayısı ile çevresel yatırımlarda isteksiz davrandıkları tespit edilmiştir. Çalışma ile sahadaki sanayicilere ön yargı ile yaklaşılmadan koruma planları için sanayicilerin de görüşlerinin alınması ve çevreyi koruyan sanayicilere çeşitli teşvikler verilmesinin KCMP için daha faydalı olacağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kuş Cenneti Milli Parkı, Bandırma, sürdürülebilir kalkınma, sanayileşme, doğa koruma.

ABSTRACT

Master's Thesis

Industrialists' Perception of Pollution at Kus Cenneti National Park

Ferhat ARSLAN

Judge: Doc.Dr. Abdullah KÖSE

Yrd. Doc.Dr. Yılmaz Arı

Yrd. Doc.Dr. Halil İbrahim TAS

Kuş Cenneti National Park is a unique environment because of the species it supports and because of its functions in the ecosystem. However, there has been deterioration in the park lately and industrialists in Bandırma were blamed for the degradation. Therefore, this study is an attempt to evaluate the blames and illuminate the perception of industrialists on national park and on nature protection in general. How have industrialists perceive nature protection programs? What are their answers for the blames? Are they really insensitive to nature protection? What are some of the difficulties they face in an environment that has vital habitat for wild life? To answer these questions a fieldwork was conducted in the area, some industrialists and representatives of Non-Governmental Organizations (NGOs) were asked to express their opinion. The study showed that despite their awareness for environmental degradation a number of obstacles prevent them from making investments that are environment friendly. The industrialists should be approached without prejudice and the ones who are willing to pay for the environment should be subsidized.

Key Words: Kuş Cenneti National Park, Bandırma, sustainable development, industrialization, nature protection.

ÖNSÖZ

Kuş Cenneti Milli Parkı (KCMP) barındırdığı kuş türleri ve ekosistem için taşıdığı önem nedeniyle Türkiye'nin önemli sulak alanlarından birisidir. Avrupa Birliği (AB)'nin sadece iyi korunan ve bilimsel değeri yüksek yerlere verilen “ A sınıfı” diplomaya ve Ramsar Sözleşmesi kriterlerine sahip olması KCMP'nin önemini arttırmıştır.

Balıkesir'in kuzey bölümünde yer alan Bandırma, Marmara Bölgesi'nde İstanbul'dan sonra ikinci büyük limana sahip olması ve üç büyük şehre yakınlığı nedeniyle önemli bir konuma sahiptir. 1970'li yıllarda Etibor A.Ş. ile başlayan sanayileşme süreci sonraki yıllarda Bağfaş Gübre Fabrikaları A.Ş., Banvit ve Şeker Piliç gibi büyük firmaların burada kurulması nedeniyle hız kazanmıştır.

KCMP'nda özellikle 1980'den itibaren artmaya başlayan kirlilik sahada varolan sanayi tesislerine bağlanmıştır. Kirliliğin çözümü ise sanayicilere daha çok ceza kesilmesinde ya da tesislerin kapatılmasında aranmıştır.

Tüm Dünya'da doğa koruma kavramı özellikle çevre kirliliğinin arttığı 1950'den sonra önemini arttırmaya başlamıştır. Eski doğa koruma anlayışının temelinde korunacak alanın etrafının çitlerle çevrilip o sahadaki insan faaliyetlerini en aza indirilmesi yer almaktadır. Günümüz doğa koruma anlayışı ise korunacak alanların o sahadan yararlanan yerel kullanıcıların da görüşlerinin alındığı bir koruma planı dahilinde yürütülmesini amaçlamaktadır.

Sanayiciler Manyas Gölü'ndeki balık, kurbağa gibi canlıları tesislerinde işleyip ihraç etmeleri, göl suyunu arıtmalarında kullanmaları ve atıklarını dereler aracılığıyla göle göndermeleri nedeniyle Manyas Gölü'nün yerel kullanıcılarındandır. Bu nedenle Manyas Gölü'nde yapılacak herhangi bir koruma faaliyetinin başarılı olması için diğer yerel kullanıcılarla beraber sanayicilerin de görüşlerine başvurulmalıdır. Sanayicileri sadece kirletici taraf olarak görüp onları koruma planlarına dahil etmemek hem milli parkın sanayiciler için bir anlam taşımamasına hem de sahadaki kirliliğin devam etmesine neden olacaktır.

Bu çalışma çevre – kalkınma ilişkisinde sanayicilerin görüşlerinin alınmasını amaçlaması nedeniyle konu ile ilgili yapılan diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Konu ile

ilgili daha önce yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak çalışma yapılan sahaların biyolojik ve ekolojik özellikleri ile ilgilidir.

Çalışmanın başarılı bir şekilde sonuçlanmasında kuşkusuz bir çok insanın da katkısı olmuştur. Bana coğrafyanın insana bakan yönünü öğretmesi ve sevdirmesi nedeniyle saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Yılmaz ARI'ya sonsuz şükranlarımı ve teşekkürlerimi sunarım. Her ne kadar sizinle çalışmak 26 yıllık hayatımda yaşadığım en zor deneyim olsa da ileride Türkiye'deki önemli coğrafyacılarından olacağına inandığım sizin ilk yüksek lisans öğrenciniz olduğum için mutluyum. İyi ki varsınız ve iyi ki bana karşı çok sabırlı davrandınız. Tezimin hazırlık ve düzeltme aşamalarında desteğini benden esirgemeyen sayın hocam Doç. Dr. Abdullah KÖSE ve değerli dostum Nurcan BOYRAZ'a teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca öğretmenlik yaptığım Balıkesir – Bigadiçte'ki tüm dostlarıma bana verdikleri destek, yaptıkları yardım ve gösterdikleri engin sabır nedeniyle teşekkür ediyorum. Sizler olmasaydınız başaramazdım.

Balıkesir 2005

Ferhat ARSLAN

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
TABLolar LİSTESİ	x
BÖLÜM 1: GİRİŞ	1
1.1. Amaç, Araştırma Soruları ve Yöntem	1
1.2. Önem.....	4
1.3. Literatür Analizi.....	6
1.4. Dünya’da ve Türkiye’de Çevre Koruma.....	10
1.4.1. Dünya’da çevre koruma: “çevre mi kalkınma mı” tartışması.....	10
1.4.2. Türkiye’de çevre koruma	18
1.5. Çevre – Kalkınma İlişkisinde Yeni Bir Kavram: Sürdürülebilir Kalkınma...	20
BÖLÜM 2: ÇALIŞMA SAHASI	22
2.1. Sulak Alanlar ve Kuş Cenneti Milli Parkı.....	22
2.2. Bandırma ve Bandırma Sanayisi.....	34
BÖLÜM 3: SANAYİCİLERE GÖRE SAHANIN KİRLENMESİNİN ve KİRLENMEDEN KAYNAKLANAN SORUNLARIN NEDENLERİ.....	38
3.1. Sanayicilere Göre Milli Park Kirliliğinin Nedenleri.....	38
3.1.1. Çiftçilerin sebep olduğu tarımsal kirlenme.....	38
3.1.2. Tavukhaneler.....	41
3.1.3. Devlet Su İşleri.....	42
3.1.4. Altıncı Ana Jet Üssü.....	43
3.1.5. Diğer nedenler.....	44
3.2. Sanayicilere Göre Kirlenmeden Kaynaklanan Sorunların Nedenleri.....	45
3.2.1. Büyük İşletmelere Göre.....	45
3.2.1.1. Devletin doğa korumadaki tutarsızlığı.....	45
3.2.1.2. Yetki karmaşası.....	46
3.2.1.3. Bürokratik engeller.....	47

3.2.1.4. Uygulamadaki adaletsizlik.....	48
3.2.1.5. Sorumluluk Riski.....	51
3.2.1.6. Sanayicilere yüklenen anlam.....	51
3.2.2. Küçük İşletmelere Göre.....	51
3.2.2.1. Kapasiteyi Aşan Yükümlülük Talebi.....	51
3.2.2.2. Büyük işletmelere mevzuatın tam uygulanmaması.....	52
BÖLÜM 4: SANAYİCİLERE YÖNELTİLEN SUÇLAMALAR ve ONLARIN CEVAPLARI.....	53
BÖLÜM 5: ÇEVRE YATIRIMLARININ İŞLETMELER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	57
BÖLÜM 6: KUŞ CENNETİ MİLLİ PARKI YÖNETİMİ ve SANAYİCİ İLİŞKİSİ.....	61
6.1. Endüstriyel Atıklar.....	63
6.2. Tavukhaneler.....	64
6.3. Devlet Su İşleri.....	64
BÖLÜM 7: DOĞAL HAYATI KORUMADA YENİ BİR KAVRAM: JANDARMA DOĞAL HAYATI KORUMA TAKIMI.....	65
BÖLÜM 8: SANAYİCİLERE GÖRE SAHADAKİ KİRLENMENİN ve SORUNLARIN ÇÖZÜM YOLLARI.....	75
8.1. Devletin Yol Gösterici Olması.....	75
8.2. Mevzuatın Herkese Aynı Şekilde Uygulanması.....	77
8.3. İyi Bir Planlamanın Yapılması.....	77
8.4. Sanayi Tesislerinin Yoğun Olduğu Yerlerin Tarım Alanı Olmaktan Çıkarılması.....	78
8.5. Sanayicilere Maddi Destek Sağlanması.....	79
8.6. Sanayicilerin Sorumluluklarını Yerine Getirmesi.....	80
8.7. Atıkların Değerlendirilmesi.....	82
8.8. Yerel Yönetimlerin Güçlendirilmesi.....	82
SONUÇ.....	84
KAYNAKÇA.....	88
Basılmış Kaynaklar.....	88
Basılmamış Kaynaklar.....	93

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Çalışma Sahası.....	2
Şekil 2: Kuş Cenneti Ziyaretçi Grafiği.....	26
Şekil 3: Etibor A.Ş. Bor ve Asit Fabrikası.....	30
Şekil 4: Edincik'teki bir tavukhanede toplanan atıklar.....	32
Şekil 5: Bandırma Limanı'ndan bir görünüş.....	34.
Şekil 6: Bandırma Sanayisi Dağılışı Haritası.....	35
Şekil 7: Bağfaş Gübre Fabrikaları A.Ş.....	36
Şekil 8: Manyas Gölü'nün batı kesimindeki buğday tarlalarından bir görünüş.....	40
Şekil 9: Manyas İlçesi'nin kanalizasyonunu taşıyan dere ile Kocaçay'ın birleştiği kesim.....	40
Şekil 10: Göl kenarındaki Bereketli Köyü'nden büyükbaş hayvan atıkları.....	41
Şekil 11: Edincik civarındaki tavukhaneler tarafından çevreye bırakılmış ve yağmur sularına karışmış tavukhane atıkları.....	4
Şekil 12: DSİ'nin Karadere üzerine sulama amaçlı yaptığı Ergili Regülatörü.....	43
Şekil 13: Manyas Gölü'nü güneyden besleyen Kocaçay.....	44
Şekil 14: Mermer kesmede kullanılan su, arıtma sayesinde birçok defa kullanılabilir.....	59
Şekil 15: Milli Park içerisinde yer alan idare binası.....	61
Şekil 16: Ziyaretçiler için yapılmış Kuş Gözlem Kulesi.....	62
Şekil 17: Sığırcı Deresi'nin Eski Sığırcı köyü yakınlarından geçen kısmı.....	63
Şekil 18: 6. Ana Jet Üssü'ne ait Kızıksa'daki atış poligonu.....	64
Şekil 19: Doğal Hayatı Koruma Takımı tarafından Bandırma'da ele geçirilen tarihi eserler.....	67
Şekil 20: Manyas Gölü çevresinde görevli Jandarma Doğal Hayatı Koruma Takımı.....	69
Şekil 21: Bir takım görevlisi su kirliliğinin analizi için numune almaktadır.....	71
Şekil 22: Jandarma takım görevlileri kaçak avcılıkta kullanılan araçları toplamaktadır.....	72
Şekil 23: Jandarma takım personeli, işletmelerin arıtmalarından aldıkları numuneleri incelemektedir.....	73

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Manyas Gölü'nde bulunan ve dünya ölçeğinde tehdit ve tehlike altında olan kuş türleri.....	24
Tablo 2: Havzada yer alan ilçe ve beldelerin kanalizasyon şebekelerinin şarj noktası.....	28
Tablo 3: Havzadaki kurum ve kuruluşların sayısı ve deşarj noktası.....	28
Tablo 4: Endüstriyel atıksuyu bulunan işletmelerin sayıları ve deşarj noktası.....	29

BÖLÜM 1

GİRİŞ, ARAŞTIRMA SORULARI ve YÖNTEM

1. 1. Amaç, Araştırma Soruları ve Yöntem:

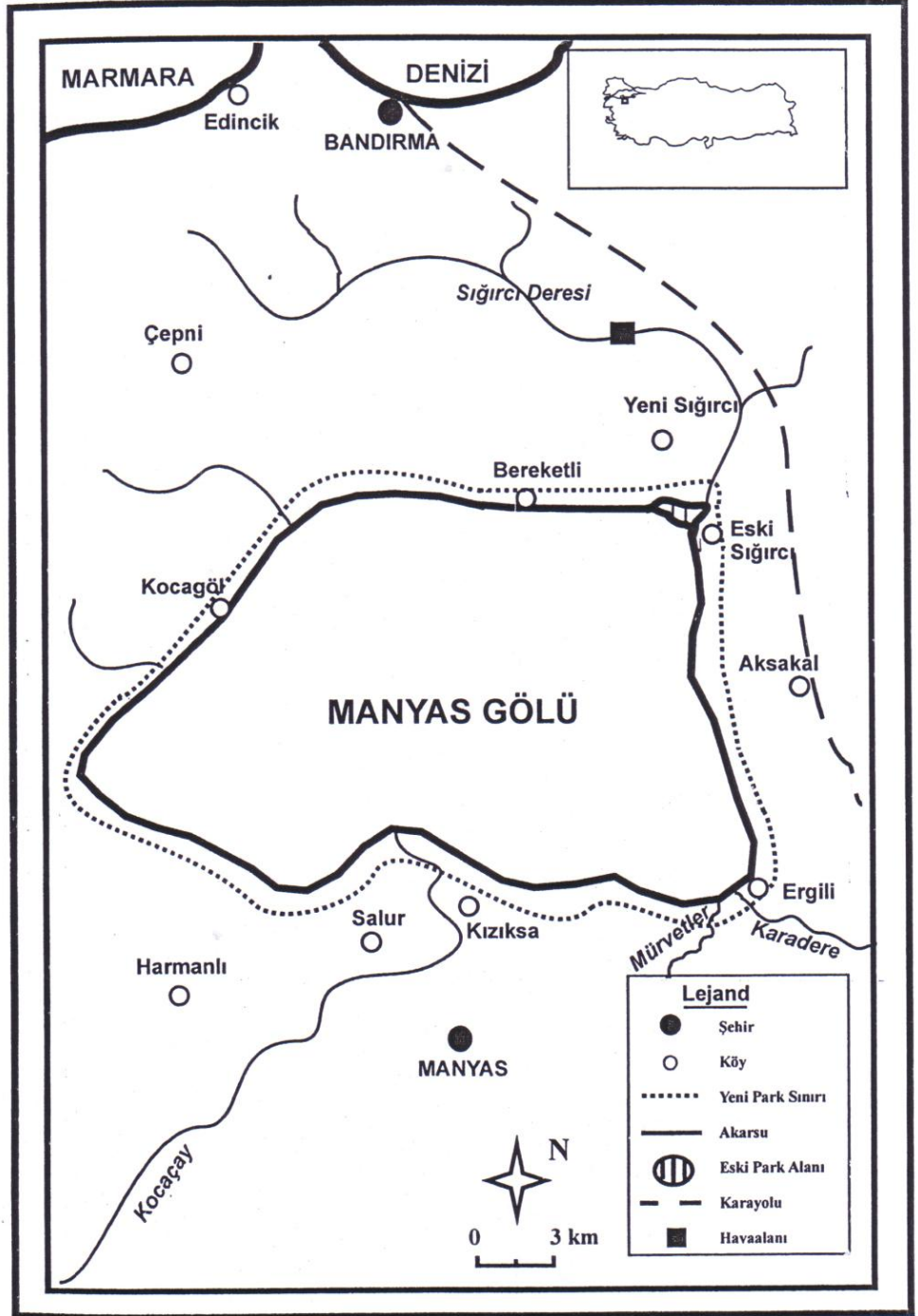
Bu çalışmanın konusu Bandırmalı sanayicilerin Kuş Cenneti Milli Parkı'ndaki kirliliği nasıl algıladıklarının ortaya konulmasıdır. Çalışma ile milli parktaki kirliliğin temel nedeni olarak gösterilen sanayicilerin konuya yaklaşımlarının anlaşılması; milli park ve yerel sanayiciler arasındaki ilişkiyi sanayiciler açısından inceleyerek, sanayicilerin doğa koruma çalışmalarını algılayışlarının ortaya konması amaçlanmıştır.

Balıkesir ili Bandırma, Manyas ve Gönen ilçeleri sınırları içindeki Manyas Gölü'nün kuzey doğusunda yer alan Kuş Cenneti Milli Parkı, “ 64 hektarlık alanı ile dünyanın en küçük milli parkıydı.”¹ Ancak Bakanlar Kurulunun 2005/8955 sayılı kararı ile Manyas Gölü'nün tamamı park sınırlarına dahil edildiği için parkın bu özelliği geçerliliğini yitirmiştir (**Şekil 1**). Manyas Gölü, Batı Palearktik göç yolu üzerinde bulunması, birçok önemli kuş türüne ev sahipliği yapması ve ekolojik dengenin korunmasındaki rolü nedeniyle 1959'da milli park ilan edilmiştir. Milli Park, Avrupa Konseyi tarafından sadece iyi korunan ve bilimsel değeri yüksek olan yerlere verilen “ A” sınıfı diplomayı 1976, 1981, 1986, 1991 ve 1996 yıllarında almaya hak kazanmış; ancak bu diploma gölde meydana gelen kirlenme nedeniyle 2001'de askıya alınmıştır. “Daha sonra yapılan çalışmaların iyi sonuçlar vermesi nedeniyle 2004 yılında bu diploma yeniden verilmiştir.”² 1994'te bir kısmının, 1998'te tamamının Ramsar Sözleşmesi'ne dahil edildiği Manyas Gölü, “içinde barındırdığı canlılar kadar etrafındaki 13 köyde yaşayan 10.000 den fazla insan için geçim kaynağı olması nedeniyle önemlidir.”³

¹ Yılmaz Arı, “ *Kuş Cenneti Milli Parkı'nda Park Yönetimi - Yöre Halkı İlişkisi* ”, Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı :8, Erzurum : 2003, s.s. 7-37

² Davut Çakır, “ *Manyas Kuş Cenneti doğal güzelliğine kavuşuyor* ”, Zaman Gazetesi (16.05.04).

³ Yılmaz Arı, *a.g.m.*,s. 8.

Şekil 1: Manyas Gölü ve Çevresi

Bandırma, özellikle 1970'ten sonra, büyük bir sanayileşme sürecine girmiş ve ekonomik bir çekim merkezi olmuştur. Bu duruma Bandırma'nın Marmara Bölgesi'nde yükleme – boşaltma kapasitesi açısından İstanbul'dan sonra ikinci büyük limana sahip olması, sahaya demiryolu ve karayolu ile kolayca ulaşılması ve İstanbul'a yakınlığı gibi özellikleri etkili olmuştur. Sanayileşmenin yoğunluk kazandığı 1985'ten sonra, Bandırma'nın nüfusu 100.000'e⁴ kadar çıkmış ve Türkiye'nin pek çok yerinden sahaya göç başlamıştır.

Bir kamu kuruluşu olan Etibor Bor ve Asit A.Ş. ile özel kesime ait Bagfaş Gübre Fabrikaları A.Ş., Banvit Tavukçuluk ve Şeker Piliç gibi firmaların burada yer alması Bandırma'daki sanayileşme sürecini hızlandırmıştır. Balıkesir - Bandırma karayolunun Manyas Gölü yakınlarından geçmesi nedeniyle Bandırma'daki sanayi tesislerinin büyük bölümü Manyas Gölü ve Kuş Cenneti Milli Parkı yakınlarında kurulmuştur.

Şimdiye kadar yapılan akademik çalışmaların büyük bir kısmında Kuş Cenneti Milli Parkı (KCMP)'nin sorunlarına büyük ölçüde sanayicilerin neden olduğu belirtilmiştir; ancak sanayicilerin bu konudaki sorunlarını yansıtan herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Acaba sanayiciler bütün bu suçlamalara karşı ne söylemektedirler? KCMP'nin sorunlarında kendi paylarının ne olduğunu düşünmektedirler? KCMP onlar için ne ifade etmektedir? Genel kanıda olduğu gibi Bandırmalı sanayiciler çevre konusunda duyarsız mıdır? Eğer bu doğru değilse ve bu sanayiciler sürdürülebilir kalkınma için bir takım önlemler alıyorsa bunlar nelerdir? Bu süreçte onların yaşadığı zorluklar nelerdir? Bu zorluklar nasıl aşılabılır? Bu çalışma bu soruları cevaplamayı hedeflemektedir.

Bu araştırma sorularını cevaplamak için Bandırma'da, Balıkesir-Bandırma karayolu çevresindeki sanayi bölgesinde ve Kuş Cenneti Milli Parkı'nda saha çalışması yapılmıştır. Saha çalışmalarında sanayicilerle, sanayicileri temsil eden sivil toplum kuruluşlarıyla ve milli park çalışanlarıyla açık uçlu sorular kullanılarak mülakatlar yapılmıştır. Görüşülen sanayicilerin seçiminde özellikle sahada ekonomi ve istihdam açısından önemli olan, çevreyi kirlettiği iddiasıyla eleştirilen ya da ceza alan ve bulun-

⁴ Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), *2000 Yılı Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri*, Ankara: DİE Matbaası, 2001, s. 61.

duğu sektörü en iyi temsil ettiğine inanılanlar dikkate alınmıştır. Çalışmada tüm sektörlere en az birer sanayici ile görüşülerek her sektördeki firmaların konu hakkındaki görüşleri alınmaya çalışılmıştır. Bu sektörler arasında gıda (maya ve yağ), maden (mermer, bor), makine, gübre ve hayvancılık (kümes hayvancılığı) yer almaktadır. Ayrıca kamu kesiminin konu hakkındaki düşüncesinin alınması amacıyla, yörenin önde gelen kamu kuruluşlarından Etibor A.ř. yetkilileri ile de görüşme yapılmıştır.

Mülakatlar sırasındaki en önemli güçlük, bu çalışmanın tamamen sanayicilerin görüşlerinin ve suçlamalar hakkındaki düşüncelerinin anlaşılmasına yönelik olduğunun açıklanmasına rağmen çoğu sanayici görüşme yapmaktan kaçınmış ya da düşüncelerini tam olarak açıklamaktan çekinmiştir. Bazı sanayiciler ise, isimlerinin açıkça çalışmada belirtilmemesi şartıyla görüşlerini bildirmiştir. Bu nedenle çalışma içerisinde bu kişilerin isimleri belirtilmemiş, bunun yerine “bir sanayici, bir yetkili” gibi nitelermeler kullanılmıştır.

Saha çalışması ilgili literatürün taranmasıyla desteklenmiştir. Bu literatüre Manyas Gölü, Kuş Cenneti Milli Parkı ve Bandırma ile ilgili yapılan sahaya yönelik çalışmaların yanı sıra sulak alanlar, korunan alanlar, sürdürülebilir kalkınma, çevre – kalkınma ilişkisi gibi konu ile ilgili çalışmalar da dahil edilmiştir.

1. 2. Önem:

Sahayla ilgili yapılan çalışmalar daha çok gölün ekosistem özellikleri, kuş ve balık popülasyonu ile gölün kirlenme nedenleriyle ilgilidir. Yapılan çalışmalarda gölün kirlenmesinden ve Kuş Cenneti’ndeki ekosistemin bozulmasından birinci derecede sorumlu tutulan sanayicilerin görüşlerine başvurulmamış, milli parkı iyileştirmek amacıyla yapılan çözüm önerilerine sanayiciler dahil edilmemiştir. Bu çalışmanın temelinde sanayicilerin görüşlerini esas alması ve suçlamalarla ilgili düşüncelerini araştırması nedeniyle bu konudaki boşluğu dolduracağı düşünölmektedir. Dünya’da artık var olan koruma modeli, yerel kullanıcıların da görüşlerinin alındığı, onların da koruma planlarına dahil edildiği modeldir.⁵

⁵ Yılmaz Arı, *a. g. m.*, s. 7.

Sanayiciler göl suyunu arıtma tesislerini soğutmada kullanmaları, atıklarını göle boşaltmaları ya da göldeki balık ve kurbağaları işleyerek ihraç etmeleri nedeniyle Manyas Gölü'nün yerel kullanıcılarındandır. Bu çalışmanın hipotezi içerisinde sanayicilerin görüş ve düşüncelerinin olmadığı bir koruma planının Kuş Cenneti Milli Parkı'na faydasının olamayacağı ve sanılanının aksine sanayicilerin çevre korumaya duyarsız olmadıklarıdır.

Sulak alanlar barındırdığı ekosistemler için olduğu kadar çevresindeki yerel kullanıcılar için de önemlidir. Dolayısıyla bu alanlarla ilgili sorunlara çözüm aranırken yerel kullanıcılar da bu çözüm planlarına dahil edilmelidir. Katılımcı doğal kaynak yönetimi modeli olarak adlandırılan bu yeni yaklaşım koruma faaliyetlerinin çıkış noktası olmalıdır. Aksine durumlarda koruma çalışmalarından başarılı sonuçlar almak mümkün değildir.⁶

⁶Yılmaz Arı, *a. g. m.*, s. 7.

1. 3. Literatür Analizi:

Kuş Cenneti Milli Parkı'nın öneminden dolayı saha ile ilgili birçok kaynak bulunmaktadır. Gölün ekosistem özellikleri ile ilgili yapılan çalışmalara örnek olarak Çevre Bakanlığı tarafından 1987'den beri her yıl yapılan Kuş Cenneti Sempozyumlarını gösterilebilir. Bu sempozyumlarda Manyas Gölü'nün biyolojik öneminin yanı sıra gölün, dolayısıyla Kuş Cenneti'nin, kirlenme sebeplerinden çoğunlukla bahsedilmektedir. Ancak gölün kirlenmesinde en önemli sebep olarak gösterilen sanayiciler bu sempozyumların hiçbirinde yer almamakta, onların görüşlerini ve düşüncelerini ifade edecek bir temsilci bulunmamaktadır.⁷

Kuş Cenneti Milli Parkı ve Manyas Gölü'nün çevresel değerlendirilmesinin incelenmesi amacıyla Boğaziçi Üniversitesi tarafından bir rapor hazırlanmıştır. Bu raporda gölün kirlenmesinde en önemli etken olarak sanayiciler gösterilmekte; ancak rapor içerisinde sanayicilerin bu konudaki düşüncelerine yer verilmediği görülmektedir.⁸

DSİ'nin Manyas Gölü'ndeki kirlilikle ilgili olarak hazırladığı raporda ise kirliliğin tek nedeni olarak sanayiciler gösterilmektedir. Bu raporda da sanayicilerin göldeki kirlilikle ilgili düşüncelerine yer verilmemektedir. Yukarıda belirtilen tüm bu çalışmalarda göldeki kirliliği önlemek amacıyla sunulan çözüm önerilerinde Bandırma'daki sanayileşme sürecini sekteye uğratabilecek planlar sunulmakta, bu planların hazırlanması aşamasında sanayicilerin görüşleri ihmal edilmektedir.⁹

Ahmet Aydın tarafından hazırlanan yüksek lisans tezi temel olarak Bandırma sanayisi ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgilidir. Ancak hazırlanan anketlerin sanayicilere uygulanmadığı, birebir sanayicilerle görüşmeler yapılmadığı görülmektedir.¹⁰

Araştırma konusu temel olarak çevre - kalkınma ilişkisi, sürdürülebilir kalkınma ve doğa koruma ile ilgilidir. Dolayısıyla konu hakkında birçok çalışma ve sempozyum bulunduğu söylenebilir.

⁷ Çevre Bakanlığı, *Kuş Cenneti ve Çevre Sorunları Sempozyumu*, Ankara: Çevre Bakanlığı Yayınları, 1987, 1988, 1989,1990.

⁸ Boğaziçi Üniversitesi, "*Kuş Cenneti ve Manyas Gölü'nün Çevresel Değerlendirmesi Raporu*", İstanbul, 1987.

⁹ Devlet Su İşleri, "*Manyas Kirlilik Raporu*", Balıkesir, 1997.

¹⁰ Ahmet Aydın, "*Kalkınma ve Çevre İlişkisi ve Sürdürülebilir Kalkınma – Bandırma Örneği*", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

Michael Keating tarafından hazırlanan ve Gündem 21’de alınan kararları derinlemesine inceleyen eserde, dünyanın karşı karşıya olduğu sorunların çözümünün sürdürülebilirlik kavramına bağlı olduğu belirtilmektedir.¹¹ Türkiye Çevre Vakfı tarafından sürdürülebilir kalkınma ile ilgili olarak hazırlanan konferanslarda da dünyanın geleceği için sürdürülebilir kalkınmanın şart olduğu belirtilmektedir.

Bu çalışmalarda genel olarak sürdürülebilir kalkınmanın uygulanabilmesi için yerel kullanıcıların da koruma sürecine katılımının şart olduğu vurgulanmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmalar, arıtma tesislerinde kullanmak amacıyla gölden su almaları ya da atıklarını dereler aracılığıyla göle göndermeleri gibi nedenlerle yerel kullanıcılardan olan sanayicilerin görüşlerinin de koruma planlarında dikkate alınmasının bir zorunluluk olduğunu desteklemektedir.

Kuş Cenneti Milli Parkı’nın korunan bir alan olması nedeniyle bu konularla ilgili yapılan çalışmalar da literatüre dahil edilmiştir. Murat Yarar ve G. Magnin tarafından hazırlanan eser Türkiye’nin önemli kuş alanlarını incelemektedir. Bu eserde Kuş Cenneti Milli Parkı (KCMP)’nin Batı Palearktik göç yolu üzerinde bulunması nedeniyle önemli sulak alanlardan olduğu ifade edilmekte ve KCMP’ndeki kirliliğin en önemli nedeni olarak sanayi tesisleri gösterilmektedir.¹²

Çevre Bakanlığı’nın hazırlamış olduğu “Türkiye’nin Kuş Cennetleri” isimli yayında da KCMP dünyadaki önemli sulak alanlardan birisi olarak gösterilmektedir. Bu eserde de son yıllarda sahada gelişen endüstrileşmeye bağlı olarak göldeki kirliliğin her geçen yıl arttığı ve sahadaki yaban hayatının ciddi sorunlarla karşı karşıya kaldığı belirtilmektedir.¹³

İsmail Gökdayı tarafından hazırlanan “Çevre’nin Geleceği” isimli eserde çevrenin gelecekte karşılaşılabileceği sorunlardan bahsedilmekte ve bu sorunlara çözüm olarak ortaya atılan yeni yaklaşım ve politikalar incelenmektedir.¹⁴ Emrullah Güney’in hazırladığı “Çevre Sorunları” isimli çalışmada da dünyanın gelecekte büyük çevre felaketleriyle karşı karşıya kalacağı üzerinde durulmaktadır. Bu çalışmalarda aşırı nüfus

¹¹ Micheal Keating, *Yeryüzü Zirvesinde Değişimin Gündemi*. Çeviren: Türkiye Çevre Vakfı: TÇV Yayınları, 1993.

¹² Murat Yarar ve G. Magnin, *Türkiye’nin Önemli Kuş Alanları*, İstanbul: Doğal Hayatı Koruma Derneği Yayınları, 1997.

¹³ Çevre Bakanlığı, *Türkiye’nin Kuş Cennetleri*, Ankara: Çevre Bakanlığı Yayınları, 1995.

¹⁴ İsmail Gökdayı, *Çevrenin Geleceği – Yaklaşımlar ve Politikalar*, Ankara: TÇV Yayınları, 1997.

artışı, üretim ve tüketimdeki artış çevre sorunlarına neden olarak gösterilmekte; çözüm olarak dengeli bir nüfus ve kalkınma politikasının gereği vurgulanmaktadır.¹⁵

Türkiye'deki çevre - kalkınma ilişkisini etkileyen en önemli unsurlardan biriside Türkiye'nin çevre politikasıdır. Türkiye Çevre Vakfı tarafından hazırlanan ve Türkiye'nin çevre politikasının ne olması gerektiğinin tartışıldığı çalışmada, Türkiye'nin bir dönem sanayileşmeye bir dönem çevre korumaya önem vermesinden dolayı hala tutarlı bir çevre politikasının olmadığı vurgulanmaktadır.¹⁶

Gülün Egeli'nin hazırladığı eserde Avrupa Birliği ve Türkiye'nin çevre politikaları incelenmektedir. Bu çalışmada Türkiye'nin AB'ye tam üyelik için başvurduğu 1987'den itibaren AB'ye uyum çerçevesinde çevre dahil tüm kanunların AB mevzuatıyla uyumlu hale getirmeye çalıştığı ifade edilmektedir. Mustafa Keten tarafından hazırlanan çalışmada Türkiye'nin hukuksal olarak AB'ye uymasına rağmen ekonomik ve sosyal anlamda AB ülkelerinin çok gerisinde olması nedeniyle çevre mevzuatının uygulanması sırasında sorunlar çıkabileceği vurgulanmaktadır.¹⁷

Sanayicilerin çevre korumaya bakışlarını anlamak ve onlara yüklenen sorumlulukları tartışmak amacıyla Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) tarafından 2001 yılında Kocaeli'de yapılan seminere birçok sanayici ve bürokrat katılmıştır. Bu seminerde sanayiciler çevre koruma ile ilgili sorunlarını belirtmekte ve çözüm önerilerini sunmaktadırlar. Bu seminerde sanayicileri temsilen konuşan Kocaeli Sanayi Odası Başkanı Yılmaz Kambak açılış konuşmasında, sanayicilere çevre koruma amacıyla çok fazla maddi yük getirildiğini belirterek işletme açabilmek için gerekli prosedürün çok uzun olduğunu ifade etmektedir.¹⁸

TİSK'in 2002 yılında İzmir'de yaptığı "Çevre ve Sanayi" seminerinde de ağırlıklı olarak sanayicilerin işletme açmadan önce almaları gereken ÇED gibi raporların neden ve amaçları irdelenmektedir. Bu seminerde ayrıca sanayicilerin çevre ile ilgili mevzuatlara uyması gerektiği belirtilmekte, çevreye rağmen değil çevre ile dost bir sanayileşmenin gerekli olduğu ifade edilmektedir.¹⁹

¹⁵ Emrullah Güney, *Çevre Sorunları*, Ankara: Hatipoğlu Basım, 1992.

¹⁶ Türkiye Çevre Vakfı, *Türkiye'nin Çevre Politikası Nedir? Ne Olmalıdır?* Ankara:1987

¹⁷ Mustafa Keten, *21.YY'a Girerken Çevre Koruma ve Türkiye*, Konya: Çizgi Yayınevi 1999.

¹⁸ Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK), *Sanayicilerin Sorunları Semineri*, Kocaeli: TİSK Yayınları, 2001.

¹⁹ TİSK, *Çevre ve Sanayi Semineri*, İzmir: TİSK Yayınları, 2002.

Çevre kirliliği çok çeşitli faktörlerin etkisiyle oluşmuş bir sonuçtur. Çoğu popülist çevrecinin yaptığı gibi çevre kirliliğinde diğer faktörleri gözardı ederek, sadece sanayicileri suçlamak ve onları koruma sürecine dahil etmemek, çevreyi korumaktan çok ona zarar verecektir. Türkiye’de varolan bu anlayıştan dolayı çevreciler sanayicilere hep karşı taraf olarak bakmış ve o şekilde davranmaktadırlar. Bu da çoğu sanayicinin çevre - kalkınma ikileminde kalmasına neden olmaktadır. Türkiye’de böyle bir ikilemin görüldüğü yerlerden birisi de Bandırma’dır. Dünya’nın en önemli sulak alanlarından biri olan Manyas Gölü’ne sahip olan, aynı zamanda da büyük bir sanayileşme sürecine giren Bandırma’da son 20 yıldır bu ikilem büyük bir sorun olarak görülmektedir.

Literatüre bakıldığında Bandırma’da çevre ve sanayi arasındaki ikilemi inceleyen akademik bir çalışma olmadığı görülmektedir. Yalnızca Bandırma Sanayi ve İşadamları Derneği (BANSİAD)’nin hazırlamış olduğu Bandırma’nın Sorunları isimli raporda bu ikilem incelenmekte, sanayiye geliştirmek için yapılan teşviklerin yerini çevre cezalarının aldığı belirtilmektedir. Ayrıca adı geçen raporda bir örnek verilerek, Manyas Gölü çevresindeki sanayicilerden çevre koruma için artı masraflar yapmaları istenirken göle daha uzak olan sanayicilerden bu tür yatırımların istenmemesi nedeniyle haksız rekabetin doğduğu vurgulanmaktadır.²⁰

²⁰ Bandırma Sanayici ve İşadamları Derneği (BANSİAD), “*Bandırma’nın Sorunları Raporu*”, Bandırma:1999.

1.4. Dünya’da ve Türkiye’de Çevre Koruma:

1.4.1. Dünya’da çevre koruma: “çevre mi kalkınma mı?” tartışması:

İngiltere’de 1848 yılında buharlı makinelerin fabrikalarda kullanılmasıyla başlayan sanayi inkılabı ile tüm dünyada sanayileşme süreci hız kazanmıştır. Bundan sonraki gelişmeler o kadar hızlı ve refah düzeyini yükseltici etkide olmuştur ki doğal sistemlerdeki ekolojik dengeleri bozma pahasına da olsa bu gelişim aynı hızla sürdürülmüştür. Ancak 20. yüzyılın birinci yarısında meydana gelen olaylar ve bu olayların insan hayatını olumsuz etkilemesi nedeniyle batılı ülkelerde ekonomik büyümenin yanında temiz bir çevrenin de gerektiği düşüncesi oluşmaya başlamıştır. Bu olaylardan en önemlileri 1950’de İngiltere’deki hava kirliliğinde çok sayıda kişinin ölmesi, ABD’nin sanayileşmiş bölgelerindeki birçok göl ve akarsuyun aşırı kirlenmesi, Kanada ve Batı Avrupa’da fabrikalardan çıkan dumandan kaynaklanan asit yağmurlarıdır.

Sanayileşmiş batı ülkelerinde sorunun büyüklüğünün farkına varılmasıyla çevre koruma konusunda çalışmalar başlamıştır. Bu çalışmaların temel amacı çevre sorunlarına neden olmayacak veya en aza indirecek yeni teknolojilerin bulunması ve mevcut sorunların ortadan kaldırılmasıdır. “ABD bu iş için her yıl 15-20 milyar dolar harcama yaparken, Japonya kirliliği azaltmak için sadece 1970’te milyarlarca dolar harcayarak bunu başarmıştır.”²¹

“Çevre korumak amacıyla oluşan bu yeni bilinç belirli bir sorumluluğa sahip bütün ülkelerde çevre konusunda araştırma yapacak kuruluşların kurulmasını ve kendi çevre politikalarının belirlenmesini sağlamıştır.”²² Öte yandan kirlilik kaynaklarının ve kirlilik unsurlarını taşıyan hava, su gibi ortamların hareketliliği kirlenme konusundaki yaklaşımların ulusal değil küresel boyutta incelenmesine neden olmuştur. Hatta bazı düşünürler çevre sorunlarına karşı ekonomik büyümenin bir yana bırakılması gerektiğini savunarak bu küresel soruna çözüm getirmeye çalışmıştır. Buna en iyi örnek sanayici, işadami ve bilim adamlarından oluşan Roma Kulübü’nün 1972’de hazırladığı “Büyüme-

²¹ Arif Demirel, “*Sinai Çevre Kirlenmesi*”, Sanayi ve Çevre Konferansı, Ankara: TÇV Yayınları, 1986, s. 203.

²² Gülün Egeli, *Avrupa Birliği ve Türkiye’de Çevre Politikaları*, Ankara: TÇV Yayınları, 1996, s. 21.

nin Sınırları” adlı rapordur. “Sıfır Büyüme olarak adlandırılan bu raporda çevreyi korumak için gelişme hızının yavaşlatılması hatta durdurulması gerektiği anlatılmıştır.”²³ Bu rapor geniş tepkilere yol açmış bazı ülkeler bu rapora az gelişmiş ülkelerin kalkınma girişiminin kösteklemek için başvuru bir tuzak gözüyle bakmıştır.

1972’de Stocholm’de yapılan Birleşmiş Milletler (BM) İnsan ve Çevre Konferansı uluslararası alanda çevre sorunlarının ele alındığı ilk büyük toplantıdır. Böylece çevre sorunlarına ve alınacak önlemlere uluslararası arenada ilk kez dikkat çekilmiştir. Bu konferans sonunda BM Çevre Programı (UNEP) kurulmuş ve konferansın başlama tarihi olan 5 Haziran “dünya çevre günü” olarak kabul edilmiştir.

1980’de BM Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu kuruldu. 1987 yılında bu komisyon Brundtland Raporu olarak bilinen Ortak Geleceğimiz adlı raporu hazırladı. Bu rapor “ekonomi ve ekolojinin beraber yürümesinin zamanının geldiğine işaret ederek uygulanan politikaların bir kısmının insanın dünya üzerindeki varlığını tehdit ettiğini belirtmiştir.”²⁴

Ortak Geleceğimiz ismi ile Türkçe’ye de çevrilen bu raporun hazırlanmasının altında, aynı yerküre içinde farklı dünyaların benzer sorunlarla karşı karşıya kalması yatmaktadır. Ülkeler arasındaki sınırların kalktığı, global bir ekonomiye doğru hızla gidildiği bir yerkürede, dünyanın bir ucunda yaşanan ekonomik bir gelişmeden dünyanın diğer ucunda yaşayan insanlar ve ülkeler de etkilenmektedir. Aynı şekilde dünyanın bir noktasında meydana gelen bir çevre felaketi tüm dünya ülkelerini olumsuz etkileyebilmektedir; Breziya’daki yağmur ormanlarının yok edilmesi ya da Çernobil nükleer kazası gibi.

Gelişmiş batılı ülkelerde sanayileşmeyi tamamlamanın verdiği rahatlık, teknolojik imkanlar, eğitim ve sağlık alanındaki gelişmeler, bu ülkelerde yaşam süresini artırmıştır. Ancak sefalet, açlık, hastalık ve eğitimsizlik nedeniyle yoksul ya da gelişmekte olan ülkelerde insanlar her an ölümle yüz yüze kalmaktadırlar.

Gelişmekte olan ülkelerin içinde buldukları durumdan kurtulmak istemeleri ve gelişmiş ülkeler seviyesine çıkmak için yürüttükleri sanayileşme çabası nedeniyle, bu ülkeler sınırlı olan çevreden sınırsızca yararlanmaya çalışmışlardır. Hem gelişmiş ülke -

²³ Ruşen Keleş ve Can Hamamcı, *Çevrebilim*, Ankara: İmge Kitapevi Yayınları, 1998, s. 227.

²⁴ Orhan Uslu, “*Sanayileşme ve Kentleşmenin Getirdiği Çevre Sorunları, Sürekli ve Dengeli Kalkınma Açısından Bir Tartışma*”, Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı, Ankara: TÇV Yayınları, 1991, s. 62

lerin sanayileşmelerini tamamlayıncaya kadarki dönemde çevreyi görmezden gelmeleri, hem de gelişmekte olan ülkelerin aynı duyarsızlıkla davranmaları nedeniyle dünya üstesinden gelemeyeceği sorunlarla karşı karşıya kalmıştır.

Dünya'nın karşı karşıya kaldığı sorunların sadece şu ya da bu ülkeye ait değil de tüm dünya ülkelerini etkilemesi nedeniyle ortak bir çözüm planı bulunmaya çalışılmıştır. İşte bu nedenle BM Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu "Ortak Geleceğimiz" adlı raporu hazırlama gereği duymuştur. Bu rapora göre dünyanın pek çok bölgesi, insanın çevresine verdiği onarılmaz zararların tehlikesiyle yüz yüzedir ve bu zararlar insanlığın geleceğini tehdit edecek boyuttadır.²⁵

Yoksul insanların hayatlarını devam ettirmek için çevre kaynaklarını aşırı kullandıklarının belirtildiği bu raporda, kalkınmış ülkelerin refah seviyelerinin de çiftçilik, ormancılık ya da kısa dönem kar getiren sanayilere bağlı olduğu ifade edilmiştir. Bu rapor, dünyanın yüz yüze kaldığı sorunların çözümünün sürdürülebilir kalkınmaya bağlı olduğunu ileri sürmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma beraberinde herkesin temel ihtiyaçlarını karşılamayı ve herkese daha iyi bir hayatla ilgili beklentilerini tatmin etme düşüncesini getirmiştir. Ortak Geleceğimiz raporunda, yoksulluğun ve eşitsizliğin yaygın olduğu bir dünyada her zaman için ekolojik ve diğer krizlerin olabileceği dikkat çekilerek, dünya düzeyinde kalkınmanın şart olduğu belirtilmektedir.²⁶

Bu rapor tüm Dünya'da çevre konusunda yeni bir anlayışın oluşmasına neden olmuştur. Oluşan bu yeni anlayış 1992 yılında Rio'da toplanan BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda büyük ölçüde kararlara yansımıştır.

Rio Deklerasyonu, uzun vadeli ekonomik kalkınmanın tek çaresinin çevrenin korunması ile olabileceğini ifade etmiş; bunun ise ancak ülkelerin küresel çevre ve kalkınma sistemlerinin bütünlüğünü koruyacak uluslararası anlaşmalarla mümkün olacağını belirtmiştir.²⁷

²⁵ TÇV, "Ortak Geleceğimiz", Ankara: 1989, s.54.

²⁶ TÇV, "Ortak Geleceğimiz", s. 30.

²⁷ Michael Keating (çev.), Türkiye Çevre Vakfı, *Yeryüzü Zirvesinde Değişimin Gündemi*, Ankara: TÇV Yayınları, 1993, s. 10.

Bu zirvede kabul edilen Gündem 21, 21. yüzyılda çevreye ilişkin temel stratejileri ve eylem programını ortaya koymuştur. Gündem 21 kararları, zirveye katılan ülkelerle başta BM ve Dünya Bankası olmak üzere uluslararası kuruluşların çevre politikalarını yakından etkilemiştir.”²⁸

Dünya genelinde, özellikle gelişmiş ülkelerde, son 40 - 50 yıldır çevre koruma bilincinin sürekli bir şekilde gelişmesi en çok gelişmekte olan ülkeleri etkilemiştir. Gelişmiş ülkeler çevre koruma amacıyla milyarlarca dolar harcadıkları için aynı özenin gelişmekte olan ülkeler tarafından da gösterilmesini istemektedirler.

1972 BM Stocholm Konferansı’nda “gelişmekte olan ülkeler bütün çabalarını kalkınmaya yöneltmeli, fakat bu arada çevreyi korumanın ve geliştirmenin hem bir hak hem de bir zorunluluk olduğunu akıldan çıkarmamalıdır.”²⁹ denilerek gelişmekte olan ülkelerin de çevre korumaya önem vermek zorunda olduğu belirtilmiştir.

21. yüzyıla girerken çevre konusundaki diğer önemli bir gelişme de, tüketici haklarının çevre hakları ile birlikte gelişmesidir.³⁰ Bugün tüketiciler çevreye ve insan sağlığına zarar vermeyen ürünleri öncelikle tercih etmektedir. Bu nedendir ki “ISO 14001 çevre yönetim sistemi (EMAS – Environmental Management System) ve belgesi ve HACCP belgesine sahip firmalar ulusal ve uluslar arası ticarete büyük avantajlar elde etmektedirler.”³¹

AB 1992’de hayata geçirdiği tek pazar uygulamaları çerçevesinde, birliğin ortak ticaret ve rekabet politikalarının temel unsurlarına dayanarak ISO-9001 kalite belgesi olmayan tesislerden ithalat yapmazken, CE (Confirmitiy European) etiketi olmayan ürünleri almama, sınırlardan geçirmeme gibi engeller koymuştur. Türk Standartları Enstitüsü (TSE) tarafından verilen ve sahip olduğu firmalara uluslar arası ticarete önemli oranda kolaylık sağlayan belgelerin tanımları ve özellikleri ise şunlardır:

²⁸ Caner Zambak, “Açılış konuşması”, Çevre Yönünden Gümrük Birliği ve Türkiye Semineri, Ankara: TÇV Yayınları, 1996.

²⁹ TÇV, *Türkiye’ nin Çevre Politikası Nedir? Ne Olmalıdır?*, Ankara, 1987, s. 113.

³⁰ Caner Zambak, *a. g. t.*, s. 11-12

³¹ Cengiz Doğan, “ÇED Mevzuatı”, Çevre ve Sanayi Semineri - Kocaeli , Ankara: TİSK Yayınları, 2002.

a) **HACCP:** Güvenilir ürünlerin tüketiciye sunulması amacıyla, düzgün işleyen bir sistemin oluşturulması ve korunması temeline dayalı bir gıda güvenliği kavramıdır. HACCP sisteminde, bir gıda zincirinde kontroller hammadde temininden başlar. Gıda hazırlama, işleme, üretim, ambalajlama, depolama ve nakliye gibi gıda zincirinin her aşamasında ve noktada tehlike analizleri yapılır. Gerekli yerlerde kritik kontrol noktaları belirlenir ve izlenir. Herhangi bir problemi henüz oluşmadan önleyen sistemin kurulması sağlanır. Belirli normlara uygun güvenilir gıdaların üretilmesi sağlanır. HACCP her ölçekteki kuruluşa uygulanabilen bir gıda güvenliği sistemidir.

b) **ISO 14001 Çevre Yönetimi Sistemi (EMAS):** Diğer yönetim sistemleri ile uyumlu, sürekli iyileştirmeyi ön planda tutan, çevre gerekliliklerini firma sistemi içine sokarak giderleri düşürmeye imkan veren, uygulandığı firmaya piyasada yüksek rekabet gücü sağlayan bir standarttır. Bu standardın temeli, firma yöneticileri tarafından tanımlanacak bir çevre politikasıdır. Bu politika, çevre kanunları ve şirket kuralları ile uyumlu olmalı, sürekli iyileştirme yapabilmeli ve kirlenmeyi engellemeye bağlılık göstermelidir. ISO 14001 sistemi, bu politikanın firma tarafından sürdürülmesi (ya da dokümanite edilmesi) için gerekli planlama, uygulama, kontrol, düzenleyici mekanizma ve yönetim denetimlerinden meydana gelir.

c) **CE (Confirmity European) :** CE uygunluk işareti, üzerine vurulduğu ürünün güvenlik, sağlık, çevre ve tüketicinin korunması açısından sahip olması gerekli asgari şartları “Yeni Yaklaşım Direktiflerine” uygun olarak sağladığını gösteren bir işarettir. Bu işaret, AB pazarında ürünün serbest dolaşımını sağlayan, Fransızca “Conformité Européenne” ifadesinin kısaltılmış şekli olup ilgili ürün üzerine etiket veya damgalamak suretiyle iliştilir.

CE işareti taşımayan ürünler; AB'de pazarlanamaz ve hatta AB dışında üretilen ve CE işareti taşımayan ürünlerin bu ülkelere girmesi mümkün değildir. Bu nedenle, CE işareti, AB dışında kalan ülkelere ihraç edilen ürünler için pasaport görevi görmektedir.

Yeni Ürün Sorumluluğu Yasası'na göre, ilgili üründen dolayı bir kaza olursa veya AB ülkelerinden biri, ürünün, CE işaretinin gereklerine uymadığını, yani yeterince güvenli olmadığını iddia ederse, üretici, kendisinin bütün önlemleri aldığını ispatlamak

zorundadır. Herhangi bir ürün üzerinde bulunan CE markası, üreticinin Avrupa sağlık, güvenlik ve çevre düzenlemelerini dikkate alarak üretimi gerçekleştirdiğini kanıtlar.

d) ISO 9001: 2000 Kalite Yönetim Sistemi: Firmaların, uluslararası arenada söz sahibi olabilmesi için, ISO 9001:2000 Kalite Yönetim Sistemi zorunluluk halini almıştır. ISO 9001:2000 Kalite Yönetim Sistemi de her alanda ortak bir yönetim modeli olmuştur. ISO 9001:2000 Kalite Yönetim Sistemi, yasal şartlar ve müşteri ihtiyaçlarını temel alarak, sürekli iyileştirme döngüsü ile sürekli müşteri tatminine odaklanmıştır.

İşletmelerin devamlılığını ve kurumsallaştırılmasını sağlamanın en kolay ve güvenilir yolu ISO 9001:2000 kalite yönetim sistemidir. ISO 9001:2000 kalite yönetim sistemi, firmalara bir sonraki üretimi, öncekinden daha iyi yapma becerisini kazandırır.

ISO 9001:2000 Kalite Yönetim Sistemi sayesinde, işletmelerin kurumsal kimliğe sahip olmaları sağlanmaktadır. Yürütülen faaliyetlerin sözle değil, belge ile yapılması, ölçülmesi ve sonuçların analiz edilmesi imkanı elde edilmektedir. Bu sayede iyileştirme fırsatları değerlendirilmekte, işletmenin her kademesinde sürekli iyileştirme, verimlilik artışı ve müşteri tatmini sağlanmaktadır. Firmaların organik yapısının ve tüm pozisyonların AB normlarına uygun bir standarda ulaşması ISO 9001:2000 ile olur.

Gelişmekte olan ülkelerde durum gelişmiş ülkelere daha farklıdır. Artan nüfuslarını daha iyi koşullarda yaşatmak ve ekonomik anlamda gelişmiş ülkelerle aralarındaki farkı kapatmak bu ülkelerin temel amacı olmuştur. Batılı ülkelerin yaklaşık 200 yılda gerçekleştirdiği tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişi, bu ülkeler 30 - 40 yıl gibi kısa bir süreye sığdırmaya çalışmışlardır. Bu nedenle doğadan daha fazla hammadde kullanarak daha çok atık ürettiklerinden, amaçladıkları ekonomik düzeye ulaşmadan çığ gibi büyüyen çevre sorunlarıyla karşılaşmışlardır. Bu çevre sorunlarının temelinde çevre korumanın bir maliyetinin olması yatmaktadır. “Çevre korumada üç tip maliyet vardır. Bunlar: doğrudan kirliliği önleyici yatırımlar (arıtma tesisi, filtre vb.), daha önce kurulan fabrikaları yenilemek amacıyla yapılan yatırımlar ve çevreyi kirliletmeyen yakıt ya da hammaddelerin kullanılmasından doğan yatırımlardır.”³²

³² Mahir Fisunoğlu, “Çevre Sorunları ve Ekonomi”, Sanayi ve Çevre Konferansı, TÇV Yayınları, Ankara: 1986, s. 144.

Düşük seviyede bir kirlilik için büyük harcamalar gerekebilmektedir. Bu nedenle birçok ülke, ciddi bir kirlilik kontrol programının firmaları iflasa sürükleyeceğini ve insanları işsiz bırakacağını düşünmektedir.

Çevre korumanın bir maliyetinin olması ve temel kamu yatırımlarından kısıtlama zorunluluğunun olması düşüncesinden dolayı bazı gelişmekte olan ülkeler sanayileşmenin kirletmiş olduğu bir çevreyi yoksulluğa tercih etmektedir. “Gelişmekte olan ülkelerde kaynaklar kısıtlı olduğu için çevre koruma amacıyla kaynak ayrılması istenmemekte bu da sorunların büyümesine neden olmaktadır.”³³ ABD gibi gelişmiş ülkeler kirliliği öngörülen sınırlar altında tutabilmek için her yıl 15 - 20 milyar dolar harcayabilmektedir. “Çünkü bu ülkeler çevre koruma bilincine varmışlar ve bu tür kaynaklara sahiptirler. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler ise çevreyi kirlettikten sonra temizleyebilmek için gerekli mali güce sahip değildirlir.”³⁴

Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomistlerin bir kısmı, daha temiz bir çevre için eğitim-sağlık gibi temel kamu yatırımlarının düşürülmesi gerektiğini, bunun da kalkınma ile çevre koruma arasında bir ikilem yaşanmasına neden olduğunu düşünmektedir.³⁵

Gelişmekte olan ülkelerin kalkınmak istemelerinin temelinde artan nüfusun refah düzeyini yükseltmek gelir. Nüfus artış hızı gelişmiş ülkelerde daha durağanken, gelişmekte olan ülkelerde daha dinamik ve hızlıdır. “ 2010 yılında dünya nüfusunun dörtte birinin gelişmiş ülkelerde, dörtte üçünün de gelişmekte olan ülkelerde yaşayacağı tahmin edilmektedir.”³⁶

Geleceğe dönük nüfus projeksiyonları dünya için ürkütücü görünmektedir. Bu tablolar ve elde edilen sonuçlar gösteriyor ki, gelişmekte olan ülkeler artan nüfuslarını besleyebilmek ve refah düzeylerini yükseltebilmek için doğal kaynakları daha çok kullanmaya çalışacak ve ekolojik bozulmanın artmasına neden olacaktır.

³³ Asaf Savaş Akat, “ *Kalkınmada Çevre Faktörü*”, Sanayi ve Çevre Konferansı, TÇV Yayınları, Ankara: 1986, s. 39.

³⁴ Arif Demier, *a.g. t.*, s. 204.

³⁵ Asaf Savaş Akat, *a. g. t.*, s. 39.

³⁶ Arif Demirer, *a. g. t.*, s. 203.

Gelişmekte olan ülkeler, nüfus artışları bu hızla gittiği takdirde, gelişmiş ülkelerin seviyesine ulaşabilmek için üretimlerini 5 ile 10 kat arasında arttırmaları gerekecektir. Bu boyutlarda bir üretimin, alışıla gelen kaynak kullanımı ve üretim yöntemleriyle gerçekleşmesi durumunda, ne dünyadaki doğal kaynaklar yeterli olacak ne de ekolojik sistemler bu üretimi kaldırabilecek ve ortaya çıkan atığı temizleyebilecektir.³⁷

Bu tehlikenin farkına varan ülkeler (özellikle gelişmiş ülkeler) bu durumu önlemek amacıyla çeşitli konferanslar, toplantılar yaparak ve sözleşmeler hazırlayarak tüm gelişmekte olan ülkelere çevreyi korumaya yönelik önlemler almalarını istemektedirler.

Genel olarak söylenebilir ki, gelişmekte olan ülkeler çevre koruma amaçlı yatırımların gereksiz olduğunu ve bu amaçla yapılacak harcamaların yeni iş alanlarının açımında ve kalkınmada kullanılabileceğini düşünmektedirler. Bu konuda en güzel örnek Pakistan Çevre Bakanı ve Hintli bir araştırmacının Rio Konferansı'nda söyledikleri sözler gösterilebilir:

Rio Konferansı'nda, Pakistan Çevre Bakanı'nın “ Bir yığın pislik üzerinde oturan yoksul bir insanın, bir kuşun kendisinden daha fazla korunmaya muhtaç olduğunu kabul etmesi imkansızdır ” sözleri ile, Hindistan' dan bir araştırma enstitüsünün başkanı P. K. Pachuri'nin “ Bir sonraki öğünde nasıl karnını doyuracağını düşünen insan, çevre korunması nutuklarını dinleyemez ”³⁸

³⁷ Orhan Uslu, *a. g. t.*, s. 63.

³⁸ Gülün Egeli, *a. g. e.*, s. 22

1. 4. 2. Türkiye’de çevre koruma:

Türkiye bulunduğu jeopolitik konum, genç nüfusu ve zengin doğal kaynaklarıyla önemli bir ülkedir. Ulusal hedef olarak çağdaşlaşmayı seçen Türkiye, bu hedefe ulaşabilmek için kalkınmayı temel amaç olarak belirlemiştir. Şimdiye kadar yapılan beş yıllık kalkınma planlarında bu amaç açıkça görülmektedir. Özellikle 1980’den sonra yoğun bir sanayileşme süresine giren Türkiye, gün geçtikçe artan nüfusu beslemek ve her yıl işsizler ordusuna katılan 1 milyon insan nedeniyle sanayileşme sürecini daha da hızlandırarak devam ettirmiştir.³⁹ Türkiye’nin gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı çevre sorunlarıyla dikkat çekici şekilde karşılaşması 1980’den sonrasına denk gelir. Artan atıklar, devam eden çevre kirliliği ve toplumda oluşmaya başlayan çevre bilinci sonucu Türkiye’de çevre koruma kavramı tartışma gündemine girmeye başlamıştır.

Türkiye’de çevre koruma uzun yıllar bir lüks olarak görülmüş, “ önce kalkınım, daha sonra çevreyi koruruz ” düşüncesiyle konuya yaklaşılmıştır. Ancak 1970’ten sonra tüm Dünya’da çevre koruma bilincinin gelişmesi, uluslar arası ticarete çevreye zarar vermeyen ürünlerin tercih edilmesi ve uluslararası anlaşmaların bağlayıcılığı nedeniyle Türkiye artık çevre korumanın gözardı edilemez bir konu olduğunu farketmeye başlamıştır.

Türkiye’de çevre korumanın kanunlara girmesi 1982 Anayasası’nın 56. maddesi ile olmuştur. Bu madde ile çevreyi korumak devletin ve yurttaşın görevi olarak belirlenmiştir. Ancak gerçek anlamda çevre koruma kavramı 1983’te yürürlüğe giren 2872 sayılı Çevre Kanunu ile yasalara girmiştir. Daha sonra çıkarılan İmar Kanunu, Milli Parklar Kanunu, Kültür ve Tabiat Varlıkları Kanunu, Turizm Teşvik Kanunu, Su Ürünleri Kanunu ve Belediyeler Kanunu ile çevre kavramı Türkiye’ de ayrı bir hukuk dalı olarak ortaya çıkmıştır. Bununla beraber, 1987’de AB’ye tam üyelik için başvuran Türkiye, birliğe kabul edilebilmek için çevre de dahil tüm AB mevzuatını kabul etmek zorunda kalmış ve çevre kanununu AB mevzuatına uygun hale getirmiştir.

Çevre Kanunu’na dayanılarak 1993 yılında yürürlüğe giren ve 1997 yılında yapılan değişiklikler ile son şeklini alan Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) Yönetmeliği, işletme kurmak isteyen tüm sanayicileri ilgilendiren bir yönetmeliktir. ÇED Yönet -

³⁹ Mustafa Keten, *21. Yüzyıla Girerken Çevre Koruma ve Türkiye*, Konya: Çizgi Yayınevi, 1999, s. 30.

meliği'nin amacı, çevreye önemli etkileri olabilecek faaliyetlerle ilgili projelerin inşaat aşamasından başlayarak incelenmesi ve çevreye olabilecek olumsuz etkilerinin proje başlangıcında önlenmesidir. “Bu nedenle ÇED, sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşmada kullanılan en önemli çevre yönetim aracıdır.”⁴⁰ Bu yönetmeliğe göre, büyük kapasiteli ve kirletici vasfı yüksek olan faaliyetler (Yönetmeliğin EK I listesindeki sektörler) için ÇED Raporu hazırlanırken, küçük kapasiteli ve kirletici vasfı düşük olan tesisler (Yönetmeliği EK II listesindeki sektörler) için ÇED Ön Araştırma Raporu hazırlanmaktadır. ÇED Ön Araştırma Raporu sonucunda “Çevresel Etkileri Önemlidir” kararı alınan tesisler için de ÇED Raporu hazırlanmaktadır.

Türkiye 1996'da “Gümrük Birliği” ne girmesi sonucu ulusal pazarını AB kökenli sanayi ürünlerinin rekabetine açmıştır. Bu gelişme iş dünyası ve sanayi için yeniden yapılanma zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir. AB ülkelerinin Türkiye'nin dış ticaretinde çok önemli bir yere sahip olması nedeniyle birçok firma CE, EMAS, ISO 14000 gibi uluslar arası geçerliliği olan belgeleri almak zorunda kalmıştır.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bugününü ve geleceğini farklı şekillerde etkileyen çevre konuları, tüm ülkelerin iç ve dış politikalarını da etkilemiştir. Bu nedenle tüm Dünya'da olduğu gibi Türkiye de kendine has bir çevre politikası oluşturmak zorunda kalmıştır. Dar anlamda bir ülkenin çevre konusundaki tercih ve hedeflerinin belirlenmesi ⁴¹ olarak tanımlanabilen çevre politikası kavramının Türkiye'nin gündemine girmesi 1983 Çevre Kanunu ile olmuştur. Türkiye çevre politikası olarak “kirleten öder” ilkesini benimsemiştir. “Bu ilke ile yüklü maddi cezalarla kirliliğin en aza indirilmesi ve kirletenin maddi sorumluluğa girmesi amaçlanmıştır.”⁴²

⁴⁰ Cengiz Doğan, *a.g.t.*, s. 36 – 56.

⁴¹ TÇV, *Türkiye'nin Çevre Politikası Nedir?...*, s.11

⁴² Mahir Fisunoğlu, “*Sürdürülebilir Kalkınma ve Ekonomi*”, Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı, TÇV Yayınları, Ankara, 1989, s. 39

1. 5. Çevre – Kalkınma İlişkisinde Yeni Bir Kavram: Sürdürülebilir Kalkınma

Sürdürülebilir kalkınma, Dünya’da gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında oluşan “öncelikle kalkınalım mı çevreyi mi koruyalım?” tartışmasına çözüm üretmek; ne derin ekolojistlerin dediği gibi “sıfır büyüme” ne de ekolojik dengeyi bozma pahasına da olsa “devamlı büyüme” yi savunan görüşlerin arasında bir orta yol bulabilme çabaları sonucunda meydana gelen bir kavramdır. Sürdürülebilir kalkınma kavramı ilk kez, 1972’de Stocholm’de yapılan BM İnsan ve Çevre Konferansı’nda bahsedilmiştir. 1987’de Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından yayınlana “Ortak Geleceğimiz” adlı raporda sürdürülebilir kalkınma: “bugünün ihtiyaç ve beklentilerini, geleceğin ihtiyaç ve beklentilerinden ödün vermeksizin karşılamak” olarak tanımlanmıştır.⁴³ Bu rapora göre “sürdürülebilir bir toplum; şimdiki ihtiyaçlarını gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını giderme yeteneklerini yoketmeden karşılayan toplum olarak tanımlanmıştır.”⁴⁴

Sürdürülebilir kalkınma kavramı şu anda kullandığımız kaynaklara gelecek kuşakların da ihtiyacı olduğunu gözönüne almayı, kaynakların sınırsız olduğunu varsayarak uygulanan kaynak kullanımının gelecek kuşaklar için büyük sorunlar meydana getireceğini akıldan çıkarmamayı da beraberinde getirmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi gelişmekte olan ülkelerin kalkınma isteklerinin temelinde artan nüfusun refah düzeyini yükseltmek ve yeni istihdamlar oluşturmak gelir. Dünya’ daki nüfus artış oranı bu hızda devam eder ve kaynaklar kullanılırken sınırlı oldukları gözönüne alınmazsa gelecek kuşaklar için yaşanabilir bir dünya olmayacaktır. “BM tarafından 1992’de yapılan Rio Konferansı’ nda bu gerçek dikkate alınarak, sürdürülebilir kalkınmanın ancak ülkelerin üretim, tüketim ve nüfus politikalarının sürdürülebilir olmasıyla gerçekleşeceği belirtilmiştir.”⁴⁵

Dünya genelinde gelişmişliğin sanayileşme ile doğru orantılı olduğu görüşü hakim olmuştur. Bu görüşe göre bir ülke sanayileşmesini ne kadar çok hızlandırır o derece gelişme gösterecektir. “Bugün yaşanan çevre sorunlarının temelinde klasik eko -

⁴³ TÇV, “Ortak Geleceğimiz”, s. 54.

⁴⁴ Cenk Pala, “Sanayileşme, Enerji, Nüfus ve Çevre İlişkileri”, Nüfus-Çevre ve Kalkınma Konferansı, Ankara: TÇV Yayınları, 1998, s. 140.

⁴⁵ İstiklal Alper, “Türkiye’nin Nüfus ve Çevre Politikaları”, Nüfus-Çevre ve Kalkınma Konferansı, Ankara: TÇV Yayınları, 1998, s. 40.

nomik refah anlayışı yatmaktadır. Bu anlayışa göre, ekonomik kalkınma ile refah düzeyi arasında doğru orantı vardır.”⁴⁶

Bu nedenle kalkınmanın başladığı ilk dönemlerde meydana gelen çevre kirliliğine “gelişmişlik” adına göz yumulmuştur. Ancak meydana gelen kirlilik artık görmezden gelinmeyecek kadar çok olduğunda, çevre sorunları ekonomik gelişme sürecinin önüne bir set çekmeye başlamıştır. Bu da “ çevre koruma ile kalkınma arasında bir çelişki mi var?” sorusuna neden olmaktadır. Yukarıda bahsedilen klasik refah anlayışını benimseyen gelişmekte olan ülkelerde ve mutlak kalkınma anlayışının dönem dönem var olduğu Türkiye’ de “çevre- kalkınma” ikilemi sık sık gündeme gelmektedir.

Çevre sorunlarına sürdürülebilir kalkınma kapsamında, kaynakların etkin kullanımı ile ilgili bir sorun olarak bakıldığında, çevre koruma ile ekonomik kalkınma arasında bir ikilem olmadığı anlaşılır. “ Ekonomik gelişme ile çevre koruma arasında bir denge gözetilerek, çevreye etkisi en az ancak gelişme hızı en yüksek olan kalkınma politikası benimsenerek bu sorun çözülebilir.”⁴⁷

Bu durumda akla, bir ülkenin gelişmişlik seviyesinin göstergesi olarak kabul edilen sanayi ve sanayiciler gelmektedir. Sanayi ile sürdürülebilir kalkınma arasında iki tür etkileşimden sözedilebilir.

Bunlardan ilki doğrudan üretim süreçleri (üretim, dağıtım ve satış), ikincisi ise sanayicilerin toplum üzerindeki etkileri (ekonomik, sosyal ve çevresel)dir. Sanayiciler doğrudan doğal kaynakları yöneten ve kullanan, bunun sonucunda pazarı oluşturan koşulların önemli bir bölümünün denetimini elinde bulunduran aktör konumundadır. Bu nedenle sanayi ve sanayiciler, sürdürülebilirlik kavramının merkezinde yer almaktadır.⁴⁸

Çevre korumaya bu açıdan bakıldığında, bir ülkede sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesi için bu sürece sanayicilerin de dahil edilmesi; koruma planlarının yapılmasında, uygulanmasında ve denetiminde sanayicilerle işbirliği yapılması gerekmektedir.

⁴⁶ Cihan Dura, “Çevre Sorunları ve Ekonomi”, Çevre Üzerine..., Ankara: TÇV Yay. , 1989, s. 86.

⁴⁷ Cihan Dura, a. g. t., ss. 68-87

⁴⁸ Çevre Bakanlığı, *Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi-Johannesburg 2002, Türkiye Ulusal Raporu (Taslak)*, Ankara: 2002, s. 104.

BÖLÜM 2

ÇALIŞMA SAHASI

2.1. Sulak Alanlar ve Kuş Cenneti Milli Parkı:

Çevresinde yaşayan halkın yaşamında ve doğal denge ile biyolojik çeşitliliğin korunmasında önemli bir yeri olan, bölge ve ülke ekonomisine katkılar sağlayan sulak alanlar en basit şekilde: “ karasal ve sucul ekosistemler arasındaki sınır üzerinde oluşan ve yaşamsal öneme sahip alanlar”¹ olarak tanımlanabilir. Uluslararası boyutta sulak alanların korunması amacıyla 1971 yılında hazırlanan ve Türkiye’ nin de 1993’ te taraf olduğu Ramsar Sözleşmesi’ ne göre ise sulak alanlar:

doğal veya yapay, devamlı veya geçici, suları durgun veya akıntılı, tatlı, acı veya tuzlu, denizlerin gel- git hareketlerinin çekilme devresinde 6 metreyi geçmeyen derinlikleri kapsayan bütün sular, sazlık, bataklık ve turbiyeler olarak tanımlanmıştır.²

Zengin biyolojik çeşitliliği, ekolojik dengenin korunmasındaki rolü yeterince incelenip bilinmediği için sulak alanlar, uzun yıllar hastalık taşıyan sivrisineklere yataklık yapan bataklık ve verimsiz alanlar olarak nitelendirilmiştir. Bu nedenle dünyanın pek çok yerinde ve Türkiye’ de sulak alanlar, kurutulup tarım arazisi haline getirilmeye çalışılmıştır. Ancak son yıllarda ekolojik dengenin korunmasındaki rolü ve ekonomik değerlerinin fark edilmesiyle sulak alanlar koruma altına alınmaya başlanmıştır. Uluslararası alanda uygulanan Bern ve Ramsar sözleşmesinin hazırlanması ve Türkiye’ nin de bu sözleşmelere taraf olması, dünyada ve ülkemizde sulak alanları korumanın önemine varıldığını gösterir.

¹ Nilgöl Karadeniz, “Sulak Alanların İşlev ve Değerleri”, Dünya Sulak Alanlar Günü, Ankara: Çevre Bakanlığı Yayınları, 1998, s. 27.

² Çevre Bakanlığı, *Türkiye’ nin Kuş Cennetleri*, Ankara: Çevre Bakanlığı Yayınları, 1995, s. 10.

Türkiye’de Ramsar sözleşmesine dahil olan 12 tane sulak alan vardır.³ Bunlardan en önemlilerinden birisi de Manyas Gölü’dür. Balıkesir - Bandırma sınırları içindeki Manyas Gölü’nün kuzey doğusunda yer alan Kuş Cenneti, 64 hektarlık alanı ile Dünya’ nın en küçük milli parkıdır.

İlk olarak 1938’de İstanbul Üniversitesi’nden Prof. Kosswig’in çabalarıyla önemi anlaşılan ve korumaya alınan Kuş Cenneti, 1959’da Sığırcı deresinin Manyas Gölü’ne döküldüğü deltada kuluçka yapan kuşları korumak amacıyla milli park statüsüne getirilmiştir.

“273 türden 3 milyon kuşun”⁴ beslenme, üreme, konaklama ve kıtalararası göçlerde dinlenme yeri olarak kullandıkları Kuş Cenneti, 1976’da Avrupa Konseyi tarafından iyi korunan ve yönetilen koruma alanlarına verilen “A sınıfı diploma” ile ödüllendirilmiştir. 1981-1986 yıllarında yenilenen bu diplomanın verilmesi 1991 ve 1996 yıllarında “alanın mevcut bütünlüğünün korunması, su kalitesinin artırılması ve doğal su seviyesinin korunması gibi şartlara bağlanmıştır.”⁵ 1994’te gölün bir kısmı, 1998’de gölün tamamı Ramsar Sözleşmesi’ne dahil edilmiştir.

Özellikle 1985’ten sonra çeşitli sebeplerden dolayı gölde ve milli parkta meydana gelen aşırı kirlilik nedeniyle, Avrupa Konseyi tarafından verilen “ A” sınıfı diploma 2001 yılında askıya alınmıştır. Daha sonraki yıllarda uygulanan kirliliği azaltma çalışmalarının kısmen iyi sonuçlar vermesi nedeniyle 2004 yılında bu diploma yeniden verilmiştir.

Kuşlar sağlıklı bir çevrenin en iyi göstergelerinden birisidir. Her türlü yaşam ortamında bulunurlar ve çevre koşullarının değişimine karşı duyarlıdırlar. Kuşların taksonomisi, dağılımı ve biyolojisi hakkında başka hiçbir hayvan yada bitki grubunda olmadığı kadar bilgi vardır. Kuşları ve kuş popülasyonlarını izlemek ve anlamak, aslında küresel çevreyi ve içinde bulunulan doğal çevreyi izlemenin en akılcı yoludur. Kuşlar; orman kaybının, sulak alan tahribatının ya da fazla tarım ilacı kullanımının etkileri gibi konularda farkına varılabileceğinden önce insanları uyabilirler. Bunun yanında, genelde sevilen hayvanlardır ve doğa koruma çalışmalarına kamuoyu desteği sağlayacak çok iyi birer “kaynak tür” görevini görürler.⁶

³ Sunay Demircan, “Türkiye’nin Önemli Sulak Alanları”, Dünya Sulak Alanlar Günü, Ankara: Çevre Bakanlığı Yayınları, 1998, s. 32.

⁴ Yılmaz Arı, a. g. m., s. 13.

⁵ Balıkesir Çevre İl Müdürlüğü, *Manyas Raporu*, Balıkesir: 1999, s. 6

⁶ Murat Yarar ve Gernant Magnin, “Türkiye’nin Önemli Kuş Alanları”, İstanbul: Doğal Hayatı Koruma Derneği Yayınları, 1997, s. 7.

Kuş Cenneti Milli Parkı, Türkiye’de kuşları korumak amacı ile kurulmuş ilk ve tek milli parktır. “Kosswig 1950’li yılların başında burada 21 göçmen kuş tesbit etmiş, 1980’ lerde bazı çalışmalarda alanda 273 tür kuş olduğu belirtilmiş; ancak 1990’dan sonraki dönemde kuş sayısında azalmalar olduğu kaydedilmiştir.”⁷ Milli Parkın, Batı Paearktik göç yolu üzerinde bulunması nedeniyle birçok göçmen kuş burayı beslenme ve dinlenme alanı olarak kullanırken; sahayı kullanan “250’ den fazla kuş çeşidinden 22 türü bazı yıllar, 66 türü düzenli”⁸ olarak burada kuluçka yapmaktadır. KCMP, Dünya ölçeğinde nesli tükenmekte olan kuş türlerine ev sahipliği yapması nedeniyle alanının küçük olmasına rağmen büyük bir öneme sahiptir.

Tablo 1. Manyas Gölü’nde bulunan ve Dünya ölçeğinde tehlike altında olan kuş türleri

Türkçe ismi	Latince ismi	IUCN SINIFLANDIRMASI
Küçük karabatak	<i>phalacrocorax</i>	YA
Tepeli pelikan	<i>Pelecanus crispus</i>	YO
Sibiryaz kazı	<i>Branta ruficollis</i>	YO
Pasbaş patka	<i>Aythya nyroca</i>	YO
Ak kuyruklu kartal	<i>Haliaeetus albicilla</i>	TA
Kara akbaba	<i>Aegypius monachus</i>	TA
Bozkır delicesi	<i>Circus macrourus</i>	TA
Büyük orman kartalı	<i>Aquila clanga</i>	YO
Şah kartal	<i>Aquila heliaca</i>	YO
Küçük kerkenez	<i>Falco naumanni</i>	YO
Mezgeldek	<i>Tetrax tetrax</i>	TA
Toy	<i>Otis tarda</i>	YO
Kara kanatlı bataklık kırlangıcı	<i>Glareole nordmanni</i>	TA

Kaynak: (Arı 2003).

YO: tür yok olabilir **TA:** tür tehdit altında

⁷ Yılmaz Arı, a. g. m., s. 7.

⁸ Çevre Bakanlığı, *Türkiye’nin Kuş Cennetleri*, s. 54.

Bu öneminden dolayı Kuş Cenneti; Milli Parklar Kanunu, Yaban Hayatı Koruma ve Kara Avcılığı Kanunu, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile koruma altına alınmıştır. Bu kanunlara göre getirilen koruma statüleri ise şunlardır:

a) Milli Parklar: Bilimsel ve estetik bakımdan, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlendirme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçalarına milli park denir. Turistik ve rekreasyonel kullanımlara açık olan milli parklarda, doğal ekolojik dengeleri bozacak ya da yaban hayatını tahrip edecek hiçbir faaliyette bulunulamaz.

b) Tabiatı Koruma Alanları: Bilim ve eğitim bakımından önem taşıyan nadir, tehlikeye maruz veya kaybolmaya yüz tutmuş ekosistemler, türler ve tabii olayların meydana getirdiği seçkin örnekleri ihtiva eden ve mutlak korunması gerekli olup sadece bilim ve eğitim amaçlarıyla kullanılmak üzere ayrılmış tabiat parçalarıdır. “2873 Sayılı Milli Parklar Yasası kapsamındaki en katı koruma aracıdır.”⁹

c) Tabiat Parkları: Bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliğine sahip, manzara bütünlüğü içinde halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun tabiat parçalarıdır.

d) Tabiat Anıtları: Tabiat ve tabiat olaylarının meydana getirdiği özelliklere ve bilimsel değere sahip ve milli park esasları dahilinde korunan tabiat parçalarıdır.

e) Av – Yaban Hayatı Koruma Alanları: Yaban hayatı değerlerine sahip, korunması gerekli yaşam ortamlarının bitki ve hayvan türleriyle birlikte mutlak olarak korunduğu ve devamlılığının sağlandığı alanlardır.

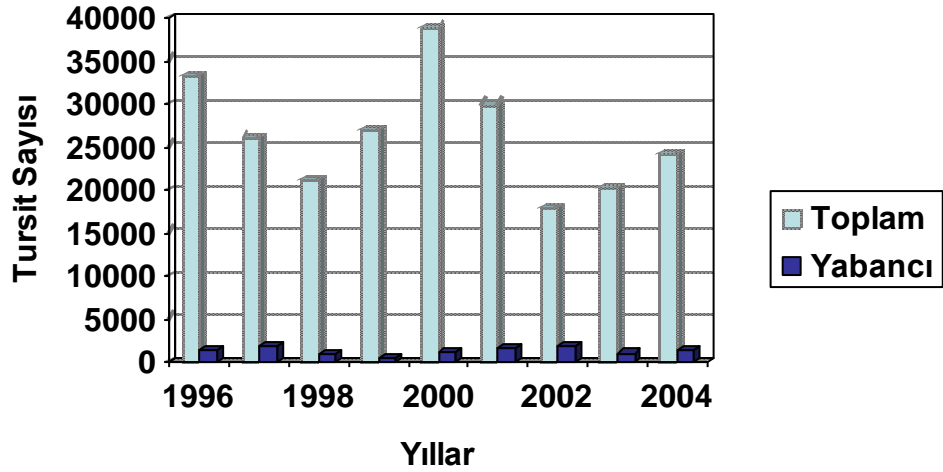
f) Özel Çevre Koruma Bölgeleri: Doğa korumasından çok doğal alanlar içinde turizm merkezi yaratıp çevrelerinin bozulmaması amacıyla yapılan koruma statüsüdür. “Bu alanlarda yapılan planların gerek yerel yönetimleri tatmin etmemesi gerekse bu bölgelerdeki taşınmaz malların sahiplerinin çıkarlarıyla çelişmesi nedeniyle bu alanlarda hukuksal sorunlar yaşanmaktadır.”¹⁰

g) Doğal Sitler: Jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup, ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli alanlar olarak tanımlanır.

⁹ Alpay Tırıl, “Türkiye’de Doğa Koruma Araçları ve Uygulamaları”, Kırsal Çevre Yıllığı, 2003, s.s. 63.

¹⁰ Alpay Tırıl, a. g. m., s. 50-63.

Kuş Cenneti Milli Parkı özellikle koruma önlemlerinin arttığı 1970’li yıllarda birçok yerli ve yabancı turist tarafından ziyaret edilmiş, bu da parkın önemini artırmıştır. Ancak gölde çeşitli sebeplerden dolayı meydana gelen ekolojik dengenin bozulması ve kuş sayısındaki azalmalar nedeniyle parka gelen turist sayısında büyük oranda düşüş olmuştur. (Şekil 2).

Şekil 2: Kuş Cenneti ziyaretçi grafiği. (Kaynak: Kuş Cenneti Milli Parkı Şefliği)

1987 - 2000 yılları arasında sahadaki kirliliğin nedenlerinin saptanması için yapılan araştırmalarda ve hazırlanan raporlarda, belli başlı kirlilik faktörleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Yapılan bu araştırmalara göre kirliliğin ve göldeki ekolojik dengenin bozulmasının nedenleri şu başlıklar altında toplanabilir:

1. Evsel atıklar
2. Endüstriyel atıklar
3. Tarımsal kirlenme
4. Tavukhaneler
5. Kocaçay Havzası’ndaki maden yatakları
6. Devlet Su İşleri
7. Erozyon

1- Evsel atıklar:

Balıkesir İl Çevre Müdürlüğü tarafından hazırlanan Manyas Raporu'nda evsel atıklar üç gruba ayrılmıştır. Bunlar göl çevresindeki köyler, büyük ilçeler ve beldeler ile sadece evsel atık suları bulunan kurum ve kuruluşlardır.¹¹

Raporda göl çevresinde atıklarını doğrudan veya Sığırcı Deresiyle göle veren köy sayısı 15 olarak belirlenmiş, bunların nüfuslarının da 10000 civarında olduğu ifade edilmiştir. Köy Hizmetleri tarafından yapılan kanalizasyon şebekelerinin arıtma ile çalıştırılmaması nedeniyle köylerin evsel atıklarının doğrudan göle verildiğini belirten bu raporu, Boğaziçi Üniversitesi tarafından yapılan Kuş Cenneti Çevresel Değerlendirilmesi Raporu da desteklemektedir. Sözü edilen rapora göre köylerdeki fosseptiklerin kapatılarak yerlerine kanalizasyonların yapılması nedeniyle göle giden atık su miktarı önemli oranda artmıştır.¹² İl Çevre Müdürlüğü'nün raporunda belirtilen diğer bir evsel atık grubu da büyük ilçe ve beldelerdir. Raporda, 5 binden fazla nüfusları olan Manyas, İvrindi ilçeleri ile 2 bin nüfuslu Balya ilçe merkezinin tüm evsel atıkları ve sekiz büyük beldenin kanalizasyonunun doğrudan göle verildiği belirtilmektedir.

¹¹ Balıkesir İl Çevre Müdürlüğü, a.g.r., s.7.

¹² Boğaziçi Üniversitesi, *Kuş Cenneti ve Manyas Gölü'nün Çevresel Değerlendirilmesi Raporu*, İstanbul: 1987.

Tablo 2: Havzada Yeralan İlçe ve Beldelerin Kanalizasyon Şebekelerinin Deşarj Noktası

Yerleşim Biriminin Adı	Kanalizasyon Deşarj Noktası
Bandırma	Marmara Denizi'ne derin deşarjı yapıyor. Küçük Sanayi Sitesi atıkları, terfi merkezinde arıza vb. durumlarda Manyas Gölü' ne ulaşan dere yatağına deşarj ediliyor.
Bandırma(Aksakal)	Gölün çıkış ayağı olan Karadere' ye deşarj ediliyor.
Bandırma(Edincik)	Marmara Denizi-Erdek Körfezi' ne deşarj ediliyor.
Balya	Kocaçay' ın kolu olan dere yatağına deşarj ediliyor.
Balya(İlca)	Kocaçay' ın kolu olan İlca deresine deşarj ediliyor.
İvrindi	Kocaçay' a deşarj ediliyor.
İvrindi(Gökçeyazı)	Kocaçay' ın koluna deşarj ediliyor.
İvrindi(Büyükyenice)	Kocaçay' ın kolu olan Köy deresine deşarj ediliyor.
İvrindi(Kayapa)	Kocaçay'ın kolu olan Değirmenaltı deresine deşarj ediliyor.
Manyas	İki ayrı noktadan Kocaçay' a deşarj ediliyor.
Manyas(Kızıksa)	Kanalizasyon sistemi mevcut değil. Fosseptik kullanılıyor.
Manyas(Salur)	Kanalizasyon sistemi mevcut değil. Fosseptik kullanılıyor.

Kaynak: Balıkesir İl Çevre Müdürlüğü Manyas Raporu (1999).

Raporda belirtilen diğer bir evsel atık grubu da kamu kurum ve kuruluşlardır. Çalışmada, bu kurum ve kuruluşların evsel atık sularını fosseptiklere ya da doğrudan akarsulara deşarj ederek gölün kirlenmesine neden oldukları belirtilmektedir (**Tablo 2**).

Tablo 3: Havzadaki Kurum ve Kuruluşların Sayısı ve Deşarj Noktası

Evsel Atıksu Kaynağı	Sayısı	Deşarj Noktası
Merinos Çiftliği	1	Sığircı Deresi
6. Ana Jet Üssü	1	Sığircı Deresi
Bandırma Cezaevi (450 kişi)	1	Sığircı Deresi
Depolar	17	Fosseptik
İmalat Sanayi	17	<i>Fosseptik</i>

Kaynak: Balıkesir İl Çevre Müdürlüğü Manyas Raporu (1999).

2- Endüstriyel atıklar:

Boğaziçi Üniversitesi tarafından hazırlanan Kuş Cenneti Raporu'nda, göl çevresinde plansız ve programsız bir endüstrileşme sonucunda göle çok büyük miktarda atıksu akıtıldığı ifade edilmektedir. İl Çevre Müdürlüğü'nün raporunda ise, havzada yer alan işletmeler gölü kirletme riskine göre ikiye ayrılmıştır. Birinci grupta yer alan mermer fabrikaları, proses suyunu geri dönüşümlü olarak kullanmalarından dolayı gölü kirletme tehlikesi olmayan işletmeler arasına alınmıştır. Gölü kirletme tehlikesine sahip işletmeler ikinci grupta yer almış ve şu şekilde belirlenmiştir (**Tablo 4**):

Tablo 4: Endüstriyel Atıksuyu Bulanan İşletmelerin Sayıları ve Deşarj Noktaları

İLÇE	FAALİYET KOLU	SAYI	ATIKSU DEŞARJ YERİ
BANDIRMA	Gübre Sanayi(Bagfaş)	1	Marmara Denizi
	Kesimhane(Banvit,Özsoylar, Şeker piliç)	3	Sığırcı deresiyle Manyas Gölü
	Maden Sanayi (Etibor-Boraks Fb.)	1	Ağıldere atık barajı ve Marmara Denizi (zaman zaman Sığırcı deresine kaçak)
	Maden Sanayi (Etibor-Asit Fb.)	1	Marmara Denizi (doğrudan deşarj)
	Maya Sanayi (Mauri Maya)	1	Göl çıkışı olan Karadere'ye deşarj
	Su Ürünleri İşleme (Kocaman Balıkçılık)	1	Sığırcı deresi ile Manyas Gölü
	Un Sanayi	8	Sığırcı deresi ile Manyas Gölü
	Yağ Sanayi	1	Sığırcı deresi ile Manyas Gölü
	Süt İşleme (Mandıra)	11	Bunlardan beşinin atıkları doğrudan yada dolaylı göle gidiyor
BALYA	Süt İşleme (Mandıra)	6	Kocaçay ile Manyas Gölü
	Toprak İşleme	1	Kocaçay ile Manyas Gölü
İVRİNDİ	Süt İşleme (Mandıra)	7	Kocaçay ile Manyas Gölü
	Un Sanayi	1	Kocaçay ile Manyas Gölü
	Kurşun İzabe	1	Kocaçay ile Manyas Gölü
MANYAS	Süt İşleme (Mandıra)	10	Bunlardan beşinin atıkları doğrudan diğerlerinin Kocaçay ile Manyas Gölü'ne gidiyor.
	Salça- Konserve	2	Kocaçay ile Manyas Gölü
	Un Sanayi	2	Kocaçay ile Manyas Gölü

Kaynak : Balıkesir İl Çevre Müdürlüğü Manyas Raporu (1999).

İl Çevre Müdürlüğü'nün hazırladığı raporda, mandıralardan çıkan peyniraltı suyunun arıtılmasının zor ve pahalı olması nedeniyle büyük bir çevre sorunu oluşturduğu belirtilmektedir. Bu raporda, küçük ölçekli işletmelerin çalışma biçimi ve ekonomik nedenlerden dolayı arıtma tesislerini gerçekleştirmeleri mümkün olmayacağı ifade edilmektedir.¹³

Devlet Su İşleri (DSİ)'nin yapmış olduğu Manyas Gölü Kirlilik Raporu'nda ise, endüstriyel atıkların en önemlisi olarak Etibor'un atıkları gösterilmektedir. DSİ'nin Sığırcı deresi Manyas Gölü girişinden almış olduğu numunelerde bor değerinin 1993'te 181.8 mg/1, 1995'te 216.4 mg/1 olarak belirlenmiş, bitki ve diğer canlıların yaşamlarını sürdürebilmeleri için maksimum değer olan 1 mg/1 in 200 katı fazlası olduğu ifade edilmiştir. Topraktaki bor değerlerinin ölçülmesi için yapılan analizlerde ise bor değerleri 27.08.1996 tarihinde 7.19 mg/lt, 01.10.1996 tarihinde 13.27 mg/lt, 09.12.1996 tarihinde ise 50.02 mg/lt olduğu belirlenmiş; A.B.D standartlarına göre bu değer 4mg/lt ye ulaştığında toprakta hiçbir bitkinin yetişemeyeceği ifade edilmiştir. Bu analiz sonuçları değerlendiren DSİ'ye göre, "Etibor, mevcut arıtma tesislerini çalıştırmamakta ve milli parktaki canlı hayatının yok olmasına neden olmaktadır."¹⁴

Şekil 3: Etibor A.Ş. bor ve asit fabrikası

¹³ Balıkesir İl Çevre Müdürlüğü, a.g.r., s.17.

¹⁴ Devlet Su İşleri (DSİ), *Manyas Kirlilik Raporu*, Balıkesir: 1997, s.3.

3- Tarımsal kirlenme:

Boğaziçi Üniversitesi'nin yapmış olduğu araştırmada, göl çevresindeki tarım arazilerinde kullanılan gübre ve ilaçların gerekenin çok üstünde olduğu belirtilmektedir.¹⁵ İlaçlamada kullanılan pestisit, insektisit gibi kimyasal maddelerin özellikle yavru balıkların ölümüne bir kısmının ise balıklarda birikerek bunları yiyen kuşlara ve diğer canlılara geçtiği ifade edilmektedir. Raporda ayrıca, gübrelerde bulunan azot ve fosforun yağmur sularıyla göle ulaşarak göldeki ötrofikasyon seviyesini arttırarak gölün ekolojik dengesini bozduğu üzerinde durulmaktadır. İl Çevre Müdürlüğü'nün hazırladığı raporda da, tarımda kullanılan gübre ve ilaçların, topraktan sızma yoluyla yüzeysel sulara ve yeraltı sularına karışması sonucunda kirliliğe neden olduğu ifade edilmektedir.¹⁶

4- Tavukhaneler:

İl Çevre Müdürlüğü'nün hazırlamış olduğu raporda tavukhaneler kirliliğinin en önemli nedenlerinden birisi olarak gösterilmektedir.¹⁷ Raporda, Bandırma'da bulunan üç büyük kesimhanede günde 200.000 pilicin kesildiğini; sadece Edincik yöresinde 2 milyon tavuğun beslendiğinin ve bunların günde 300-400 ton dışkı bıraktığı ifade edilerek, gölün tavukhane atıklarından ciddi biçimde etkilendiği belirtilmektedir. Raporda ayrıca, tavukhanelerden çıkan yüksek miktarda azot ve fosfor içeren tavuk dışkılarının düzensiz olarak çevreye bırakıldığı, bu nedenle Sığırcı ve Dutlu derelerinin tavukhanelerin atıklarının taşındığı birer kanal haline geldiği ifade edilmektedir.

ÇED Yönetmeliği kapsamında yeraltı tavukhaneler, 2872 sayılı Çevre Kanunu' na dayanılarak çıkarılan Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği Ek: 7.18. maddesine göre grup tesisleri içerisinde yeraltı ve bazı sınırlamalar getirilmektedir. Ancak İl Çevre Müdürlüğü'nün hazırladığı raporda, mevzuatın yeterli olmadığı belirtilerek tavukhanelerden çıkan gübrelerin zararlarının önlenmesi için hazırlanan projelerin de uygulanmadığı ifade edilmektedir.

¹⁵ Boğaziçi Üniversitesi, a.g.r., s.7.

¹⁶ Balıkesir İl Çevre Müdürlüğü, a.g.r., s.10.

¹⁷ Balıkesir İl Çevre Müdürlüğü, a.g.r., s.11.

Şekil 4: Edincik'teki bir tavukhanede toplanan atıklar.

Boğaziçi Üniversitesi tarafından yapılan çalışmada da tavukhaneler önemli kirlilik kaynaklarından biri olarak gösterilmektedir. Bu raporda, tavukhaneler için acil önlemler alınması gerektiği belirtilmektedir.

5- Kocaçay Havzası'ndaki maden yatakları:

Hem DSİ'nin hem de İl Çevre Müdürlüğü'nün hazırlamış oldukları raporlarda, gölü kirleten ve ekolojik dengenin bozulmasındaki etkenlerden birisi olarak da Kocaçay Havzası'nda kurulmuş olan maden yatakları gösterilmektedir. DSİ'nin raporunda, İvrindi ve Balya'da bulunan Mutlu Kurşun-Çinko Flatasyon tesisleri ile Bayramoğlu Kurşun-Çinko Flatasyon tesislerinin işletilmiyor olmasına rağmen işlendiği dönemlerde çıkarılan posaların açıkta bırakılması nedeniyle bunların yağmur sularıyla Kocaçay'a gittiği ifade edilmektedir.

İl Çevre Müdürlüğü'nün raporunda ise, Balya kurşun-çinko maden sahasındaki cevher içeren kayaçların Kocaçay'ın kolu olan derelerle yakın olması nedeniyle, bu derelerin zararlı mineralleri içerir duruma geldiği belirtilmiştir. Raporda ayrıca Arsenik (As), Kükürt (S), Kurşun (PB), Çinko (Zn), Antimon (Sb) ve Bakır (Cu) açısından çok zengin olan bu kayaçların 1892'den kapandığı döneme kadar yoğun olarak işlenmesi nedeniyle yeraltı ve yerüstü sularının bu minerallere doymuş hale geldiği ifade edilmiştir.

6- Devlet Su İşleri (DSİ):

İl Çevre Müdürlüğü'nün hazırlamış olduğu raporda; gölün yüzyıllardır süren gelen ritmik hareketinin ilkbaharda suların yükselmesiyle kuşlar için emniyetli bir ortam hazırlarken, yazın suların çekilmesiyle ağaçların soluk almasını sağladığı ifade edilerek, bu hareketin bozulmasının tek sorumlusu olarak DSİ gösterilmektedir. Raporda, DSİ'nin 1992'de su taşkınlarını önlemek için yaptığı seddelerin ve Ergili ile Karadere regülatörlerinin Manyas Gölü'nü tarım alanlarını (Karacabey Ovası'nı) sulamak amacıyla bir su toplama sahası haline getirdiği belirtilmiştir. İl Çevre Müdürlüğü'ne göre, DSİ'nin yaptığı bu müdahaleler gölün ritmik hareketini bozarak kuşların yuva yaptığı ağaçların kurummasına ve ekolojik dengenin bozulmasına neden olmuştur. Ancak özellikle 1998'den sonra DSİ'nin yapılan uyarılar nedeniyle belirlenen su seviyesi değerlerine uymaya çalıştığı ifade edilmiştir.

DSİ'ye göre ise, suçlamaların aksine Manyas Gölü'nde yapılan bu faaliyetlerle göl seviyesini milli park yönetiminin isteği doğrultusunda kontrol etmek mümkündür. Çünkü kurak dönemde su seviyesi arttırılarak, taşkın döneminde de regülatörler kullanılarak gölde bir denge oluşturulabilecektir.

7- Erozyon:

Hem İl Çevre Müdürlüğü'nün, hem DSİ'nin hem de Boğaziçi Üniversitesi'nin yapmış olduğu araştırmalarda, gölün ekolojik dengesinin bozulmasındaki önemli etkenlerden birisi de erozyon olarak gösterilmektedir. Bu raporlara göre, göl havzasında ağaçların olmaması nedeniyle yağmur sularıyla taşınan materyaller göl derinliğinin azalmasına neden olmakta, derinlikteki azalma da beraberinde ekolojik bozulmayı getirmektedir.

Bu çalışmalarda her ne kadar endüstriyel atıkların dışında diğer kirletici faktörlerden bahsedilmişse de çalışmaların genelinde asıl kirlenmenin sanayi atıklarından kaynaklandığı belirtilmektedir. Bu raporların sanayicilere yönelik ortak suçlamaları, ya var olan arıtmalarını çalıştırmayarak kaçak deşarj yaptıkları ya da sanayicilerin doğayı düşündüklerinden değil sadece cezalardan çekinmeleri nedeniyle arıtmalarını göstermelik olarak yaptıkları yönündedir. Bu tez tüm bu suçlamalara karşı sanayicilerin düşünceleri ve onların konu hakkındaki perspektifleri üzerinde yoğunlaşacaktır.

2. 2. Bandırma ve Bandırma Sanayisi:

Marmara denizi kıyısında yer alan Bandırma, Kapıdağ ile Karadağ yarımadası arasında kalan körfezin güney kıyısında kurulmuştur. Doğuda Karacabey, batıda Gönen, kuzeyde Erdek, güneyde Manyas Gölü, Manyas ve Susurluk ile komşu olan Bandırma, İstanbul- Bursa- İzmir gibi üç metropole yakın olması nedeniyle avantajlı bir coğrafi konuma sahiptir. Balıkesir – Bursa - Çanakkale karayolu üzerinde bulunması ve Bandırma - İstanbul arasında hergün karşılıklı feribot seferleri yapılması, Bandırma- İzmir arasında çalışan bir ekspres demiryolu bağlantısının olması nedeniyle Bandırma, ulaşım açısından çok elverişli özelliklere sahiptir.

Bandırma, 1972’ de Bandırma Limanı’ nın işletmeye açılmasıyla hem devletin hem de özel sektörün ilgisini çekmiştir. Etibank Bor Asit Fabrikası A.Ş ve Bağfaş Gübre Fabrikası A.Ş. ile başlayan sanayi yatırımları, 1980’ den sonra sağlanan teşviklerle yoğunluk kazanmıştır.

Şekil 5: Bandırma Limanı’ndan bir görünüş.

Bölgenin tarımsal hammadde açısından büyük bir potansiyele sahip olması nedeniyle Bandırma’da tarıma dayalı sanayi hızlı bir gelişim göstermiştir. Gıda sanayisinin de yoğunluk kazandığı Bandırma’da, bu sektördeki en önemli firmaların başında Banvit, Şekerpiliç, Kocaman Balıkçılık, Mauri- Maya, Tamek ve Tat gıda gelmektedir (**Şekil 6**).

Bandırma Limanı 7.400.000 ton/ yıl kapasitesiyle Marmara Bölgesi' nde, İstanbul' dan sonra ikinci büyük limandır. Bu kapasitenin 3.600.000 ton/ yıl kapasitesine Bandırma limanı, 2.600.000 ton/ yıl kapasitesine Etibor tesisleri, 1.200.000 ton/ yıl kapasitesine Bağfaş iskelesi, 600.00 ton/ yıl kapasitesine Bandırma Belediyesi' ne ait iskele sahiptir.¹⁸

“Türkiye’de üretilen kimyasal gübrenin % 15’i, etlik civcivin % 25’i, yumurtalık civcivin % 20’si, beyaz etin % 22’si ve yumurtanın % 22’si Bandırma’da üretilmektedir”.¹⁹ Yurtdışına salyangoz, karides ve kurbağa gibi su ürünleri ihraç eden Kocaman Balıkçılık ile maya ihraç eden Mauri- Maya diğer önemli firmalardır.

Şekil 7: Bağfaş Gübre Fabrikaları A. Ş.

¹⁸ Ahmet Aydın, “Kalkınma - Çevre İlişkisi ve Sürdürülebilir Kalkınma (Bandırma Örneği)”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996), s. 118.

¹⁹ www.bansiad.org.tr. (10.01.2005)

Bandırma’da bulunan Bagfaş ve Etibor, bölgedeki ekonomik canlılıkta önemli rol oynamaktadır. “Sadece bu iki sanayi kuruluşunun kapladıkları toplam alan 1.8 milyon m², toplam kapalı sahaları ise 400.000 m² civarındadır.”²⁰ Yörede istihdam açısından ilk sıralarda yer alan bu iki kuruluş, yöre için olduğu kadar Türkiye için de önemli sanayi tesisleridir.

“Bandırma Limanı’ndan 2001 verilerine göre 21 milyon 443 bin Dolarlık ihracat gerçekleştirilirken, 9 milyon Dolar ithalat gerçekleştirilmiştir. Toplam ihracatın yarısından fazlasını Etibor ve Bagfaş gerçekleştirmiştir.”²¹

“1950 - 1979 yılları arasında Bandırma Ticaret Odasına kayıtlı 11 sanayi kuruluşu bulunurken, bu sayı 2004’ e geldiğinde 100’ ün üzerine çıkmıştır.”²² Ayrıca sahada bir organize sanayi bölgesi ve iki küçük sanayi sitesi bulunmaktadır.

²⁰ Ahmet Aydın, a. g. e., s. 96.

²¹ Engin Arıcan, www. radyoilhaber.com. (20. 11. 01).

²² www.bantb.org.tr/org.sanayi. (10.01.2005)

BÖLÜM 3

SANAYİCİLERE GÖRE SAHANIN KİRLENMESİNİN VE KİRLENMEDEN KAYNAKLANAN SORUNLARIN TEMEL NEDENLERİ

3.1. Sanayicilere Göre Milli Park Kirliliğinin Nedenleri:

Sahada büyük sermayelerle kurulmuş, yöre halkı için olduğu kadar Türkiye için de önemli ve istihdam kapasitesi yüksek çok sayıda sanayi kuruluşu bulunmakta; ayrıca içinde 800 işletmenin olduğu bir de Küçük Sanayi Sitesi yer almaktadır. Manyas Gölü ve çevresindeki kirlilik çoğunlukla bu sanayi tesislerine bağlanmaktadır. Buna karşılık sahadaki sanayicilere ve onları temsil eden yetkililere göre sahanın kirlenmesinin ve ekolojik dengesinin bozulmasının nedenleri şunlardır:

- Çiftçilerin Sebep Olduğu Tarımsal Kirlenme
- Tavukhaneler
- Devlet Su İşleri
- Altıncı Ana Jet Üssü
- Diğer nedenler

3. 1. 1. Çiftçilerin sebep olduğu tarımsal kirlenme: İşletmelerin sözcüleri gölün kirlenmesinde sanayi tesislerinin de etkili olduğunu; ancak bunun sayısının birkaçı geçmeyeceğini belirtmektedirler. Onlara göre, bölgedeki sanayicilerde bu konuda bilinçlenme gün geçtikçe artmakta ve arıtma tesisi olmayan firma sayısı da her geçen gün azalmaktadır.

İşletme yöneticilerine göre gölün kirlenmesinin en büyük nedeni çiftçilerin sebep olduğu tarımsal kirlenmedir. Göl çevresinde yaklaşık 20 köyde 15 bin civarında insan olduğunu söyleyen sanayiciler, bu köylerin evsel atıklarını arıtmaksızın doğrudan

göle verdiklerini belirtmektedirler. Sanayiciler bu duruma Bandırma Sanayici ve İş adamları Derneği'nin (BANSİAD) hazırladığı raporda şu örnekle tepki göstermektedirler: “Göl kıyısında bulunan köylerde 10 binden fazla insan yaşamakta, oysa sanayide çalışan işçi sayısı bini aşmamaktadır. Sanayi kuruluşlarından ruhsat için ÇED raporu isteyen bakanlık bu köylüler için hiçbir rapora gerek duymamıştır.”¹

Sanayicilere göre çiftçiler bilinçsizce gübre ve tarım ilacı kullanmaktadırlar. Salur köyünde yaşayan ve mandıracılıkla uğraşan Sefer Sezgin bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“Bugün bizim köyde bir kişinin kullandığı gübre ve ilacın toplamı 35 - 40 yıl önce tüm köylünün kullandığının toplamına eşittir. Sadece bu köyde bir kamyon dolusu ilaç getirenler var. Avrupa Birliği (AB) tarımda yaprak gübresini kullanırken biz hala AB'nin yasakladığı gübreyi kullanmaya devam ediyoruz. Çiftçiler bilinçsizlikten dolayı ne kadar çok ilaç ve gübre kullanırsa o kadar çok ürün alacağını sanıyorlar. Bazı köylüler o kadar çok ilaç atıyor ki, bırakın kuşları, köylünün kendisi bile zehirlenmektedir. Dolayısıyla bu miktardaki ilaçtan kuşların etkilenmemesi imkansızdır.”

İşletme yetkililerine göre, köylüler toprağın hangi minerale ne oranda ihtiyacı olduğunu bilmeden önüne gelen ilacı toprağa atmakta, bu da yağmur sularıyla göle giderek göldeki ötrofikasyon seviyesinin artmasına neden olmaktadır. Devletin bu konuda köylülere yardımcı olmadığını söyleyen bir işletmeciye göre, İlçe Tarım Müdürlüğü'nde çalışan memurlar köylülere “senin toprağın şuna, seninkinin buna ihtiyacı var” diyerek herhangi bir yönlendirmede bulunmamaktadır. Ona göre, köylülerin de memurlardan böyle bir talebi olmamakta; çünkü çiftçilere önüne gelen ilacı ve gübreyi toprağa atmak daha kolay gelmektedir.

¹ Bandırma Sanayici ve İşadamları Derneği (BANSİAD), *Bandırma'nın Sorunları Raporu*, Bandırma: 1999.

Şekil 8: Manyas Gölü'nün batı kesimindeki buğday tarlalarından bir görünüş

Göl çevresindeki bazı köylerde evsel atıklar için arıtmalar bulunmakta; ancak işletmecilere göre köylüler bu arıtmaları elektrik parası ödememek için çalıştırmamaktadırlar. Göl var olduğundan beri oradaki köylülerin evsel ve hayvansal atıklarını göle verdiklerini söyleyen Sefer Sezgin, 6 bin nüfuslu Manyas ilçesinin kanalizasyonunun arıtılmaksızın Kocaçay aracılığıyla göle verildiğini belirtmektedir. Ona göre denetime gelen memurlar yazın pislikten simsiyah olan bu derelerle ilgilenmemekte sadece sanayicilerle uğraşmaktadırlar.

Şekil 9: Manyas İlçesi'nin kanalizasyonunu taşıyan dere ile Kocaçay'ın birleştiği kesim

Köylülerin gölden su çekmek için kullandıkları su motorlarının kirlilikte rol oynadığını ifade eden bu kişi, yazın sadece Salur köyünde 200 civarında, gölün güney yakasında ise toplam bine yakın su motorunun çalıştığını söylemektedir. Bir su motorunun günde 20 litre mazot yaktığını belirten bu işletmeciye göre, su motorlarından çıkan yağlar hemen orada göle atılmakta ve yenisiyle değiştirilmektedir. Oranlama yapıldığı zaman çok büyük miktarda yanık yağın ortaya çıkacağını söyleyen bu işletmeci, denetime gelenlerin bu konuda hiçbir şey yapmadıklarını ifade etmektedir.

Kocaman Balıkçılık'tan bir yetkili, Bereketli köyüne ait su ürünleri kooperatif binasını kurbağa işlemek için 10 yıllığına kiraladıklarını; ancak tüm önlemleri almalarına rağmen hem gölü kirlettikleri hem de kooperatif binasının ekolojik etkilenme bölgesi içinde olduğu gerekçesiyle kendilerinin faaliyetlerine izin verilmediğini ifade etmektedir. 1967'den itibaren kooperatif binasının orada olduğunu ve faaliyette bulunduğunu buna rağmen kapatılmadığını söyleyen bu kişi, kendilerinin kooperatif binasını kiraladıklarından sonra binanın kapatılma nedenini anlayamadıklarını belirtmektedir.

Şekil 10: Göl kenarındaki Bereketli Köyü'nden büyükbaş hayvan atıkları.

3. 1. 2. Tavukhaneler: İşletme yetkilileri özellikle Edincik civarındaki ve göl çevresindeki tavukhanelerin göle çok büyük zararı olduğunu düşünmektedirler. Onlara göre, çok yakıcı asit özelliği olan tavuk gübrelерinin rasgele ortalığa bırakılması ya da doğrudan derelere atılmasının gölün kirlenmesine neden olmaktadır. Bandırma Belediyesi'nin Edincik'teki tavukhaneler için ortak bir arıtma tesisi planı olduğunu;

ancak bunun gerçekleştirilemediğini söyleyen sanayiciler, gölü asıl kirleten tavukhanelerin suçunun kendilerine yüklenmesinden şikayetçi olduklarını ifade etmektedirler.

Şekil 11: Edincik civarındaki tavukhaneler tarafından çevreye bırakılmış ve yağmur sularına karışmış tavukhane atıkları.

Banvit ve Şekerpiliç'ten görüşülen yetkililere göre, gölün kirlenmesindeki en büyük pay yumurta tavukçuğu yapan tavukhanelerdedir. Broyler (etlik) tavukçuluğu ile yumurta tavukçuluğunun birbirinden çok farklı sektörler olduğunu söyleyen Banvit'ten bir yetkili, kendilerinin broyler tavukçuluğu yaptıklarını belirterek yumurta tavukçuluğunun çevreyi kirletme açısından daha riskli olduğunu söylemektedir. Bu kişi Edincik tarafında birçok tavukhanenin olduğunu, bunların hiçbirinde arıtmanın (hatta arıtma mecburiyetinin) olmadığını belirterek tavukhaneleri temizlemek için kullanılan suların doğrudan göle verildiğini ifade etmektedir. Bu tavukhanelerden çıkan gübrelerin gelişigüzel bir şekilde çevreye bırakıldığını, bunun da yağmur sularıyla göle karıştığını söyleyen bu yetkiliye göre jandarma yetkilileri ve diğer memurlar küçük firma olmaları nedeniyle bu tavukhanelere hiçbir ceza vermemektedirler.

3. 1. 3. Devlet Su İşleri (DSİ): Sanayicilere göre gölün ekolojik dengesinin bozulmasındaki bir başka etken ise DSİ'dir. DSİ tarafından tarım alanlarının taşkınlardan korunması için göl etrafına 1992 yılında setler yapılmış, ardından göl çıkışı

olan Karadere üzerinde Ergili ve Karadere regülatörleri yapılarak göl çıkışı kontrol altına alınmıştır. BANSİAD raporunda “DSİ’ nin gölü Karacabey ovasının sulamasında bir baraj gibi kullandığı” belirtilmiştir.² Bu regülatörler nedeniyle kışın hektarlarca dönüm arazinin sular altında kaldığını, yazın da kapakların açılmasıyla kuşların yuva yaptığı ağaçların çürüdüğünü ifade eden Yemtar Makine A.Ş. den İsmail Yemtar bu durumun sorumlusu olarak bile kendilerinin gösterildiğini söylemektedir.

Şekil 12: Devlet Su İşleri’nin Karadere üzerine sulama amaçlı yaptığı Ergili Regülatörü

3. 1. 4. Altıncı Ana Jet Üssü: Sanayiciler 6. Ana Jet Üssü’nün gölü önemli ölçüde tahrip ettiğini düşünmektedirler. Onlara göre, 6. Ana Jet Üssü içinde bulunan 6 bin kişilik lojmanın kanalizasyonu, uçakların bakımında ve tamirinde kullanılan tüm yağ ve atıklar arıtmaksızın Sığırcı deresi vasıtasıyla doğrudan göle verilmektedir. Bununla birlikte üsse ait Kızıksa’daki atış poligonuna uçaklarla hemen hemen her gün atış talimi yapıldığını belirten sanayiciler, kuşların bu atılan mermi ve bomba seslerinden etkilenmemesinin imkansız olduğunu belirtmektedirler.³

² BANSİAD, *a. g. r.*, 1999.

³ 6. Ana Jet Üssü’nü birçok sanayicinin gölü kirlettiği gerekçesiyle suçlaması nedeniyle üs yetkililerinin de görüşleri alınmak için üsse gidilmiş; ancak hiçbir yetkili yüz yüze görüşmeyi kabul etmemiştir. Alınan bilgilere göre üs içerisinde lojmanlar için bir arıtma tesisi yapılması planlanmış; ancak ödenek olmadığı için çalışmalara başlanılamamıştır. Telefonla görüşme fırsatı bulabildiğimiz bir üs yetkilisi Kızıksa’daki atış poligonu hakkında kendilerine hiçbir şikayetin gelmediğini, kuşlara herhangi bir zararları olduğuna da inanmadığını belirtmiştir.

3. 1. 5. Diğer nedenler: Büyük işletmelere göre gölün kirlenmesinin sebeplerinden birisi de, Balya'daki işletilmeyen kurşun izabe tesislerinin ve maden ocaklarının yağmur suları ve özellikle Kocaçay aracılığıyla göle ulaşan atıklarıdır. BANSİAD tarafından hazırlanan kirlenme raporunda bu etken kirlenme nedenlerinden birisi olarak gösterilmekte ve onlara göre göldeki balıklarda varolan kurşun minarelinin yüksekliği bunun en iyi göstergesi olmaktadır.⁴

Şekil 13: Manyas Gölü'nü güneyden besleyen Kocaçay

Bagfaş'tan İsmail Bektaş, gölün ekolojik dengesinin bozulmasında erozyon gibi doğal etkenlerin de önemli nedenler arasında olduğunu söylemektedir. Ona göre, 1955'te 6 metre olan göl derinliğinin günümüzde 2 metreye kadar düşmüş olması bunun en iyi kanıtıdır.

Sanayiciler gölün kirlenmesinde Balya, İvrindi ve Kocaavşar'da kurulu olan on beşe yakın büyüklü - küçüklü mandıraların da etkili olduğunu düşünmektedirler. Şeker Piliç'ten Arzu İnan'a göre, bazı mandıralar çevreye çok zararlı olan ve göle verilmesi yasak olan peynir altı suyunu arıtılmaksızın doğrudan göle vermektedir.

İşletme yetkililerine göre gölün kirlenmesinde etkili olan bir diğer etken de Küçük Sanayi Sitesidir. Etbor'dan Özden İpekçi, site içerisinde 800 civarında işyeri olduğunu ve 2000 kişinin çalıştığını belirterek, bu sitenin tüm atıklarının Sığırcı deresiyle doğrudan göle verildiğini söylemektedir.

⁴BANSİAD, a. g. r.

3. 2. Sanayicilere Göre Kirlenmeden Kaynaklanan Sorunların Nedenleri:

Sahada büyük ve küçük ölçekli çok sayıda işletme bulunmaktadır. Büyük işletmelerden bir kamu kuruluşu olan Etibor ve özel kesime ait Bagfaş, Banvit, Şeker Piliç, Kocaman Balıkçılık, Mauri Maya firmaları ve Tamek - Kızıksa Şubesi; küçük işletmelerden ise Öztürkler Mermer, Yemtar, Kombakçı Pen ve Sezerler Mandıra bu işletmelerin en önemlileri olarak gösterilebilir. Büyük ve küçük işletmelerin yeterlilikleri, ekonomik güçleri ve karşılaştıkları sorunlar birbirinden farklı olacağı için sanayiciler büyük ve küçük ölçekli işletmeler olarak ikiye ayrılmış ve sanayicilere göre sorunlar iki ayrı grupta incelenmiştir.

3. 2. 1. Büyük İşletmelere Göre:

- Devletin doğa korumadaki tutarsızlığı
- Yetki karmaşası
- Bürokratik engeller
- Uygulamadaki adaletsizlik
- Sorumluluk riski
- Sanayicilere yüklenen anlam

3. 2. 1. 1. Devletin doğa korumadaki tutarsızlığı: Büyük işletmelerin yetkilileri genel olarak milli parkın gerçek anlamda korunduğuna inanmamaktadırlar. Onlara göre buradaki koruma tamamen göstermeliktir. Örneğin Bagfaş'tan İsmail Bektaş'a göre, sahada yapılan bu korumanın tek nedeni Avrupalılara şirin görünmektir. "Park 2-3 yıl öncesine kadar resmen ölmekteydi" diyen bu kişi, AB'nin 2001'de askıya aldığı "A sınıfı diplomayı" geri alabilmek için devletin parkın korunmasına önem verdiğini; yoksa kimsenin parkı ya da doğayı düşünmediğini söylemektedir.

Banvit'ten bir yetkili, devletin burada uygulamaya çalıştığı koruma modelinin ne insanlara ne de doğaya hiçbir yararı olmayacağını belirtmektedir. Ona göre devlet yaptıklarından dolayı kendisi de ikileme düşmüş durumdadır. "Devletin 'kuşları mı koruyalım insanları mı doyuralım' ikilemi nedeniyle ne park korunabiliyor ne de

sanayileşme sağlanabiliyor” diyen bu kişiye göre, devlet bazı dönemler sanayileşmeye ağırlık verirken bazı dönemler de çevre korumaya önem vermektedir.

Genel olarak sanayiciler milli parkın sanayicilere ve yerel halka doğa sevgisi verdiğine inanmamaktadır. Etibor’dan Özden İpekçi, milli parkın kendisi için hiçbirşey ifade etmediğini belirterek, milli parka gittiklerinde hiçbirşey göremediklerini ve parkın yeterince tanıtılmadığını söylemektedir. Gelişmekte olan ülkelerde önemli olanın insanların karınlarının doyurulması olduğunu söyleyen bu kişiye göre “karnı aç olan insan çevre korumayı ya da kuşları düşünemez.” Gelişmekte olan ülkelerde ağırlığın sanayileşmeden yana koyulması gerektiğini ifade eden bu kişi, ekonomisi iyi olduğu için gelişmiş ülkelerin çevre korumaya daha çok önem verdiğini belirtmektedir.

Şeker Piliç’ten Arzu İnan’a hiçbir sanayicinin parkın korunması gerektiğine inanmadığını belirtmektedir. Ona göre, sanayiciler koruma amaçlı yatırımlar yapmadan önce “kuşlar mı önemli yoksa insanlar mı?” diyerek yatırım yapmaktan kaçınmaktaydılar; ancak cezalar arttığı için yatırım yapmak zorunda kalan sanayiciler “madem o kadar para harcadık bari tam korunsun” diyerek arıtma tesisi yapmayanları eleştirmeye başlamışlardır.

3. 2. 1. 2. Yetki karmaşası: Mauri Maya’dan Eşref ALP’e göre, sahada bir yetki karmaşası bulunmakta ve herkes her işe karışmaktadır. Bölgede denetlemeden sorumlu üç kurum vardır. Bunlar: İlçe Tarım Müdürlüğü, İlçe Çevre ve Orman Müdürlüğü ile Jandarma’ya bağlı Doğal Hayatı Koruma Takımıdır (DHKT).⁵ Ona göre, bu üç kurumun birbirinin ne istediğinden, nasıl çalıştığından hiç haberleri bile yoktur. İlçe Tarım Müdürlüğü’nün istediği kirlilik değeri ile İlçe Çevre ve Orman Müdürlüğü’nün istediği kirlilik değerinin birbirinden farklı olduğunu söyleyen bu kişi, İlçe Tarım Müdürlüğü’nün neredeyse saf su isterken, İlçe Çevre ve Orman Müdürlüğü yetkililerinin sadece suyun rengine baktığını ifade etmektedir.

İl Tarım Müdürlüğü’nün çevrecilikle ilgisi olmadığını söyleyen Eşref Alp, İl Tarım Müdürlüğü’nün çevreyle ilgili tüm yetkilerini İl Çevre ve Orman Müdürlüğü’ne

⁵ Sanayicilerin diğer bir denetleyici olan “Jandarma Doğal Hayatı Koruma Takımı” hakkındaki düşünceleri ayrı bir bölümde incelendiği için burada belirtilmemiştir

devretmesi gerektiğini düşünmektedir. Sahada herkesin birbirinin işine karıştığını belirten bir başka sanayici “herkesin 10 parmağında 10 marifet” diyerek, sanki herkesin her konuda uzmanmış gibi davranması sonucunda ortaya garip bir yetki yumağının çıktığını belirtmektedir.

3. 2. 1. 3. Bürokratik engeller: Tüm sanayiciler için en büyük sorunlardan birisi de bürokratik engeller ya da bürokrasi sürecidir. Sanayicilere göre, bürokratik sorunların temelinde çevreyi koruma amacıyla kurulan Çevre Bakanlığı'nın özümsemeden, gerekli alt yapıyla ve yeterli teknik bilgiyle donatılmadan kurulmuş olması yatmaktadır. Türkiye’de çevre korumanın başlı başına bir sorun olduğunu düşünen bir sanayiciye göre Çevre Bakanlığı tamamen siyasi amaçlı kurulmuş bir bakanlıktır.

Bürokrasi nedeniyle çok zaman kaybettiklerini belirten sanayiciler, artık “illallah” dediklerini belirtmektedirler. Bölgenin önde gelen sanayi kuruluşlarından olan bir firmanın yetkilisi, bürokrasi nedeniyle kaybettikleri zamanı başlarından geçen şu örnekle açıklamaktadır:

“Yeni tesis yapmak için almak zorunda olduğumuz ÇED raporunu 4-5 ayda alabileceken ancak 1,5 senede alabildik. Bunu da 1,5 sene boyunca Ankara’ya bizzat gidip işlerimizi takip etmemiz ve siyasi tanıdıklarımız vasıtasıyla yapabildik. Aksi takdirde bu raporu ancak 5 yılda alabilirdik.”

Bürokrasi sürecini daha iyi anlamak için aşağıda ÇED almak için gerekli belgeler ve takip edilen işlem basamakları verilmiştir:

❖ **Gerekli belgeler:**

- Başvuru dilekçesi,
- Çevre düzeni / imar planı (Bölgeye ait),
- Vaziyet planı,
- Proje özeti, iş akım şeması, planlanan kapasite veya kapasite raporu,
- Mülkiyete ilişkin bilgi ve belgeler,
- Varsa ilgili kurum görüşleri.

❖ **Valilikçe yapılacak işlem adımları:**

- İstenen belgelerle birlikte Başvuru dilekçesinin verilmesi,
- Tesisin incelenmesi,
- ÇED yönetmeliği kapsamında değerlendirilmesi,
- ÇED yönetmeliği kapsamı dışında ise görüş yazısı verilir,
- ÇED yönetmeliği Ek 1 veya Ek 2’de yer alıyorsa Bakanlık’a gönderilir.

❖ **Bakanlıkça yapılacak işlem adımları:**

- ÇED gereklidir kararı ve proje tanıtım dosyası ile Bakanlıkta sunulması,
- Raporun veya dosyanın Bakanlıkça incelenmesi,
- Uygunsa, komisyon teşkili raporun çoğaltılması,
- Komisyon toplantısı,
- Halkın katılımı toplantısı,
- Kapsam ve özel format belirleme toplantısı,
- Özel formata göre hazırlanmış raporun Bakanlıkta iletilmesi,
- Bakanlıkça raporun incelenmesi,
- Raporun Bakanlıkta ve valilikte halkın görüşüne açılması,
- I. İnceleme Değerlendirme Komisyon toplantısı,
- Eksikliklerin tamamlanması,
- II. İnceleme Değerlendirme Komisyon toplantısı,
- Nihai ÇED raporunun hazırlanması,
- “ÇED olumludur” veya “ÇED olumlu değildir” kararı
- Kararın valiliğe, proje sahibine ve kurumlara bildirilmesi.
- ÇED olumludur raporu alan firma 5 yıl içinde projeye başlamak zorundadır. Her 5 yıl için rapor yeniden değerlendirilir.⁶

3. 2. 1. 4. Uygulamadaki adaletsizlik: Büyük işletme yetkililerine göre mevzuatta bir kriter eksikliği bulunmaktadır. Buldukları bölgenin ekolojik öneminden

⁶ www.cedgm.gov.tr

Balıkesirli sanayicilere böyle bir yükümlülük getirilmediğini belirten sanayiciler bu durumun haksız rekabete neden olduğunu söylemektedirler. Çünkü sanayiciler, yaptıkları arıtma tesisi gibi artı masraflarını ürünlerine yansıtmak zorunda kaldıklarını; ancak tesisi olmayan ya da arıtma yapma zorunluluğu bulunmayan firmaların ürünlerini daha ucuza sattıklarını ifade etmektedirler. Onlara göre böyle firmalarla aynı kulvarda yarışmak zorunda kalmak ve ürünlerinin fiyatlarının daha yüksek olması rekabet güçlerini zayıflatmaktadır.

Sanayiciler denetlemede bir standardın olmadığını ve bir keyfiliğin olduğunu düşünmektedirler. Denetlemenin denetlemeyi yapan kişinin imtiyazına bırakıldığını belirten Bağfaş yetkililerinden İsmail Bektaş'a göre denetleyen kişi isterse ceza yazmakta istemezse yazmamaktadır. Özellikle küçük firmalara müsamahalı davranıldığını belirten bu kişiye göre, uygulamada büyük firma - küçük firma ayrımı yapılmaktadır. Bu sanayici, yetkililerin geldiklerinde "siz büyük firmasınız üstesinden gelebilirsiniz" diyerek kendilerine daha kolay ceza kestiklerini ya da jandarma yararına yapılacak herhangi bir etkinlik için kendilerinden maddi yardım istediklerini söylemektedir.

Onlara göre denetlemeyi yapanlar kuralları herkese aynı şekilde uygulamamakta; yaptırabildiklerine yaptırmakta, yaptıramadıklarına yaptıramamaktadırlar. Mimlenmiş olarak belli başlı firmaların olduğunu söyleyen Şeker Piliç'ten Arzu İnan'a göre yetkililer sadece bu firmaları denetleyip küçük işletmelere dokunmamaktadır.

1993'te çıkarılan ÇED mevzuatına göre bazı sektörlerdeki firmalar bir tesis ya da bina yapacaklarında ÇED raporu olmak zorundadırlar. ÇED raporunun tam olarak uygulanmadığını belirten sanayicilere göre bazı firmalar 'ahbap-çavuş' ilişkisiyle bu raporu almaktadırlar. Bir sanayici bu konuyla ilgili kendisinin bizzat gördüğü ve bir firmanın ahbap-çavuş ilişkisiyle nasıl ÇED raporunu aldığını şu şekilde ifade etmektedir.

"Belediyeden inşaat ruhsatı alınabilmesi için ÇED raporunun onaylanmış olması gerekir. Ancak tanıdığım bir firma yetkilisi belediyeden bir şekilde ÇED raporunu almadan inşaat iznini aldı. Tesisin yarısından çoğunu yaptıktan sonra 'benim daha önce haberim yoktu' diyerek ÇED raporuna başvurdu ve bir şekilde ÇED raporunu da aldı."

Sahada kamu kesimine ait tek kuruluş Etibor Anonim Şirkettir. Boraks, Asitborik ve Sülfürik asit işleyen bu fabrika, bölge için olduğu kadar tüm Türkiye de için önem taşımaktadır. Bigadiç'te çıkarılan bor madenini işleyip Bandırma Limanı'ndan yurtiçine ve yurtdışına gönderen bu fabrika, kurulduğu yıl olan 1973'ten beri çevreyi kirletmesi nedeniyle sürekli eleştirilmiş ve cezalar almıştır. Bir kamu kuruluşu olarak Etibor'un bu konudaki görüşlerinin ne olduğu sorusunun cevabı aranmıştır. Firma yetkilileri, 10 yıl öncesine kadar yapılan eleştirilerin doğru olduğunu; ancak son yıllarda hem devletin hem de kendilerinin çevre olgusuna daha duyarlı yaklaştıklarını belirtmektedirler. Onlara göre bu süre zarfında gölü asıl kirletenler özel kesime ait kuruluşlardır.

Etibor'dan görüşülen yetkililerden birisi bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“Yapacağımız tüm yeni tesisler için ya da tesislerde yapılacak bir değişiklikte Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) bizden ‘Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) Raporu’ istemektedir; aksi takdirde bu değişiklik için izin alamamaktayız. Örneğin 1997’de yapacağımız bir ek bina için ÇED raporu almadığımız için inşaat ruhsatı alamadık. Özel kesim sanayicileri ise ÇED raporunu ve inşaat ruhsatını tanıdıkları vasıtasıyla ya da siyasi güçleriyle çok kolay alabilmektedirler. Ancak kamu kesimi olarak bizim böyle bir alternatifimiz yok, her şeyi kurallara uygun bir şekilde yapmak zorundayız.”

Yaptıkları arıtma tesislerini çalıştırmamalarının imkansız olduğunu aksi takdirde Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)’nin “Madem çalıştırmayacaktınız neden devleti zarara soktunuz?” diyerek kendilerine soruşturma açabileceğini söyleyen Etibor yetkilisi Özden İpekçi’ye göre, özel kesim sanayicileri isterlerse arıtmalarını çalıştırmayabilirler. Ona göre özel kesim sanayicileri giderlerini azaltmak için böyle bir riske girebilirler; ancak kamu firmalarının cebine giren çıkan olmadığı için kendileri böyle bir riske giremezler.

Özel kesim sanayicilerinin kendileri kadar çevreyi önemsemediklerini söyleyen Özden İpekçi, devletin özellikle son yıllarda çevre koruma amaçlı yatırımlara öncelik tanıdığını belirtmektedir. Ona göre, özel kesim sanayicileri ceplerindeki paranın miktarını düşündükleri için onlar çevreyi düşünmemektedirler. Sözü edilen yetkili, devletin ve kendilerinin çevreye verdikleri önemin delili olarak, 76 milyon dolara tamamen AB normlarına uygun yapılan sülfürik asit fabrikasını ve 1995’te atıkları

boşaltmak amacıyla deniz kenarına 6,5 milyon dolara yaptırdıkları barajı göstermektedir.

3. 2. 1. 5. Sorumluluk riski: Bazı işletme yetkilileri göldeki kirlenmeden kimsenin pay sahibi olduğunu kabul etmediğini, herkesin birbirini suçladığını söylemektedirler. Örneğin; bir fabrika arıtmasını çalıştırmadığı için diğerinin de çalıştırmak istemediğini ya da birisi atıklarını arıtmadan deşarj yapınca “o veriyor ben neden vermeyeyim?” deyip diğerinin de aynı şekilde deşarj yaptığını belirtmektedirler.

Bir Banvit yetkilisine göre, bu durumun asıl nedeni denetim sırasında numunelerin deşarj noktasından değil de 50 m ilerisinden ve 24 saatlik bir zaman dilimine yayılmadan alınmasıdır. Ona göre bu nedenden dolayı, asıl kirleten ortaya çıkarılmadığı için kimse suçlu olduğunu kabul etmemektedir.

3. 2. 1. 6. Sanayicilere yüklenen anlam: Büyük sanayiciler devletin kendilerine para kaynağı olarak baktığını ve en ufak bir ihtiyaçta ya da olayda kendilerinden maddi yardım istemesinden bıktıklarını ifade etmektedirler. Bir sanayicinin dediğine göre çevre koruma amaçlı toplantılara çoğu sanayici “yine benden para isteyecekler” korkusuyla katılmak istememektedir.

3. 2. 2. Küçük İşletmelere Göre:

- Kapasiteyi aşan yükümlülük talebi
- Uygulama adaletsizliği

3. 2. 2. 1. Kapasiteyi aşan yükümlülük talebi: Küçük işletmecilerin yetkilileri, devletin kendine has bir sanayici tanımı olmadığını düşünmektedirler. Onlara göre devlet, hammaddeyi mamul madde haline getiren her işletmeciye (küçük - büyük ayrımı yapmadan) sanayici gözüyle bakmakta ve alacaklarını da ona göre değerlendirmektedir. Kombakçı Pen sahibi Mehmet Kombakçı, devletin yeni fabrika kuran bir kişiye “sen sanayicisin, sanayicilerin bağlı olduğu tüm mevzuattan sen de sorumlusun” diye bir tebliğde bulunması gerektiğini belirtmektedir. Ona göre, çoğu

küçük işletmeci farkında olmadan sanayici statüsüne girmekte; ancak bunların hiç biri ne yapmaları gerektiğini bilmediği için sürekli ceza ödemektedirler.

Küçük işletmeciler, devletin gücü olanla olmayanı, mevzuatı bilenle bilmeyeni aynı kefeye koyup aynı yükümlülük altına bırakmasından rahatsız olduklarını ifade etmektedirler. Mandıracılık sektöründe çalışan Sefer Sezgin, bu bölgede mandıracılık sektörüyle uğraşan 17 tane küçük işletme olduğunu; ancak devletin bu uygulaması yüzünden 15 yıl içinde %70 inin kapandığını söylemektedir. Kendisinin günde en fazla 1 ton atık verirken büyük mandıralar-dan sadece birisinin günde en az 35 ton atık verdiğini söyleyen bu kişiye göre, küçük işletmeler büyük işletmeler kadar çevre kirliliğine neden olmamaktadır. Buna rağmen devletin büyük işletmelerden ne istiyorsa kendilerinden de aynısını istediğini belirten bu kişi, atıklarının az olması nedeniyle küçük işletmelerin çevreyi korumak için öncelikli tedbir almalarına gerek olmadığını ifade etmektedir.

3. 2. 2. 2. Uygulama adaletsizliği: Küçük işletme yetkilileri, memurların denetim sırasında büyük firmalara hiç dokunmazken küçük firmalara sürekli ceza kestiklerini söylemektedirler. Bunun nedeni olarak büyük işletmelerin siyasi gücünün olmasını gösteren Öztürkler Mermer'den İsmail Öztürk'e göre, denetime gelen memurlar büyük işletmecilerin bu gücünden çekinmektedirler. Ona göre, bu yüzden sanayici olmak isteyen birisinin sermaye gücü yanında siyasal gücü de olmak zorunda; aksi takdirde bu piyasada küçük işletmecilerin hiçbir şansı yoktur.

BÖLÜM 4

SANAYİCİLERE YÖNELTİLEN SUÇLAMALAR VE ONLARIN CEVAPLARI

Sanayicilere yöneltilen suçlamaların başında sanayicilerin çevre korumaya gereken şekilde önem vermediği gelmektedir. Bu suçlamaya karşın sanayiciler, özellikle son yıllarda çevre duyarlılığı konusunda önemli gelişmeler olduğunu ve çoğu sanayicinin bilinçlendiğini belirtmektedirler. Özellikle cezaların artmasından ve halkta da bu konuda bir hassasiyetin oluşmaya başlamasından sonra sanayicilerin çevre korumaya daha da önem vermek zorunda kaldığını söyleyen Şeker Piliç'ten Arzu İnan, iş yeri sahibinin kendisine “çevreden dolayı ceza almalıyım da ne istiyorsan yapalım” dediğini ifade etmektedir.

Bagfaş'tan İsmail Bektaş ise çevre korumaya gereken önemi gösteremediklerine dair yapılan suçlamalar karşısında şu şekilde cevap vermektedir:

“Aslında her ne yaparsak yapalım hep az gelişmiş bir ülke olmanın sıkıntılarını çekmekteyiz. Türkiye’de daha 3. kuşak sanayiciler faaliyette iken Avrupa’da 10. kuşak sanayicilerden bahsedilmektedir. Bu nedenle sanayiciler olarak eksiklerimizin olması normaldir. Sanayici - çevre arasındaki sorunların zamanla çözüleceğini düşünmekteyim. Ülke olarak herkesin ve sanayicilerin de çevre bilinci yavaş yavaş ama iyi yolda gelişmektedir. Bu nedenle çevre korumada sanayicileri ‘duyarsız’ olarak suçlamamak gerekir.”

Kocaman Balıkçılık’tan bir yetkili ise son yıllarda hem kendi firmalarında hem de diğer büyük firmalarda çevre korumaya çok daha fazla duyarlılık gösterilmeye başladığını söylemektedir. Ona göre büyük işletmelerde çevre mühendisi zorunluluğu olması nedeniyle sanayiciler de bazı şeylerin farkına varmaya başlamışlardır. Ayrıca AB ülkelerine ihracat yapmaları nedeniyle AB’nin kendilerinden CE, EMAS, ISO 9001 gibi belgeleri istediğini söyleyen bu kişi, özellikle ihracat yapan firmaların çevreye

duyarsız kalmalarının mümkün olmadığını belirterek, aksi takdirde bu firmaların dünya çapında ticaret yapamayacaklarını ifade etmektedir.

Banvit'ten bir yetkili ise daha önceki senelerde çevreyi kirletmeleri nedeniyle birkaç kez ceza aldıklarını; ancak son yıllarda çevre denetiminde otokontrole geçtiklerini belirterek ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi ile artık kendi kendilerini denetleyebildiklerini ifade etmektedir. Firmalarının ISO 14001 belgesi ile HACCP belgesi olan sayılı firmalardan olduğunu söyleyen bu kişiye göre, sanayiciler (özellikle ihracat yapanlar) çevre korumaya daha duyarlı olmak zorundadırlar.

Sanayicilere yöneltilen bir diğer suçlama ise işletmelerinde varolan arıtmalarını her zaman çalıştırmamalarıdır. Banvit, Şeker Piliç ve Kocaman Balıkçılık'tan görüşülen yetkililer ise arıtmalarını 24 saat çalıştırmak zorunda olduklarını söylemektedirler. Onlara göre, kullandıkları su çok fazla olduğu için arıtmalarını sürekli çalıştırıp deşarj yapmaları gerekir; aksi takdirde atıkları topladıkları havuzlar taşabilmektedir.

Sanayicilerin çıkan atıklarını gelişi güzel bir yere bıraktıkları ya da dereler vasıtasıyla göle gönderdikleri de yapılan suçlamalardan bir diğeridir. Etibor'dan bir yetkili, 1994'e kadar atıklarını göle verdiklerinin doğru olduğunu; ancak 1995'ten itibaren atıklarını deniz kenarına yaptıkları baraja gönderdiklerini söylemektedir. Sözü edilen barajın denizi kirlettiği hakkındaki suçlamalara ise bu yetkili "büyük bir afet olmadığı sürece (sel gibi) atıkların denize gitmesi, böyle birşey olsa bile denize zarar vermesi imkansızdır; neticede atıklar tüm zararlı maddelerden arıtılarak baraja gönderilir." diyerek cevap vermektedir.

Bagfaş'tan bir yetkili ise atıklarını dışarıya vermeden kendi içlerinde hallettiklerini söylemektedir. Kendilerinde atık olarak sadece jipsin olduğunu söyleyen bu kişi, tek sorunlarının bu jipsi nereye koyacaklarıyla ilgili olduğunu belirtmektedir. Orman hudutları içinde 420 bin m² bir maki sahasının kendilerine tahsis edildiğini ifade eden bu yetkili, on yıl boyunca çıkan jipsi buraya dökceklerini, şimdilik bu sorunu çözdüklerini söylemektedir.

Banvit'ten bir yetkili broyler tavukçuluğu yaptıklarını belirterek broyler tavukçuluğunun çevreyi kirletme riskinin diğerine göre daha az olduğunu ifade etmektedir. Atık olarak kendilerinde sadece hayvanların iç organlarının, kanının ve ayaklarının olduğunu söyleyen bu kişi, tüm bunları dekantörden geçirip tavuklara yem katkısı olarak verdiklerini geri kalanını da susuzlaştırıp kompost gübresi haline

getirdiklerini söylemektedir. Yönetmelikte bu kompostun tehlikeli atık kapsamında olmadığını söyleyen bir başka Banvit yetkilisi ise çıkan kompostun çiftçilere gübre olarak verildiğini ifade etmektedir. Hergün kendi arıtma laboratuvarlarında ölçümler yaptıklarını bu nedenle dereye verdikleri suda gölü kirletecek bir atık olmadığını söyleyen bu kişiye göre, olabilecek bir arıza dışında gölü kirletme riskleri bulunmamakta; hatta tesislerinden çıkan su çiftçilerin kullanabileceği kadar temiz olmaktadır.

Şeker Piliç'ten Arzu İnan ise tavukhanelerinden çıkan atıkların dereler aracılığıyla göle gönderilmesinin mümkün olmadığını belirterek, bu atıkların belirli alanlara biriktirilip gübre haline getirildiğini söylemektedir. Gübrelerin çoğunun da köylülere verildiğini söyleyen bu kişiye göre, gübrelerin kokusu dışında çevreye bir zararları bulunmamaktadır.

Bagfaş'tan Mehmet Emin Uydan, devletin ve kamuoyunun bazı durumlarda sanayiciye de anlayış göstermesi gerektiğini söylemektedir. Sonuçta fabrikaların insan eliyle yapılan makinelerle çalıştığını söyleyen bu yetkiliye göre, makinelerde bozulmaların olması ve çevre değerlerini aşan oranlarda atıkların çıkarılması gibi durumların ortaya çıkması mümkün olabilmektedir. Ona göre, devletin hemen sanayiciye cezalar yağdırıp fabrikaları kapatması yanlıştır; çünkü hiçbir sanayicinin bir düğmeye basıp da koca fabrikanın üretimini durdurması mümkün değildir.

Sanayiciler gölün kirletilmesinden sadece kendilerinin sorumlu tutulmasından da rahatsızlar. Herhangi birşeyin (özellikle kirlenmenin) tek bir nedeninin olamayacağını söyleyen bir sanayici, sadece sanayicilere yüklenilmesinin diğer kirleticilerin gözardı edilmesine neden olacağını ifade etmektedir.

Sanayicilere yöneltilen bir başka suçlama ise, hiçbir sanayicinin şimdiye kadar yapılan çevre koruma amaçlı toplantılara katılmadığı yönündedir. Büyük sanayicilerden birisi bu suçlamaya şu şekilde cevap vermektedir:

“Aslında Kuş Cenneti gibi korunan alanların planlanmasında sanayicilerin de katılması sağlanmalıdır. Ama bizde, devletin çoğu kurumu sanayiciye para kaynağı olarak bakmaktadır. Örneğin kaymakam ya da jandarma herhangi bir faaliyet yapacaklarında önce bizden maddi yardım istemektedirler. Bu yüzden sanayiciler de bu tür toplantılara gitmek istemezler. Çünkü sanayicinin içinde ‘bu tür toplantılara gider ve planlamalara dahil olursam benden yine para isteyecekler’ düşüncesi bulunmaktadır.

Özellikle küçük işletmelere yapılan bir suçlama ise onların büyük işletmeler kadar çevre koruma için gerekenleri yapmadığı ve duyarsız davrandıklarıdır. Bu konuda, bir mandıra işletmecisi olan Sefer Sezgin, küçük işletmelerin büyük işletmeler kadar çevreye zarar vermediğini belirtmektedir. Ona göre, küçük mandıralar sadece toprakta organik madde fazlalığına neden olarak çevreye zarar verebilmekte, bu nedenle küçük mandıraların çevre koruma amacıyla büyük yatırımlar yapmalarına gerek kalmamaktadır. Ayrıca bu kişi mandıra suyunun yağlı olması nedeniyle %100 lük bir arıtma yapılamayacağını; çünkü dünyada böyle bir sistemin olmadığını belirtmektedir.

BÖLÜM 5

ÇEVRE YATIRIMLARININ İŞLETMELER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Bu bölümde çevre koruma amacıyla yapılan harcamalar, sanayicilerin perspektifiyle incelenmiştir. Çevre yatırımlarının sanayicilere ne gibi etkilerinin olduğu ve yapılan harcamaların sanayiciler için ne ifade ettiği bu bölümde belirtilmiştir.

Sahada görüşülen sanayicilerden birçoğu, buldukları yerin ekolojik öneminden dolayı kendilerine başka bölgelerdeki sanayicilere göre çok daha fazla sorumluluk yüklendiğini düşünmektedirler. Mandıra işletmecisi olan Sefer Sezgin “bulduğumuz yerde milli park olduğu için sanayicilerden çok daha fazla masraflar yaparak çevreyi korumaları isteniyor” diyerek sanayicilerin bu masraflarını ürünlerine yansıtılmaları nedeniyle de haksız rekabete uğradıklarını belirtmektedir.

Bagfaş’tan Mehmet Emin Uydan, Türkiye’de yatırım yapan sanayicilerin kısıtlı imkanlara sahip olmaları nedeniyle sermayelerini daha çok kar getirecek alanlara yatırdıklarını belirterek, sanayicilerin birçoğunun çevre koruma amaçlı yatırımları gereksiz masraf olarak nitelendirdiğini ifade etmektedir. Kombakçı Pen’den Mehmet Kombakçı ise çevre denetlemesi yapanların keyfi bir şekilde ceza kestiklerini söylemektedir. Ona göre devlet çevre korumayı para kaynağı olarak görmektedir.

Bir Etibor yetkilisi Etibor A.Ş.’de çevre koruma amaçlı yapılan harcamaları şu şekilde anlatmaktadır:

“Fabrikalarda kullanmak için Manyas Gölü’nden su almaktaydık. Birkaç yıl önce kuraklıktan dolayı gölden su alamadık. Gölün daha derinlerinde su alabilmek için DSİ’ye proje verdik. Göldeki ekolojiye zarar verir diye kabul etmediler. Biz de 2 trilyonluk bir yatırım yaparak Gönen Barajından su almak zorunda kaldık. Ayrıca gelen tepkiler üzerine 1995’te atıklarımızı boşaltmak için 6,5 milyon dolara Marmara Denizi kenarına 15 – 20 yıl ömürlü bir baraj yaptık.”

Ancak ona göre yapılan tüm bu masraflar gereksizdir; çünkü çevre için yapılan harcamalarla başka bir fabrika kurulabilir ve birçok kişiye iş imkanı sağlanabilirdi. “Çevre limitlerini aştığı için 76 milyon dolara sülfürik asit fabrikamızı yenilemek zorunda kaldık.” diyen bu kişi, arıtma sistemlerinin yapılan yatırımın % 20 sini kapsadığını belirtmektedir.

Bandırma’daki altı mermer fabrikasından sadece üçünde arıtma tesisi olduğunu söyleyen Öztürkler Mermer’den İsmail Öztürk, yaptıkları arıtma tesisinin kendilerine 600 milyara mal olduğunu ifade etmektedir. “Arıtmamızı hergün çalıştırmak zorundayız” diyen bu kişi, sadece arıtma için ayda 2 milyara yakın elektrik faturası ödediklerini belirtmektedir.

“Çevre yatırımları nedeniyle karımızdan bir şekilde harcamak zorunda kalıyoruz” diyen bir işletme sahibi cezaların çok yüksek olduğunu ifade etmektedir. En düşük cezanın 35 milyardan başladığını söyleyen bu kişi, üst üste üç kez caza alan işletmenin kapatıldığını belirtmektedir.

“Bereketli Köyü’nde büyük yatırımlarla çevre köylülere de istihdam sağlayacak bir kurbağa işleme tesisleri kurduklarını; ancak milli park sınırlarına yakın olması nedeniyle işletmelerinin kapatıldığını” söyleyen bir Kocaman Balıkçılık yetkilisi, devletin anlayışsızlığı nedeniyle trilyonluk yatırımın boşa gittiğini belirtmektedir. Ona göre birçok sanayici arıtma için yapılan tüm masrafları lüzumsuz bir gider olarak görmektedir.

Kullandıkları doğalgazın % 20 sini kendi fabrikalarında % 80 ini arıtma tesislerinde kullandıklarını söyleyen bir sanayiciye göre, arıtmanın kendilerine hiçbir faydası bulunmamaktadır. Arıtma tesisinin sadece günlük kullandıkları 2 bin ton suyun 300 tonluk kısmını geri kazanmalarını sağladığını söyleyen bu kişiye göre, arıtmanın kendilerine maddi olarak bir getirisi olmamaktadır.⁷

Birçok sanayici arıtma tesislerinin gereksiz masraf olduğunu ve kendilerine ekonomik açıdan hiçbir getirisi olmadığını düşünürken, mermer sektöründeki bir sana -

⁷ Bu paragrafta sözü edilen firma yetkilileri, çevre yatırımlarının kendilerine maddi açıdan herhangi bir getirisinin olmadığını belirtse de firmalarına ait internet sitelerindeki reklamlarda, firmalarının çevreye duyarlı bir politika izlediğini belirtmektedirler. Günümüz insanların ürünlerini alacakları firmaları seçerken, çevreye duyarlı olanlara öncelik tanıdıkları göz önüne alırsa firma yetkilisinin dediğinin aksine çevre yatırımlarının kendilerine maddi getirisinin olmaması imkansızdır.

yici bu görüşün tersini savunmaktadır. Arıtma tesisinde günlük 1000 ton su kullandıklarını ve tesis sayesinde aynı suyu tekrar tekrar kullanabildiklerini söyleyen bu kişi, arıtma tesisinin kendilerine maddi açıdan çok büyük getirisi olduğunu belirtmektedir. Bu sayede mermerden olabildiğince çok faydalanabildiklerini söyleyen bu kişiye göre arıtma tesisleri sürdürülebilir kalkınmanın temelini oluşturmaktadır.

Şekil 14: Mermer kesmede kullanılan su, arıtma tesisleri sayesinde birçok defa kullanılabilir.

Mauri Maya'dan Eşref Alp'e göre, sanayicilerin arıtma tesislerinden sürekli şikayetçi olmalarının ya da kendilerine faydası olmadığını düşünmelerinin nedeni çevre mühendisleridir. Türkiye'deki çevre mühendislerinin parayı nasıl kullanacağını bilmediğini söyleyen bu kişiye göre, birçok mühendis yatırım maliyeti düşük tesis yaparak arıtmasını çalıştıramazken, birçoğu da gereksiz masraflar yaparak büyük maliyetli arıtmalar yapmaktadır. Kendilerinin yatırım maliyeti yüksek işletme maliyeti düşük arıtma yaptıklarını belirten bu kişi yaptıkları arıtmanın kendilerine faydalarını şu şekilde anlatmaktadır:

“Yaptığımız arıtma sayesinde biogaz ürettik. Bunu da kazanda kullanıp buhar elde ettik. Eskiden buhar elde etmek için kömür kullanıyorduk. 1995 – 2000 yılları arasında ürettiğimiz biogaz sayesinde tesis kendi maliyetini çıkarmış oldu.”

Œimdi ise kar ettiklerini söyleyen bu kiŒi tüm evre mühendislerinin çıkan atıkları değerlendirmeyi amalamasıyla sanayicilerin arıtma tesislerini alıŒtırmamak için bir nedeni kalmayacağını ifade etmektedir.

BÖLÜM 6

KUŞ CENNETİ MİLLİ PARKI YÖNETİMİ VE SANAYİCİ İLİŞKİSİ

Görüşülen sanayicilerden bazıları milli park yetkililerinin parkı tanıtmak ve sanayicileri de parkı koruma çalışmalarına dahil etme yönünde çaba göstermediğini belirtmiştir. Park yetkililerine cevap hakkı doğması nedeniyle milli park yetkilileriyle de görüşme yapılmış ve onların görüş ve düşüncelerine de bu bölümde yer verilmiştir.

Şekil 15: Milli Park içerisinde yer alan idare binası.

Görevlerinin sadece milli parkla ilgili olduğunu (kuş sayımı ve gözlemi gibi) söyleyen bir park yetkilisi, arıtma tesislerini incelemenin ya da sanayicileri denetlemenin kendi görevleri arasında olmadığını belirtmektedir. Park yönetimi olarak parkı daha çok eğitim amaçlı kullanmaya çalıştıklarını söyleyen bu yetkili, bu amaçla göle kameralar yerleştirdiklerini, parkı tanıtan internet sitesi hazırladıklarını ifade etmektedir.

Park yetkilisine göre sahadaki en büyük sorun yetki karmaşasıdır. Sahadaki durumu “davul bende tokmak başkasında” sözüne benzeten bu kişi, göldeki her kurumun kendi görevini yapmaya çalıştığını; bunun da kurumlar arasında menfaat çatışması meydana getirdiğini belirtmektedir. Milli park yetkilisi göldeki yetki karmaşasını şu örneklerle ifade açıklamaktadır:

- Göldeki balık ve sazlardan sorumlu kurum - İlçe Tarım Müdürlüğü’dür.
- Kara avcılığından sorumlu kurum - Mili Park Şefliği ve Jandarma Doğal Hayatı Koruma Takımı’dır.
- Ramsar Alanı ve çevre kirliliğiyle ilgilenen kurum – İlçe Çevre ve Orman Müdürlüğü ve Jandarma Doğal Hayatı Koruma Takımı’dır.
- Su yönetimi – Devlet Su İşleri’ne aittir.

Şekil 16: Ziyaretçiler için yapılmış “Kuş Gözlem Kulesi”

Milli park yetkilisine göre Manyas Gölü'nün ve Kuş Cenneti'nin kirlenmesi ve ekolojik dengesinin bozulmasının nedenleri şunlardır:

1. Endüstriyel Atıklar
2. Tavukhaneler
3. Devlet Su İşleri

6. 1. Endüstriyel Atıklar:

Milli park yetkilisine göre gölün kirlenmesindeki en önemli neden sanayi atıklarıdır. Sanayicilerin çevreye gereken önemi vermediğini söyleyen bu kişiye göre, sanayiciler çevre amaçlı faaliyetlerinin birçoğunu AB'nin baskısı ve uluslararası ticaret kriterleri yüzünden yapmaktadır. Kimseye zorla bir şey öğretemeyeceklerini ifade eden bu yetkili, her sene yapılan kültür ve sanat festivaline ve "A sınıfı diploma"nın geri alınması nedeniyle yapılan toplantıya sanayicilerin de çağrıldığını; ancak sadece birkaç sanayicinin geldiğini belirtmektedir.

Sanayinin olduğu yerde mutlaka kirliliğin de olacağını söyleyen park yetkilisi, sahadaki herkesin cebini daha çok doldurmaya çalışması nedeniyle kirlilik oranının gölün kaldıramayacağı noktaya geldiğini belirtmektedir. Ona göre Sığırcı Deresi'nin çevre halk tarafından kullanılamamasının nedeni de sanayicilerin aç gözlülüğüdür.

Şekil 17: Sığırcı Deresi'nin Eski Sığırcı köyü yakınlarından geçen kısmı

6. 2. Tavukhaneler:

Park yetkilisine göre, gölün ekosisteminin bozulmasındaki diğer bir etken de tavukhanelerdir. Tavukhanelerdeki atıkların doğrudan göle verilmese bile gölün su toplama havzasında bırakıldığını, bunların da yağmur sularıyla göle karıştığını belirten bu kişi, çevredeki atık miktarının gölün kaldırabileceğinden çok fazla olduğunu ifade etmektedir.

6. 3. Devlet Su İşleri:

1998' e kadar DSİ'nin yaptığı setlerden dolayı su seviyesinin yükseldiğini, bunun da göl çevresindeki sığutların çürümesine neden olduğunu belirten bu yetkili, o dönemde park çevresinin “atom bombası düşmüş gibi” görüldüğünü ifade etmektedir. Park yetkilisi 1998'de DSİ ile yapılan anlaşma ile 1970'li yıllarda DSİ ve Milli Park Yönetimi arasında yapılan protokole uyulması kararının alınması sonucunda, şu anda su seviyesinin düşürüldüğünü ve DSİ'nin göle herhangi bir zararının kalmadığını belirtmektedir

6. Ana Jet Üssü'nün kirlenmede çok fazla etkisinin olduğunu sanmadığını söyleyen park yetkilisi, üssün zararı olsa bile askeriye ait olması nedeniyle müdahale şanslarının bulunmadığını ifade etmektedir. Ona göre Kızıksa'daki askeri atış poligonu, burada yapılan atış talimleri nedeniyle, üsse göre milli parktaki kuşlara çok daha fazla zarar vermektedir.

Şekil 18: 6.Ana Jet Üssü'ne ait Kızıksa'daki atış poligonu

BÖLÜM 7

DOĞAL HAYATI KORUMADA YENİ BİR ALTERNATİF: JANDARMA DOĞAL HAYATI KORUMA TAKIMI

Sanayicilerin en çok şikayet ettiği ve suçladığı denetimciler arasında Jandarma Genel Komutanlığı Asayiş Şube Müdürlükleri'ne bağlı Doğal Hayatı Koruma Takımı (DHKT)'nin da olması nedeniyle sanayicilerin bu konudaki düşünceleri ve suçlamaları ayrı bir bölüm olarak ele alınmıştır. Sanayicilerin DHKT hakkındaki düşüncelerine ek olarak bu bölümde DHKT'nin bu suçlamalara karşı verdiği cevaplar ve onların kirlilik hakkındaki düşüncelerine de bu bölümde yer verilmiştir.

Kimi çevrelerin “çok faydalı oldu” diyerek desteklediği, kimi çevrelerin ise “jandarma ne anlar doğa korumadan” diyerek karşı çıktığı DHKT, 2001 yılında İçişleri Bakanlığı ve Çevre Bakanlığı arasında yapılan protokol sonucunda kurulmuştur. Jandarma Asayiş Şube Komutanlıkları'na bağlı olarak, özellikle çevre koruma açısından önem arz eden 17 ilde Çevre Koruma Timi kurulmuş; ayrıca Balıkesir - Bandırma, Konya - Cihanbeyli ve Samsun - Bafra'da aşırı kirlenmenin önüne geçmek için bu yerlerde jandarmaya bağlı Doğal Hayatı Koruma Takımları kurulmuştur.⁸

Doğal Hayatı Koruma Takımı'nın sorumluluğu dahilinde olan bazı kanun ve yönetmelikler şunlardır:

- 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu,
- 2803 sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu,
- 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu,
- 2872 sayılı Çevre Kanunu,
- 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu

⁸ www.jandarma.gov.tr/cevre

- 3194 sayılı İmar Kanunu,
- 3213 sayılı Maden Kanunu,
- 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu,
- 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu,
- 6831 sayılı Orman Kanunu,
- 14-03-1991 tarih ve 20814 sayılı Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği,
- 11-12-1991 tarih ve 19308 sayılı Gürültü Kirliliği Kontrol Yönetmeliği,
- 07-10-2004 tarih ve 25606 sayılı endüstriyel Kaynaklı Hava kirliliğini Kontrol Yönetmeliği,
- 31-12-2004 tarih ve 25687 sayılı Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği⁹

Anayasanın 56. maddesine dayanılarak İçişleri ve Çevre Bakanlığı arasında yapılan protokole göre bu timlerin görevleri şunlardır:

- Çevrenin korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesi amacıyla sorumluluk bölgesinde kontroller yapmak,
- Su kirliliğini kontrol etmek amacıyla numuneler alıp analizler yapmak ve bu numuneleri İl Çevre Müdürlüğü'ne teslim etmek,
- Halkı rahatsız edecek ölçüdeki gürültüyü önlemek amacıyla, Ses Ölçüm Cihazı ile gürültü kontrolü yapmak,
- Tehlikeli atık ve kimyasalların taşınması işlemlerinin ilgili mevzuata uygunluğunu kontrol etmek,
- Tarihi eser, av hayvanları ve benzeri kültür ve tabiat varlıklarının kaçakçılığı suçunun işlenmesi durumunda video kamera ve fotoğraf makinesi gibi cihazlarla suçu tespit etmek,
- Kaçak yapılaşma, kaçak kesim ve diğer şekillerde orman alanlarının tahrip edilmesi durumunda suçu tespit etmek,
- Jandarma sorumluluk alanındaki belediyelere, hazineye ya da özel idareye ait arazilerdeki kaçak yapılaşmaları tespit etmek

⁹ www.hukuki.net/kanun

- Kara Avcılığı Kanunu ve Merkez Av Komisyonu kararlarına aykırı hareketleri kontrol ve tespit etmek,
- Su Ürünleri Kanunu'na aykırı hareketleri kontrol ve tespit etmek,
- Sorumluluk bölgesinde çevre envanteri çıkarmak, kirlilik bölgeleri ve sebepleri belirleyerek bilgi havuzu oluşturup hassas bölgelere yönelik önleyici tedbirleri belirlemek,
- Gerekğinde Jandarma Birliklerine ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarına çevre konusunda eğitim ve teknik konularda destek sağlamaktır.

Jandarma Genel Komutanlığı'nın resmi internet sitesinde Çevre Koruma Timi personeli hakkında şu bilgileri verilmektedir:

Çevre Koruma Timi'nde tim komutanı, tim uzmanı ve çevre uzmanı olmak üzere üç personel görev yapmaktadır. Çevre Koruma Tim Komutanı'nın rütbesi Jandarma Başçavuştur. Daha önce İç Güvenlik Birlikleri'nde Karakol Komutanı olarak görev yapmış ve 4 yıllık fakülte mezunu personel arasından seçilir. Çevre Koruma Tim Uzmanı'nın rütbesi ise Uzman Jandarma Çavuştur. Jandarma İç Güvenlik Birlikleri'nde görev yapmış, çevre ve doğaya özel ilgi duyan personeller arasından seçilir. Çevre Koruma Uzmanları ise üniversitelerin 4 yıllık Kimya, Biyoloji ya da Çevre Mühendisliği Fakültelerinden mezun olan ve Devlet Memurluğu Sınavı'nı kazanmış kişiler arasından seçilir.¹⁰

Şekil 19: Resimde DHKT tarafından Bandırma civarında ele geçirilen tarihi eserler görünmektedir.

¹⁰ www.jandarma.gov.tr/cevre

Komutanlığın resmi internet sitesinde, timlerde görevli personelin seçiminde çok titiz davranıldığı belirtilmektedir. Bu personellerin önce Jandarma Okullar Komutanlığı'nda daha sonra Çevre ve Orman Bakanlığı'nın Ankara – Gölbaşı'ndaki Çevre Referans Laboratuvar'ında teorik ve uygulamalı eğitime tabi tutulduğu ifade edilmekte; Çevre ve Orman Bakanlığı'nca yapılacak sınavda başarılı olanların time dahil edildiği bildirilmektedir.

Bandırma'da varolan kirliliğin önüne geçmek ve doğal hayatı korumak amacıyla jandarmaya bağlı bir doğa koruma takımı kurulmuştur. Bir üsteğmenin komutanlığındaki bu doğa koruma takımı üç ayrı timden oluşmakta; her timde bir astsubay, bir uzman çavuş ve üç tane de er bulunmaktadır. Jandarma Genel Komutanlığı ve İç İşleri Bakanlığı tarafından 20 günlük eğitime tabi tutulan takım personelinin görev sınırları içinde Bandırma, Gönen, Manyas, Erdek, Marmara Adası ve Susurluk ilçeleri bulunmaktadır. Subaylarda branşlaşma bulunmadığı için takım komutanı çevre uzmanı olarak isimlendirilmezken, astsubaylarda bu şekilde bir branşlaşma olması nedeniyle astsubaylar gittikleri her yerde çevre uzmanı olarak görevlendirilmektedir.

2002 yılının Aralık ayında göreve başlayan Bandırma DHKT, kurulduğu tarihten beri sürekli olarak tartışılmış, desteklenmiş ya da eleştiri almıştır. Araştırma kapsamındaki sanayicilerin bir kısmı bu timin varlığının olumlu olduğunu ve desteklenmesi gerektiğini söylerken, bir kısmı da bu timin çevreye daha çok zararı olduğunu ve kaldırılması gerektiğini belirtmektedir.

Mauri Maya'dan Eşref Alp, çevre denetiminin jandarma tarafından yapılmasını desteklemektedir. Ona göre, takımın başındaki komutanların görev yerleri sürekli değiştiği için denetim sırasında adam kayırma yapılmamakta; kim neyi hak ediyorsa ona göre ceza verilmektedir.

DHKT'ye ön yargılı bakılmaması gerektiğini belirten Bağfaş'tan İsmail Baktaş, her ne kadar jandarmanın askeriye ile bir bağlantısı olsa da bir yönüyle de İçişleri Bakanlığı'na bağlı olduğunu söylemektedir. Şehir merkezlerinde güvenliğin polisin sorumluluğunda, kırsal kesimde de jandarmanın sorumluluğunda olduğunu ifade eden bu yetkili “şehirde evimizin önünde bir kirlenme olduğunda polise şikayet ediyorsak, kırsal kesimdeki kirlenme de jandarmanın görevidir” diyerek Manyas gölü ve çevresinin sorumluluğunun da DHKT'ye ait olması gerektiğini belirtmektedir.

Şekil 20 : Manyas Gölü çevresinde görevli Jandarma Doğal Hayatı Koruma Takımı

DHKT'ye tepki gösteren sanayicilerin en önemli gerekçesi bu timdeki kişilerin yeterli eğitim almadan böyle bir görevi yapmasıdır. Bu konuda görüşülen çevre mühendislerinden birisi, kendilerinin dört yıl boyunca çevre hakkında eğitim aldıklarını; ancak sadece üç hafta eğitim almış bir çavuşun gelip kendisini denetleyebilmesinin çok saçma ve komik olduğunu ifade etmektedir. Ona göre, denetime gelen DHKT yetkilileri çevre korumayı ve denetlemeyi tam olarak bilmedikleri için sürekli görselliğe bakmakta, “atık su temiz görünüyorsa temizdir” diye düşünmekte; bu nedenle kandırılmaları çok kolay olmaktadır. Bu kişi kısa dönem askerlik yapan çevre mühendislerinin denetimde görevlendirilmelerinin daha doğru olacağını ifade etmektedir.

Şeker Piliç'ten Arzu İnan, DHKT'nin kirlilik kriterlerinin kendilerininkinden çok farklı olduğunu söylemektedir. Arzu İnan, atık suyun renginin kirlilikte bir kriter olmamasına rağmen DHKT yetkililerinin “suyun rengini beğenmedik” diye kolaylıkla ceza kesebildiğini belirtmektedir. Bu kişi, DHKT yetkililerinin denetlemenin nasıl yapılacağını bilmeden ceza kesmeleri nedeniyle, kesilen cezaların çoğunun İl Çevre Müdürlüğü'nden “gereksiz” olduğu gerekçesiyle geri gönderildiğini söylemektedir. DHKT'nin elinden ceza kesme yetkisinin alınmasının nedeninin de bu olduğunu

söyleyen Arzu İnan'a göre, DHKT'deki askerler ölçüm aletlerini gerektiği gibi temizlemedikleri için yapılan ölçümlerin çoğunda Ph değerleri yüksek çıkmaktadır.

Sahadaki büyük işletmelerden birisinin yetkilisi, şu aşamada denetlemenin jandarma dışındaki kuruluşlar tarafından yapılmasına sıcak bakmadığını söylemektedir. Ona göre henüz tüm devlet kuruluşlarında adam kayırmama, rüşvet ya da gerekli uzmanlık ve alt yapı gibi konularda olgunluğa erişilmediği için denetimin jandarmayla yapılmasına devam edilmelidir.

DHKT Yetkililerinin Suçlamalara Karşı Cevapları:

DHKT'den görüşülen bir yetkili, Çevre Bakanlığı ve Jandarma Genel Komutanlığı tarafından kendilerine Ankara – Gölbaşı Çevre Referans Laboratuvarı'nda 20 gün boyunca teorik ve uygulamalı eğitim verildiğini söylemektedir. Çevre koruma konusunda bilgisiz ve yetersiz oldukları hakkındaki eleştirilere karşılık, ekipteki tüm görevlilere kendi el yazılarıyla sorumlu oldukları kanun ve yönetmeliklerin yazdırıldığını ve her birinin bu kanun ve yönetmelikler hakkında ayda bir sınava tabi tutulduğunu belirten bu kişiye göre DHKT kurulduğundan beri gölde çok olumlu gelişmeler olmuştur. Takım ilk kurulduğunda göle giden bazı derelerde Ph değerinin 10'un üstünde olduğunu, şimdi ise Ph'nin 8 civarına kadar düştüğünü belirten bu kişiye göre, göldeki balık sayısının artmasıyla başlarda kendilerine tepki gösteren köylüler şimdi kendilerini desteklemektedir.¹¹

¹¹ Balık sayısında artış olup olmadığı yörede balıkçılıkla geçimini sağlayan Bereketli Köyü'ndeki halka sorulmuştur. Köylüler göldeki balık sayısında gerçekten bir artışın söz konusu olduğunu; ancak bu artışın kefal ve yayın balığı gibi ekonomik değeri yüksek balıklarda değil daha çok İsrail çapağı gibi ekonomik değeri düşük balıklarda olduğunu söylemektedirler.

Şekil 21: Resimde bir DHKT görevlisi su kirliliğinin analizi için numune alırken görülmektedir.

“DHKT kurulmadan önce buradaki arıtma tesislerinin hiçbiri düzenli çalışmazdı ve sanayicilere karışan, onlara hesap soran kimse olmadığı için çoğu sanayicinin rahatı yerindeydi; çevreyi kirletenlere gerekli cezalar verilmemekteydi” diyen DHKT yetkilisi, rahatlarının bozulması nedeniyle bazı sanayicilerin kendilerinden şikayetçi olmalarının çok normal olduğunu söylemektedir. Bu kişinin dediğine göre bazı sanayicilerin baskıları nedeniyle Çevre Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığı arasındaki protokol iptal edilmiştir. Sanayicilerden birisinin kendilerini Cumhurbaşkanı’na kadar şikayet ettiğini; bu nedenle genel komutanlığın kendilerinden rapor istediğini ve komutanlık yetkililerinin çalışmalarını başarılı bulduğunu söylemektedir.

Ceza kesme yetkilerinin ellerinden alınması ile ilgili suçlamalara ise takım komutanı şu şekilde cevap vermektedir:

“Bu konuda yanlış bir bilgilenme var. Çünkü takım kurulduğundan beri Çevre Kanunu’na göre bizim zaten ceza kesme yetkimiz yoktu. Biz kirlilik ile ilgili tutanak tutarız, cezayı Valilik onayı ile İl Çevre Müdürlüğü verir. Dolayısıyla herhangi bir nedende dolayı bizim ceza kesme yetkimiz elimizden alınmış değildir. Çevre Kanunu dışındaki diğer kanun ve yönetmeliklere dayanarak bizim ceza kesme yetkimiz her zaman vardı.”

Şekil 22: Resimde DHKT görevlileri kaçak avcılıkta kullanılan araçları toplarken görülmektedir.

Sanayicilerin, “akılları estiğinde denetime geliyorlar” şeklindeki eleştirilerine karşılık takım komutanı: “Bizim her şeyimiz bir programa bağlıdır. Ben bir çizelge oluşturup belli kanunlara göre program hazırlarım, personel de bu program dahilinde denetleme yapar. Dolayısıyla aklımıza her estiğinde değil programa göre denetim yapmaktayız” şeklinde cevap vermektedir. Hiçbir zaman gerekli araştırmaları yapmadan bir müdahalede bulunmadıklarını belirten bu kişi, tim personelini gerekli kanun ve yönergeler hakkında uzman hale getirdiklerini, 4 ay boyunca tüm çalışma bölgesini incelediklerini söylemektedir.

Halkın ve sanayicilerin kendilerinden çekindiği, tim çalışanlarının herkese baskı yaptığı yönündeki suçlamalara ise başka bir tim görevlisi, “Biz hiçbir zaman kimseye kaba kuvvet uygulamadık; yaptığımız tüm denetimleri kameraya çektik” diyerek cevap vermektedir. Görevlerinin “vatandaşın tepesine çıkıp onlara ceza yağdırmak” olmadığını söyleyen bu kişi, halkı bilinçlendirmek amacıyla seminer yapmanın da kendilerinin görevleri arasında olduğunu ifade etmektedir.

“A sınıfı diploma”nın 2004’te parka yeniden verilmesinde kendilerinin de payı olduğunu söyleyen bir tim personeli, buna rağmen hiçbir kamu yetkilisinin kendilerini

kutlamadığını belirtmektedir. Bu nedenle bazı tim görevlileri İl Çevre Müdürlüğü gibi kurumlara tepkili olduklarını ifade etmektedir.

Bir sanayicinin, timde askerlik yapan çevre mühendislerinin çalıştırılması gerektiği konusundaki önerisine bir tim görevlisi, “Biz kurulduğumuzdan beri kısa dönem askerlik yapan çevre mühendisleri bu timde zaten vardı” diyerek karşılık vermektedir. Kendilerinin sanayicilere karşı bir art niyetlerinin olmadığını, sadece görevlerini yaptıklarını söyleyen bu kişi sahada varolan sorunları “devletin teşvik olsun diye çoğu sanayiciye arıtmasız, ruhsatsız çalışma izni vermesine” bağlamaktadır. Sahadaki sanayicilerinin çoğunun ruhsatı bile olmadığını söyleyen tim yetkilisi, bürokrasiden dolayı ruhsat alımının zor olduğunu; bu nedenle evraktan ziyade kirlilik değerlerine baktıklarını, aksi takdirde çoğu sanayicinin burada çalışamayacağını ifade etmektedir.

Bazı sanayicilerin, DHKT'nin tüm işletmelere aynı denetim kriterlerini uygulamadığı yönündeki suçlamalara karşılık DHKT yetkilisi, hiçbir zaman ayırım yapmadıklarını, tüm işletmelere aynı kriterlere göre denetim yaptıklarını belirtmektedir. Ona göre bunun en iyi kanıtı son 1 ay içinde Tukaş, Etibor, Hidrojen Peroksit gibi büyük firmalar ile, birçok mandıra ve tavukhane hakkında yaptıkları cezai işlemlerdir.

Şekil 23: Resimde DHKT personeli işletmelerin arıtmalarından aldıkları numuneleri incelerken görülmektedir.

DHKT yetkililerine göre gölün kirlenmesinde etkili olan faktörler şunlardır:

1. Özellikle yumurta tavukçuluğu yapan tavukhanelerin mantar gibi çoğalması ve atıklarını dereler aracılığıyla göle göndermeleri,
2. Sığırcı deresi üzerindeki tüm tesisler (havaalanı ve küçük sanayi sitesi dahil),¹²
3. Etibor ve diğer büyük sanayi kuruluşları,
4. Manyas ilçesi ve çevre köylerden gelen evsel atıklar,
5. DSİ'nin yaptığı ve göldeki su sirkülasyonunu bozan regülatörler,
6. Doğrudan göle verilmesi yasak olmasına rağmen peynir altı suyunu göle veren mandıralar.

DHKT yetkilileri göldeki ekolojik dengenin korunması için ellerinden geleni yaptıklarına ve bunda da başarılı olduklarına inanmaktadırlar. Onlara göre bu bölgede en başında iyi oturmuş bir organize sanayi bölgesi yapılmış olsaydı tüm bu sorunlar kendiliğinden çözülebilirdi.

¹² Bir tim görevlisi hava üssünün gölü kirletip kirletmediğini tam olarak bilmediğini, deşarj noktasının biraz ilerisinden aldıkları numunelerde kirlilik oranının çok yüksek çıkmadığını ifade etmektedir. Ayrıca böyle bir kirlilik olsa bile hava üssünün kendilerinden rütbe olarak üstün olduğu için orayı denetleme imkanlarının zaten olmadığını söyleyen bu yetkili, üssün olduğu bölgenin kendilerinin değil polis kontrolünde olduğunu belirtmektedir.

BÖLÜM 8

SANAYİCİLERE GÖRE SAHADAKİ KİRLENMENİN VE SORUNLARIN ÇÖZÜM YOLLARI

Bu bölüme kadar sahadaki kirlenmenin ve mevcut sorunların nedenleri sanayicilerin perspektifiyle incelenmiştir. Bu bölümde ise sanayicilere göre mevcut sorunlar ile kirlenmenin çözüm yolları ve onların çözüm önerileri yansıtılacaktır.

Görüşülen sanayiciler büyük oranda ortak çözüm yolları belirtmişlerdir.

Bunlar:

1. Devletin yol gösterici olması,
2. Mevzuatın herkese aynı şekilde uygulanması,
3. İyi bir planlamanın yapılması,
4. Sahanın tarım alanı olmaktan çıkarılması,
5. Sanayicilere maddi destek sağlanması,
6. Sanayicilerin üzerlerine düşeni yapması,
7. Atıkların değerlendirilmesi,
8. Yerel Yönetimlerin güçlendirilmesidir.

8. 1. Devletin Yol Gösterici Olması:

Sanayiciler devletin çevre koruma amaçlı kullanılacak teknoloji konusunda kendilerine yardımcı olmadığını söylemektedirler. Mauri Maya'dan Eşref Alp, yurtdışında hangi firmanın ne tür arıtma yapacağı, tesisinin nasıl olacağı gibi kriterlerin önceden sanayiciye sunulduğunu belirterek, devletin sanayiciden bir deşarj değeri istediğini; ancak buna nasıl ulaşılabileceğini söylemeden “nasıl yaparsan yap ama yap” diyerek sorumluluğu tamamen sanayiciye attığını belirtmektedir.

İşletme yetkililerine göre devletin bir modelleme oluşturmamasından dolayı birçok sanayici gerekli çalışma ve planlama yapmadan sadece “göstermelik” arıtmalar yaptırmaktadır. Çoğu sanayicinin, ucuza yapmaları nedeniyle tesislerini deneyimsiz çevre mühendislerine yaptırdığını söyleyen özel bir çevre koruma bürosunun sahibi Hüseyin Ata, sonuçta “arıtma çöplüklerinin” ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bu mühendislerin yaptığı arıtmaların ya kapasitenin üstünde ya da altında olmasından dolayı bu tesisleri kullanamadıklarını söyleyen Şeker Piliç’ten Arzu İnan, yaklaşık 1 trilyona yeni bir arıtma tesisi yaptırmak zorunda kaldıklarını belirtmektedir.

1992 yılında Çevre Bakanlığı, Milli Park’ı korumak amacıyla Sığırcı Deresi’ne atıklarını veren 22 işletme için ortak bir arıtma tesisi yaptırmış; ancak yapılan bu tesis faaliyete geçmemiştir. Bir Banvit yetkilisine göre bunun nedeni, tesisin sadece fiziksel arıtma yapması nedeniyle biyolojik ve kimyasal arıtma yapması gereken firmaların işine yaramaması, tesise atık su bağlantılarının yapılması ve işletilmesinin çevre kanununa göre sanayiciye ait olmasıdır. BANSİAD Raporu’nda bu neden şu şekilde açıklanmaktadır:

“Civardaki tüm kuruluşların bu tesise bağlanması istendi. Bu kuruluşların kimisi 3-4 km uzaklıktaydı ve sadece evsel atıkları vardı. Sadece 5-10 kişinin çalıştığı bir tesisin evsel atıkları için en uygun çözüm fosseptik olması gerekirken, bu kuruluşlardan 4 km boru döşeyip günde taş çatlasa çıkartabilecekleri 160 lt suyu pompalamaları istendi; hem de başkalarının arazisinden yada karayollarından geçerek.”¹³

Çevre Bakanlığı’nın yapmış olduğu bu tesis sanayicilere göre tamamen plansız ve göstermelidir. Bir sanayicinin iddiasına göre tesis ihalesinin de tanıdık kişilere verilmesi, sanayicilerin bakanlığa güveninin yıkılmasına ve herkesin kendi arıtmasını kendisinin yapmasına neden olmuştur.

Öztürkler Mermer’den İsmail Öztürk, kamu kurumlarının özel kesime örnek olacak faaliyetlerde bulunması gerektiğini, Bandırma’da da bunu ancak Etibor’un yapabileceğini belirtmektedir. Ona göre, devlet masa başında sanayicilere ön yargıyla bakmaktan vazgeçip ara sıra kendilerini de yerlerinde ziyaret etmelidir.

¹³ BANSİAD, *a.g.r.*, s.8.

“Kontrolsüz güç, güç değildir” diyen Mauri Maya’dan Eşref Alp, devlet görevlilerinin varolan bu sanayi potansiyelini organize edebilmek için ön ayak olması gerektiğini belirtmektedir. Ona göre devlet ya buradaki tüm sanayicilerin yararlanabileceği ortak bir arıtma tesisi yapmalı ya da her sanayiciden nasıl bir arıtma tesisi istediğini tek tek modelleme yoluyla göstermelidir.

Kocaman Balıkçılık’tan bir yetkili bu duruma farklı bir açıdan bakarak, sanayicilere gölün ve milli parkın neden korunması gerektiği konusunda seminerler verilmesi gerektiğini belirtmektedir. “Devletin burada yönlendirici olması gerekir” diyen bu kişiye göre, sahada sanayicilerle yapılacak bire bir toplantılara ihtiyaç bulunmaktadır. “Devlet teknolojik açıdan sanayiciyi bilinçlendirip bilgilendirilmeli; gelişmiş ülkelerde bu sorunun nasıl çözüldüğü hakkında sanayiciyi eğitmeli” diyen Bagfaş’tan İsmail Bektaş, sanayi atıklarının şehir atıklarıyla birleştirilmesi gibi bir seçeneğin de devlet tarafından gerçekleştirilebileceğini ifade etmektedir.

8. 2. Mevzuatın Herkese Aynı Şekilde Uygulanması:

Sanayiciler denetlenme esnasında ya da çevre mevzuatının uygulanması sırasında büyük - küçük ya da kamu - özel ayrımı yapılmadan herkese aynı eşitlikte uygulama yapılmasını istemektedir. Onlara göre, uygulama esnasında böyle bir ayrımın yapılması haksız rekabete neden olmaktadır. Yemtar Makine’den İsmail Yemtar, devletten iyi bir denetim beklediklerini söyleyerek kurallara uymayanların kim olursa olsun cezalandırılması gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre çevre koruma sanayicinin inisiyatifine bırakılmamalı, zorla bile olsa sanayicilere çevre bilinci verilmelidir.

Bagfaş yetkilisi İsmail Bektaş ise denetlemede keyfilik olmaması, belli bir kriterin olması, kim standardın dışına çıkarsa ona gereken cezanın verilmesi gerektiğini söylemektedir. Ona göre denetimde ayırım yapılması beraberinde haksız rekabeti de getirmektedir. “Her firmadan tavizsiz ÇED raporu istenmelidir” diyen bu kişi ÇED raporunun sorunu tam çözemesi bile yine de sanayicilerin başıboş bırakılmaması gerektiğini ifade etmektedir.

8. 3. İyi Bir Planlamanın Yapılması:

İşletme yetkilileri sahada kendilerini de kapsayan iyi bir planlamaya ihtiyaç olduğunu düşünmektedirler. Onlara göre sahadaki koruma tamamen göstermeliktir ve

bir planlama dahilinde yapılmamaktadır. Bir Banvit yetkilisine göre çevre koruma faaliyetlerinin üç aşamada gerçekleştirilmesi gerekir. Bunlar: planlama, uygulama ve denetlemedir. Devletin burada sadece denetleme yaptığını söyleyen bu kişiye göre, devlet önce bir plan program hazırlamalı¹⁴ ve uygulama esnasında da sanayiciye yardımcı olmalıdır. Bu kişi, uygulama esnasında devletin sürekli sopa göstermemesi gerektiğini belirterek uymayanlara vergi indirim ya da ortak arıtma gibi çözümler getirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

8. 4. Sanayi Tesislerinin Yoğun Olduğu Yerlerin Tarım Alanı Olmaktan Çıkarılması:

İşletme yetkililerinin belirttiği sorunların en ilginç olanlarından birisi de, sahada bulunan işletmelerin büyük çoğunun ruhsatsız olmasıdır. Bunun sebebi ise 1960'da DSİ tarafından yapılan arazi sınıflandırılmasında bu bölgenin I. Derece sulanabilir tarım alanı olarak kabul edilmesi ve şimdiye kadar bu raporun revize edilmemesidir.

Tarım alanlarında sanayileşmeye izin verilmemesine rağmen o dönemde sanayileşme politikası nedeniyle sahada önce un ve yem fabrikalarının ardından da Etibor'un kurulmasına izin verilmiştir. Sanayileşmenin yoğunluk kazanması neticesinde artan kirlilik ve Manyas Gölü'nün öneminin farkına varılmasıyla daha önce göz yumulan sanayi tesislerinin kurulmasına artık çok kolay izin verilmemektedir. Sanayicilere göre bunun sebebi, sahanın Ankara'daki raporlarda hala tarım alanı olarak gösterilmesidir. Bir Banvit yetkilisi, bu durum sahada kurulmuş olan ve daha da büyümeyi hedefleyen büyük sanayicileri olumsuz etkilediğini söylemektedir. Ona göre, bölge zirai tarım alanı olduğu için en küçük bir ek bina yapımında büyük zorluklarla karşılaşmaktadırlar ve bu da kendilerine zaman ve para kaybettirmektedir. Hüseyin Ata'nın söylediğine göre büyük işletmelerinin çoğu inşaat ruhsatı almadan ek bina yap

¹⁴ Burada sanayicilerin bahsettiği, sahada daha önce çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılan Manyas Gölü'nün kurtarılmasına yönelik plan ya da projeler değil; tamamen sanayicilerin yapmak zorunda oldukları arıtma tesislerinin yapımı, çalıştırılması ve denetlenmesi ile ilgili plan ya da projelerdir.

makta ya da hiç ilgisi olmamasına rağmen yaptıkları binaları zirai depo olarak gösterip ruhsat almaktadırlar.¹⁵

Ayrıca sahadaki firmaların birbirinden farklı sektörlerde çalışması da sanayicilere göre bölge için dezavantajdır. Onlara göre bölgede fiziksel, kimyasal ve biyolojik arıtma yapması gereken farklı sektörlerin olması sahada yapılacak ortak bir arıtmanın çalıştırılmamasına neden olmaktadır. Bu nedenle sahada üç arıtmayı birden yapabilecek bir tesis yapılması gerekmektedir.

8. 5. Sanayicilere Maddi Destek Sağlanması:

Genel olarak sanayiciler çevre koruma amaçlı yapılan harcamalara getirisi olmayan gereksiz masraflar olarak bakmaktadır. “Fabrika kuran bir sanayici ilk olarak ekonomiye katkıda bulunmayı düşündüğü için çevre koruma amaçlı yapılan masraflardan birçok sanayicinin kaçındığını söyleyen Bagfaş’tan Mehmet Emin Uydan, arıtma tesislerinin maliyetinin de bunda etkili olduğunu ifade etmektedir.

İşletmenin ihtiyacını karşılayacak bir arıtma tesisinin maliyeti ortalama 500 milyar TL ile 1,5 trilyon TL arasında olmaktadır. Banvit ve Şeker Piliç arıtma tesislerini yaklaşık bir trilyona yaptırmışken, diğer firmalardan Kocaman Balıkçılık, Mauri Maya ve Öztürkler Mermer de arıtma tesislerini 600 milyarlık bir maliyetle yaptırmışlardır. Bu maliyete tesisi çalıştırmak için harcanan aylık ortalama 1,5 milyarlık elektrik faturası da eklenince ortaya çıkan miktar sanayiciler için çok yüklü hale gelmektedir. Bu nedenle sanayiciler arıtma tesisi yapan tüm firmalara devletin % 100 lük bir maddi yardımda bulunması gerektiğini düşünmektedir.

“Çevrenin korunması sadece sanayicilere yüklenmemeli; devlet de sanayiciye proje, teknik ve mali açılardan destek olmalıdır” diyen bir sanayici, devletin de elini taşın altına koyması gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre çevre sadece sanayiciye değil devlete de aittir; bu nedenle çevre koruma amaçlı yapılan tesisler için devlet sanayiciye maddi destekte (vergi indirimi, kredi gibi) bulunmalıdır.

¹⁵Bu konuda dikkat edilmesi gereken sanayiciler sahanın tamamen tarım alanı olmaktan çıkarılmasını değil, sadece her ne şekilde olursa olsun sahada daha önce kurulmuş ve büyümek isteyen firmalara ruhsat alımında kolaylık sağlanmasını istemektedirler. Buradaki büyük işletmelerin ve fabrikaların alınıp başka bir yere taşınmasının mümkün olmadığı düşünülürse sanayicilerin bu konudaki isteklerinde haklılık paylarının olduğu görülmektedir.

Mauri Maya'dan Eşref Alp ise bu konuda tersi bir görüş belirterek devletin sanayiciye maddi açıdan gerekeni yaptığını ifade etmektedir. Devletin 1998'den beri sanayi elektriği ile arıtma elektriğini birbirinden ayırdığını; sanayiden 7,8 cent kw/saat elektrik ücreti alınırken arıtma tesisi için 6 cent kw/saat elektrik ücretinin alındığını söyleyen bu kişi, devletin sanayiciye sadece neyi, nasıl, nerede yapacağı konusunda yol göstermesinin yeterli olacağını belirtmektedir.¹⁶

8. 6. Sanayicilerin Sorumluluklarını Yerine Getirmesi:

İşletme sözcüleri, çoğu sanayicinin çevre konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını düşünmektedir. Onlara göre birçok sanayici çevre koruma amaçlı yapılması gerekenleri bilinçli olduğu için değil zorunlu olduğu için yapmaktadır. Bağfaş'tan Mehmet Emin Uydan'a göre bunun sebebi, yatırım yapan sanayicinin sermaye açısından kısıtlı imkanlara sahip olması nedeniyle daha çok kar getirecek alanlara yatırım yapmak istemesidir.

Mehmet Emin Uydan'ın söylediğine göre, 1992 yılında ortak arıtma tesisi yapılmadan önce firmaların tek tek atık miktarları alınmış ve tesis ona göre tasarlanmış; ancak daha sonra her sanayiciden atık miktarına göre ücret alınacağı öğrenilmesi üzerine sanayiciler ilk verdikleri değerleri kabul etmeyip atık miktarlarının daha düşük olduğunu iddia etmişlerdir. Ardından herkes kendi arıtma tesisini yapacağını söyleyerek bu ortak arıtmadan çekilmiş; ancak yapılan tesislerin çoğu da zorunlu olduğu için göstermelik olarak yapılmıştır. Özellikle yazın ve akşam atık miktarlarının artarken kışın ve sabah azaldığını belirten bu kişiye göre, bu nokta dikkate alınmadan yapılan bir arıtma çalışamaz ve göl çevresindeki bazı arıtmalarda da bu durum mevcuttur.

Gölü kirlettiği için yüklü miktarda ceza alan bir fabrikanın yetkilisi çevreyi kirletmelerinin asıl nedeninin etraflarındaki fabrikaların aynı duyarlılıkla çevreyi korumamaları olduğunu söyleyerek bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“Biz arıtma yapmadan atığımızı deşarj yapmazken hemen dibimizdeki komşu firma hiçbir arıtma yapmadan deşarj yapmaktadır; ancak biz mimlenmiş olduğumuz için yetkililer kirletici olarak onları değil bizi görmektedirler. O zaman madem öyle biz de gerçekten kirletelim deyip arıtma yapmadan deşarj yaptık bu nedenle de ceza aldık.”

¹⁶Çalışma sırasında görülmüştür ki, bazı firma yetkililerinin arıtma tesisleri için ayrı bir elektrik tarifesi uygulandığından haberleri bile bulunmamaktadır.

“Çevre sadece benim değil, devlet korusun” diye düşünen sanayicilere karşı Bağfaş yetkilisi İsmail Bektaş “sanayicilerin, devlet bana destek olmuyor” diye çevreyi bir tarafa bırakmaması ve ne olursa olsun kendi üstüne düşeni yapması gerektiğini belirtmektedir. Ona göre, sanayicilerin çevre koruma amaçlı yaptığı tesis ya da faaliyetler genellikle göstermelik yapılmakta ve çoğu sanayici çevre konusunda gevşek davranmaktadır. Temiz bir çevrenin bedelinin olamayacağını söyleyen bu kişi, sanayicilerin de bazı durumlarda kendi menfaatlerinden ödün vermesi gerektiğini ifade etmektedir.

Şeker Piliç’ten Arzu İnan “Buradaki şirketlerin çoğu aile şirketi olduğu için devletin vereceği seminerlerin işe yarayacağını sanmıyorum” diyerek sanayicilerin çoğunun sadece kar düşündüğünü belirtmektedir. Sanayicilerin “Biz kriterleri, mevzuatı bilmiyoruz” diyerek devletin kendilerine seminerler vermesi gerektiğini belirtmesine karşılık bir Banvit yetkilisi, bir kişinin sanayici olmak istiyorsa kendisini yetiştirmek zorunda olduğunu belirterek devletin zaten gerekli seminerleri yaptığını söylemektedir. Sanayicilerin uymak zorunda olduğu mevzuatla ilgili aylık dergilerin de çıktığını söyleyen bu kişi, isteyen sanayicinin bu imkanları kullanarak kendisini yetiştirebileceğini ifade etmektedir.¹⁷

Etibor’dan bir yetkili, sanayicilerin “ben mevzuatı bilmiyorum” diye bir bahanesi olamayacağını söyleyerek her sanayicinin mevzuatı bilen bir çevre mühendisi istihdam etmesi gerektiğini belirtmektedir. “Bilinçli sanayici iyi yetişmiş çevre mühendisi istihdam etmeli” diyen Mauri Maya’dan Eşref Alp ise, sanayicilerin masraflarını azaltmak için çevre mühendisi istihdam etmediğini söyleyerek, çevre mühendisi barındırmayan sanayicilerin sorunlarını köklü bir biçimde çözemeyeceğini ifade etmektedir.

¹⁷ Banvit yetkilisinin de belirttiği gibi devlet yetkilileri ve sanayicileri temsil eden sivil toplum örgütleri, sanayicileri bilinçlendirmek için çeşitli zaman ve yerlerde seminerler yapmışlardır. Sanayicileri bu konuda bilinçlendirmek amacıyla düzenli olarak her ay çevre mevzuatı ile ilgili dergiler çıkmakta; ayrıca sanayicilerin çevre mevzuatı nedeniyle uyması gereken kuralları belirten İstanbul Sanayi Odası tarafından yayınlanmış bir de kitap bulunmaktadır (İstanbul Sanayi Odası: İstanbul, 1999., “Sanayiciler İçin Çevre El Kitabı.”). Tüm bunlar göz önüne alındığına sanayicilerin sorumlu oldukları çevre mevzuatını öğrenmek için çok istekli olmadıkları ve mevzuatı bilmedikleri yönündeki yakınmalarında haklılık paylarının olmadığı anlaşılmaktadır.

8. 7. Atıkların Değerlendirilmesi:

Sanayicilere göre gölün ve milli parkın kirlenmesinin en önemli nedenlerinden birisi fabrikalardan çıkan atıkların değerlendirilememesidir. Onlara göre çıkan atıklar değerlendirilip kullanılabilir hale getirilirse sahadaki sorunlar kendiliğinden çözülebilir. “Her fabrikanın atığı belli işlemlerden geçtikten sonra mutlaka başka bir fabrikanın hammaddesi olabilir” diyen Mauri Maya’dan Eşref Alp, bir maya fabrikasının atığını buharlaştırarak “milas” adlı bir gübre ürettikten sonra yem fabrikalarına satmasının buna güzel bir örnek olduğunu ifade etmektedir. Ona göre herkes kendi bildiği gibi hareket ettiği için buradaki kaynaklar (atıklar) kullanılamamaktadır.

Öztürkler Mermer’den İsmail Öztürk de sahada ortak bir arıtmaya ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. “Mermer fabrikalarının atıklarında tavuklara yararlı olan ve tavuk firmaları tarafından yem olarak kullanılan mineraller var” diyen bu kişi devletin yapacağı ortak bir arıtma ile fabrikaların birbirlerinin atıklarından yararlanabileceklerini söylemektedir.

Bagfaş’tan İsmail Bektaş’a göre ise gölü en çok kirleten tavukhanelerdir. Ona göre tavuk gübrelere bir şekilde kullanılması sağlanırsa kirlilik de bir noktada azaltılabilir. “Zaten bizim arıtmadaki önceliğimiz çıkan atıkları değerlendirmek olsaydı sorun kendiliğinden çözüldü” diyen bu kişi, atıklarından tavuk yemi üreten Banvit’in bu konuda en başarılı firma olduğunu belirtmektedir.

8. 8. Yerel Yönetimlerin Güçlendirilmesi:

Sanayiciler tesislerinde yapılacak en ufak bir değişiklik için Ankara’dan onay almak zorunda olmalarının kendilerine hem zaman hem de para kaybettiğini belirtmektedirler. Onlara göre, yerel yönetimlerin yetkilerinin kapsamının geniş olmaması beraberinde bürokratik sürecin uzamasını getirmektedir.

Bir ÇED raporunun alımında 15 ayrı kurumun onayının gerekmesi nedeniyle bu raporun alımının çok uzun sürdüğünü belirten bir Banvit yetkilisi, bürokrasiden dolayı illallah dediklerini ifade etmektedir. “ÇED raporumuzun alımını 1,5 yıl boyunca bizzat Ankara’ya giderek kendimiz takip ettiğimiz için bu raporu daha kısa zamanda aldık” diyen bu kişiye göre, ÇED gibi alınması gereken raporların yetkisinin yerel yönetimlere devredilmesiyle bu sorun çözülebilir.

Yemtar Makine'den İsmail Yemtar, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi gerektiğini söyleyerek bu yetkililerin sanayicilere yol göstermesine ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. “Yerel yönetimlerin yetkisinin az olmasının zorluğunu biz çok çektik” diyen bu kişi 1985'te buranın belediye başkanına bu bölgede bir organize sanayi yapılması için teklif götürdüklerini; ancak belediyenin böyle bir yetkisi olmadığı için o dönemde organize sanayinin yapılamadığını ifade etmektedir. “Teklifin Ankara'ya gitmesi ve değerlendirilmesi 4 yıl sürdü” diyen bu kişi geç kalındığı için şimdiki organize sanayinin işlevinin olduğuna inanmadığını belirtmektedir.

“Ankara'daki yetkili bizim derdimizi nerden bilsin?” diyen bir sanayici, Ankara'da bu bölgenin hala tarım alanı olarak görülmesi nedeniyle çoğu yetkilinin kendi haklarında masa başında karar verdiklerini ifade etmektedir. Mecliste bir ara gündeme gelen “Yerel Yönetimler Yasası”nın mutlaka çıkması gerektiğini söyleyen bu kişi, bu yasayla sorunlarının çözümünün daha kolaylaşacağını belirtmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmanın cevaplamaya çalıştığı sorularından birisi sanayicilerin kirlilik konusunda kendilerine yöneltilen suçlamalar ve mevcut kirlilikteki payları hakkındaki düşüncelerinin ne olduğuydu. Sanayiciler mevcut kirlilikteki sorumluluğun kendilerine ait olmadığını belirterek kirlilikte sadece sanayicilere yüklenilmesinin diğer kirleticilerin görmezden gelinmesine neden olduğunu düşünmektedirler.

Ancak sahadaki mevcut kirliliğin bir anda olmadığı, özellikle sanayileşmenin hız kazandığı 1980'den itibaren kirliliğin arttığı göz önünde bulundurulursa sanayicilerin bu kirlilikten tamamen sorumsuz oldukları düşünülemez. Bununla beraber sanayicilerin de belirttiği gibi çevre kirliliğinin tek bir nedeni olamaz.

Sahada yapılan incelemeler sanayicilerden başka kirleticilerin varlığını göstermiştir. Özellikle Manyas Gölü'nün etrafını çevirmiş olan tavukhanelerden çıkan atıkların ve göl çevresindeki tarım topraklarında kullanılan ilaçların sahada büyük oranda kirlenmeye neden olduğu görülmektedir.

Yine de unutulmamalıdır ki, bir tavukhaneden çıkan atığın göle etkisi ile büyük bir asit ya da bor fabrikasından çıkan atığın göle etkisinin aynı olduğu düşünülemez. Bu nedenle sanayicilerin sorumluluk almaktan kaçmayıp, kirlilikteki paylarının diğer kirleticilere oranla daha fazla olduğunu kabul etmeleri Kuş Cenneti Milli Parkı (KCMP)'nin geleceği için daha faydalı olacaktır.

KCMP'nin sanayiciler için ne ifade ettiği sorusunun cevabı ise ne yazık ki ümit kırıcıdır. Milli Park'ın sanayiciler için hiçbirşey ifade etmediği birçok sanayici tarafından dile getirilmiştir. Sahadaki sanayicilerin büyük kısmı yıllardır o bölgede olmalarına rağmen KCMP'na hiç gitmemişlerdir. Onlar için KCMP bazı dönemlerde birkaç göçmen kuşun geldiği, kendilerini sürekli yeni yatırımlar yapmak zorunda bırakan bir yerdir.

Sanayicilerin vermiş olduğu bu cevap göstermiştir ki sanayicilerin büyük kısmında çevre ve doğa koruma duyarlılığı gelişmemiştir. Bunun en önemli sebebi

okullarda ve ailelerde çevre bilinci verecek bir eğitimin olmamasıdır. Unutulmamalıdır ki çevre bilinci sonradan kazanılacak bir davranış değil, öğrencilik yıllarında okulda ve ailede verilecek eğitimle kazanılabilecek bir duygudur. Bu nedenle özellikle KCMP gibi değerlere sahip bölgelerdeki okullarda çevre ve doğa bilinci üzerinde önemle durulmalı, ekolojik öneme sahip yerlere öğrencilerin gitmesi teşvik edilmelidir.

Araştırma göstermiştir ki, sahadaki sanayicilerin büyük kısmı çevre koruma konusunda duyarsız davranmaktadır. Sanayicilerin milyarlarca lira harcayarak yapmış oldukları arıtma gibi tesislerin birçoğu çevre duyarlılığından değil mecbur olduğu için yapılmıştır. Özellikle Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) ile entegrasyonu nedeniyle çevre mevzuatını AB mevzuatı ile uyumlu hale getirmesi ve uluslar arası ticarete çevre korumanın ön şart olmasından dolayı birçok firma arıtma yaptırmak zorunda kalmıştır.

Özellikle uluslararası ticaret için ön şart olan CE, HACCP, ISO 14001 gibi belgelerin varlığı yurtdışına ihracatta bulunan firmalara bu belgelerin alımını zorunlu kılmıştır. Bu durum gösteriyor ki, uluslararası ilişkiler çevre korumada olumlu gelişmelere neden olmaktadır. Bu nedenle Türkiye, varolan doğal kaynaklarını korumak için uluslararası ilişkilerini güçlendirmeli ve mevcut çevre mevzuatını uluslararası standartlar seviyesine getirmelidir.

Birçok firma arıtmalarını mecburiyetten yaptırdıklarından dolayı arıtma tesislerini çalıştırmamak için fırsat kollamaktadırlar. Bunun için de elektrik faturasını mazeret olarak göstermektedirler. Arıtma tesisleri için ayrı bir elektrik tarifesi uygulandığı ve bu tarifenin normal tarifeden çok daha ucuz olduğu göz önüne alınırsa sanayicilerin bu konuda haksız oldukları ortaya çıkmaktadır.

Çok az sayıda olsa da bazı sanayiciler arıtma tesislerini zorunda oldukları için değil gerçekten de çevreye duyarlı oldukları için yapmışlardır. Bu duyarlılıkta olan sanayicilerin sayısının artması ve çevreye duyarlı olan sanayicilerin daha da duyarlı hale getirilmesi amacıyla bu gibi sanayicilerin kamuoyu önünde ödüllendirilmesi ve çeşitli teşviklerle desteklenmesi yerinde olacaktır.

Sanayicilerin sürdürülebilir kalkınma kapsamında ne yaptıkları sorusuna gelince, araştırma göstermiştir ki birçok sanayici sürdürülebilir kalkınma kavramından habersiz durumdadır. Özellikle küçük firmalar günü kurtarmaya çalışmakta gelecek için hiçbir yatırım yapmamaktadırlar. Bazı büyük firmalar ise tesisin işletmeye açılmasından önce almaları gereken Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) gibi belgelerin alımının

uzun ve pahalı olmasını bahane göstererek bu gibi raporların alımında “ahbap – çavuş ilişkisine” başvurumaktadırlar. Bu durum sanayicilerin almaları gereken belge ya da raporları neden almaları gerektiğinin bilincine varmadıklarını sadece zorunda oldukları için aldıklarını göstermektedir.

Ancak belirtilmelidir ki ÇED gibi raporların alımı için en az 15 kurumun ve Ankara’da bulunan ÇED Genel Müdürlüğü’nün onayının alınmasının şart olması bu raporların alımını güçleştirmektedir. Hem bu durumdaki sanayicilerin çevre korumaya olan duyarlılıklarının arttırılması hem de çevre bilincinin geliştirilmesi amacıyla ÇED gibi raporların alımının daha kısa tutulması ve daha ucuza mal edilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada amaçlanan KCMP’nın kirlenmesinden birinci derecede sorumlu tutulan ve sahayı koruma amacıyla yapılan çalışmalara dahil edilmeyen sanayicilerin konu hakkındaki perspektiflerinin öğrenilmesiydi. Çalışma sırasında görüşme talebinde bulunan sanayicilerin büyük kısmı konu hakkındaki fikirlerini belirtmekten kaçınmış ya da çalışmada isimlerinin geçmesini istememiştir. Bunun nedeni sorulduğunda birçok sanayicinin ceza almaktan çekindiği ortaya çıkmıştır. Bu durum sorunların özgürce tartışılabileceği demokratik bir toplumun henüz oluşmadığını, sorunların baskı ya da ceza yoluyla çözüldüğü bir zihniyetin varlığını devam ettirdiğini göstermektedir.

Bazı büyük firmaların çevreyi kirletmelerine rağmen yeterli derecede ceza almamaları küçük firmaların tepkisini çekmekte ve bu, büyük firmalara siyasi güçlerinden dolayı ceza kesilmediğine inanmalarına neden olmaktadır. Bu nedenle özellikle denetleyicilerin seçiminde titiz davranılmalı, bu kişilere siyasi baskı gibi nedenlerle tayinlerinin çıkartılamayacağı garantisi ve büyük ölçekte yetkiler verilmelidir. Buna ek olarak mevcut yasa ve yönetmelikler kamu – özel, büyük – küçük gibi ayrımlar yapılmadan herkese aynı şekilde uygulanmalıdır.

Siyasi baskılardan uzak kalmaları, daha disiplinli çalışmaları ve denetlemede “ahbap – çavuş ilişkisine” yer vermemeleri nedeniyle Jandarma Doğa Koruma Takımı’nın saha için faydalı olduğu düşünülmektedir. İlk bakışta jandarmanın çevre koruma ile ilgisi olmadığı akla gelebilir; ancak Türkiye’nin hem oturmuş bir çevre koruma ve denetleme anlayışının olmaması hem de rüşvet, adam kayırma gibi çağdaş anlayışta yeri olmayan davranışların devlet kurumlarında hala var olduğu inancı jandarma gibi disiplinli çalışan kurumların doğa korumada faydalı olacağı düşüncesini doğurmaktadır. Ancak bu timlerde görevli personelin çevre koruma ve denetleme

konusunda birkaç yıllık teorik ve uygulamalı eğitime tabi tutulmaları daha isabetli olacaktır.

Doğa korumadaki yeni yaklaşım, sürdürülebilirlik çerçevesinde korunan alanın en azından belli bir bölümünün insan kullanımına açık olması yönündedir. Yeni koruma modelinde o alandan yararlanan yerel kullanıcıların da koruma planlarına dahil edilmesi temel esas olmuştur. Buna göre korunacak alanlardan yararlanan yerel kullanıcılarla toplantılar ve çalışmalar yapılarak hem o sahanın nasıl korunması gerektiği hem de yerel kullanıcıların bu sahada nasıl aktif rol alacağı tartışılmalıdır. Yani yönetim modeli katılımcı olmalıdır.

Manyas Gölü'nden çeşitli şekillerde yararlanmaları nedeniyle yerel kullanıcılardan olan sanayicilerin de bu koruma planlarına dahil edilmesi şarttır. Sanayicileri koruma planlarına dahil etmeyip onlara tamamen kirletici faktör gözüyle bakılması sanayicilerin bu alanlardan soyutlanmalarına neden olacaktır. Nitekim sahada da böyle bir durum mevcuttur. Sürekli kirletici olarak suçlanmaları nedeniyle sanayiciler hem KCMP'ına düşman olmuşlar hem de “madem sürekli suçlanıyoruz, o zaman gerçekten kirletelim” diyecek hale gelmişlerdir.

Yine de unutulmamalıdır ki, her ne sebepten dolayı olursa olsun hiç kimsenin çevreyi kirletme için geçerli bir bahanesi olamaz. Temiz bir çevrede yaşamak herkesin anayasal hakkı olduğu gibi herkesin sebep olduğu kirliliği temizlemekle yükümlü olduğu da çevre kanununda belirtilmektedir. Bu nedenle sanayiciler hiçbir gerekçe göstermeksizin sebep oldukları kirliliği temizlemek zorundadırlar.

Sahada, mevcut kirliliğin temel sebeplerinden olduğu düşünülen tarımsal kirlenme ve yumurta tavukçuluğu yapan tavukhanelerin meydana getirdiği kirlenmenin detaylı bir şekilde incelenmesine ihtiyaç vardır. Bununla beraber 6. Ana Jet Üssü'nün, Balya'daki maden yataklarının ve erozyonun Manyas Gölü'ne ne gibi etkilerinin olduğu, KCMP'nın Bandırma halkı için ne ifade ettiğinin incelenmesinin milli parka yararının olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

BASILMIŞ YAYINLAR

- Akat, Asaf Savaş. “*Kalkınmada Çevre Faktörü*”, Sanayi ve Çevre Konferansı, Ankara: Türkiye Çevre Vakfı (TÇV) Yayınları: 1986.
- Alıca, Süheyla. “*Çevre Kanunu ve Yönetmelikleri*”, Çevre ve Sanayi Semineri, İzmir – 9 Mayıs 2002, İstanbul: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK), 2002.
- Alper, İstiklal. “*Türkiye'nin Nüfus ve Çevre Politikaları*”, Nüfus - Çevre ve Kalkınma Konferansı, Ankara: TÇV Yayınları: 1998.
- Arı, Yılmaz. *Visions of Wetland: Linking Culture and Conservation at Lake Manyas, Turkey, USA*: UMI Publishing, 2001.
- Arı, Yılmaz. “*Kuş Cenneti Milli Parkı'nda Park Yönetimi – Yöre Halkı İlişkisi*”, Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 8, Erzurum: 2003, s.s. 7 – 37.
- Arı, Yılmaz. “*Manyas Gölü'nün Kültürel Ekolojisi: Tarihi Süreçte Adaptasyon ve Değişim*”, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 40, İstanbul: 2003, s.s. 75- 97.
- Arı, Yılmaz. “*Manyas Gölü'nde Yerel Halkın Doğa Koruma Programları ve Doğa Korumacıları Algılamaları*”, Sırrı Erinç Sempozyumu – Coğrafya Genişletilmiş Bildiri Özetleri, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2003.
- Atalay, İbrahim. *Doğa Bilimleri Sözlüğü*. İzmir : Meta Basım, 2004.
- Barzun, Jacques, Henry F. Graff. *Modern Araştırmacı*, Çeviren: Fatoş Dilber, 12. b., Ankara: Tübitak Yayınları, 2001.

- Balık, Süleyman. “Kirlenmenin Kuş Gölü ve Kuş Cenneti Milli Parkı’ndaki Olumsuz Etkileri”, 5. Bandırma Kuş Cenneti ve Çevre Sorunları Sempozyumu, Ankara: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 1990.
- Çakır, Davut. “Manyas Kuş Cenneti doğal güzelliğine kavuşuyor”, Zaman Gazetesi (16.06.04), s.4.
- Çepel, Necmettin. *Ekolojik Sorunlar ve Çözümleri*, Ankara: Tübitak Yayınları, 2003.
- Çevre Bakanlığı. *İkinci Bandırma Kuş Cenneti ve Kuş Gölü Sempozyumu*, Ankara: Çevre Bakanlığı Yayınları, 1987.
- Çevre Bakanlığı. *Üçüncü Bandırma Kuş Cenneti ve Sulak Alanlar Sempozyumu*, Ankara: Çevre Bakanlığı Yayınları, 1988.
- Çevre Bakanlığı. *Dördüncü Bandırma Kuş Cenneti Milli Parkı’nın Sorunları ve Çözüm Önerileri Sempozyumu*, Ankara: Çevre Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Çevre Bakanlığı. *Beşinci Bandırma Kuş Cenneti ve Çevre Sorunları Sempozyumu*, Ankara: Çevre Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Çevre Bakanlığı. *Türkiye’nin Kuş Cennetleri*, Ankara: Çevre Bakanlığı Yayınları, 1995.
- Davidson, Eric, A. *Gayri Safi Milli Hasılayı Yiyemezsiniz*, Çeviren: Belkıs Dişbudak, Ankara: TÇV Yayınları, 2004.
- Demircan, Sunay. “Türkiye’nin Önemli Sulak Alanları”, Dünya Sulak Alanlar Günü, Ankara: Çevre Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Demirer, Arif. “Sınai Çevre Kirlenmesi”, Sanayi ve Çevre Konferansı, Ankara: TÇV. Yayınları, 1986.
- Doğan, Cengiz. “Çevresel Etki Değerlendirmesi Mevzuatı”, Çevre ve Sanayi Semineri – Kocaeli – 17 Nisan 2001, İstanbul: Türkiye İşveren Sendikaları Kurumu (TİSK) Yayınları, 2002.

- Dura, Cihan. “*Çevre Sorunları ve Ekonomi*”, Çevre ve Ekonomi, Ankara: TÇV Yayınları, 1985.
- Egelili, Gülün. *Avrupa Birliği ve Türkiye’de Çevre Politikaları*, Ankara: TÇV Yayınları, 1996.
- Eriş, Yaprak. “*Ekonomi ve Çevre*”, Çevre ve İnsan. Sayı 40. (Eylül 1998). s.s. 60 – 63.
- Fisunoğlu, Mahir. “*Çevre Sorunları ve Ekonomi*”, Sanayi ve Çevre Konferansı, Ankara: TÇV Yayınları, 1986.
- Fisunoğlu, Mahir. “*Sürdürülebilir Kalınma ve Ekonomi*”, Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı, Ankara: TÇV Yayınları, 1989.
- Gökdayı, İsmail. *Çevre’nin Geleceği – Yaklaşımlar ve Politikalar*, Ankara: TÇV Yayınları, 1997.
- Güney, Emrullah. *Çevre Sorunları*, Ankara: Hatipoğlu Basım, 1992.
- Gürpınar, Tansu. “*Çevre Kirliliğinin Sulak alanlar Üzerindeki Etkisi*”, Bandırma Kuş Cenneti ve Çevre Sorunları Sempozyumu, Ankara: Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı, 1989.
- Karaca, Bekir. “*ISO 14000 Çevre Yönetim Sistemleri ve Standartları*”, Çevre ve Sanayi Semineri – Kocaeli – 17 Nisan 2001, İstanbul: Türkiye İşveren Sendikaları Kurumu (TİSK) Yayınları, 2002.
- Karadeniz, Nilgöl. “*Sulak Alanların İşlev ve Değerleri*”, Dünya Sulak Alanlar Günü, Ankara: Çevre Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Keating, Michael. *Yeryüzü Zirvesinde Değişimin Gündemi*. Çeviren: Türkiye Çevre Vakfı. Ankara: TÇV Yayınları, 1993.
- Keleş, Ruşen ve Can Hamamcı. *Çevrebilim*, Ankara: İmge Kitapevi Yayınları, 1998.
- Keleş, Ruşen ve Can Hamamcı. *Çevre Hukuku’na Giriş*, Ankara: İmge Kitapevi Yayınları, 2002.

- Keten, Mustafa. *21. Yüzyıl'a Girerken Çevre Koruma ve Türkiye*, Konya: Çizgi Yayınevi, 1999.
- Orman Bakanlığı. *Sürdürülebilir Kalkınma İçin Avcılık Temel Eğitim Kitabı*. Ankara: Orman Bakanlığı Milli Parklar ve Av – Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü Yayınları, 2001.
- Pala, Cenk. “*Sanayileşme, Enerji, Nüfus ve Çevre İlişkileri*”, Nüfus – Çevre ve Kalkınma Konferansı, Ankara: TÇV Yayınları, 1998.
- Pazarcı, Hüseyin. “*Avrupa Topluluğu'nda ve Türkiye'de Çevre Mevzuatı*”, Çevre Üzerine..., Ankara: TÇV Yayınları, 1989.
- Seyidoğlu, Halil. *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı*, G. 9. b., İstanbul: Kurtiş Matbaası, 2003.
- Tırlı, Alpay. “*Türkiye'de Doğa Koruma Araçları ve Uygulamaları*”, Kırsal Çevre Yıllığı, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği: Ankara, 2003, s.s. 50 – 64.
- Tuncer, Baran. “*Çevre, Nüfus ve Ekonomik Gelişme*”, Nüfus – Çevre ve Kalkınma Konferansı, Ankara: TÇV Yayınları, 1998.
- TÜBİTAK. *Bilimsel Bir Makale Nasıl Yazılır ve Yayımlanır?*. 5. b., Çeviren: Gülay Aşkar Altay, Ankara: 1996.
- Türkiye Çevre Vakfı (TÇV). *Türkiye'nin Çevre Politikası Nedir? Ne Olmalıdır?*. Ankara: 1987.
- Türkiye Çevre Vakfı (TÇV). *Ortak Geleceğimiz – Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu*. Çeviren: Belkıs Çorakçı, Ankara: 1989.
- Türkiye Çevre Vakfı (TÇV). *Çevre Yönünden Gümrük Birliği ve Türkiye*. Ankara: TÇV Yayınları. 1996.

- Türkiye Çevre Vakfı (TÇV). *Sürdürülebilir Kalkınmanın Uygulanması – Tartışma Toplantısı*. Ankara: TÇV Yayınları, 1998.
- Türkiye Çevre Vakfı (TÇV). *Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Çevre Mevzuatı*. Ankara: TÇV Yayınları, 2001.
- Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK). *Çevre ve Sanayi Semineri – Kocaeli*. Ankara: TİSK Yayınları, 2001.
- Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK). *Çevre ve Sanayi Semineri – İzmir*. Ankara: TİSK Yayınları, 2002.
- Uslu, Orhan. “*Sanayileşme ve Kentleşmenin Getirdiği Çevre Sorunları, Sürekli ve Dengeli Kalkınma Açısından Bir Tartışma*”, Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı, Ankara: TÇV Yayınları, 1991.
- Yarar, Murat ve G. Magnin. *Türkiye'nin Önemli Kuş Alanları*, İstanbul: Doğal Hayatı Koruma Derneği Yayınları, 1997.
- Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 3. b., Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2003.
- Zilelioğlu, Hilal “*Sürdürülebilir Kalkınma Yönünden Çevre Hukuku*”, Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı, Ankara: TÇV Yayınları, 1989.

BASILMAMIŞ YAYINLAR

Tezler

Alper, Mustafa. “Çevre Politikası Açısından Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na Hukuksal Uyumu”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.

Arı, Yılmaz. “Korunan Alan Yönetimi ve Yerel Kültürler”, 2. Kazdağı Milli Parkı'nda Doğa Eğitimi Projesi Bildiri Notu, Ağustos 2004, Balıkesir: 2004.

Aydın, Ahmet. “Kalkınma –Çevre İlişkisi ve Sürdürülebilir Kalkınma – Bandırma Örneği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

Balıkesir İl Çevre Müdürlüğü. “Manyas Raporu”, Balıkesir: 1996.

Bandırma Sanayici ve İşadamları Derneği (BANSİAD). “Bandırma'nın Sorunları Raporu”, Bandırma: 1999.

Boğaziçi Üniversitesi. “Kuş Cenneti ve Manyas Gölü'nün Çevresel Değerlendirmesi Raporu”, İstanbul: 1987.

Çevre Bakanlığı. “Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi – Johannesburg 2002, Türkiye Ulusal Raporu (Taslak), Ankara: 2002.

Çokça, Nesime Nilgün. “İktisadi Kalkınma – Çevre İlişkisi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

Devlet Su İşleri (D.S.İ.). “Manyas Kirlilik Raporu”, Balıkesir: 1997.

Gümüş, Erdoğan. “Türkiye'de Milli Park Uygulamasının Çevre Korumada Yeri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD). “Türkiye Ekonomisi Raporu”, İstanbul: 2004.

Öztürk, Nevin. “*Türkiye’de ve Avrupa Topluluğu’na Üye Ülkelerde Çevre Yönetimi ve Avrupa Topluluğu Çevre Politikaları*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1996.

Görüşmeler

Alp, Eşref. Mauri Maya Arıtma Tesisleri Müdürü, 05.11.2004, Bandırma.

Ata, Hüseyin. Özel Çevre ve Sağlık Kurumu yetkilisi, 10.02.2005, Bandırma.

Bektaş, İsmail. Bağfaş Gübre Fabrikaları A.Ş. Genel Müdür Vekili, 15.10.2004, Bandırma.

İnan, Arzu. Şeker Piliç A.Ş. Çevre Mühendisi, 05.11.2004., Bandırma.

İpekçi, Özden. Etibor Bor ve Asit A.Ş. Yatırım Mühendisi, 18.09.2004, Bandırma.

Kombakçı, Mehmet. Kombakçı Pen İşletmecisi, 11.09.2004, Bandırma.

Öztürk, İsmail. Öztürkler Mermer İşletmecisi, 09.10.2004, Bandırma.

Sezgin, Sefer. Sezgin Mandıra, 29.01.2005. Salur Köyü, Manyas.

Uydan, Mehmet Emin. Bağfaş Gübre Fabrikaları A.Ş. Üretim Müdürü (Emekli), 15.10.2004, Bandırma.

Yemtar, İsmail. Yemtar Tarım Makineleri A.Ş. İşletmecisi, 09.10.2004, Bandırma.